

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

В.М. Лачкова , Л.І. Лачкова, І. Л. Шевчук

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У БАНКУ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

для студентів спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

УДК 336.717.18(075.8)

ББК 65.262.10

Л 31

Рецензенти:

д-р. екон. наук, проф. Н. С. Краснокутьська

д-р. екон. наук, проф. М. В. Чорна

Рекомендовано до друку вченою радою Харківського
державного університету харчування та торгівлі,
протокол №9 від 28.12. 2016 року.

Лачкова В. М.

Л 31

Фінансовий менеджмент у банку: навч. посібник /
В.М. Лачкова, Л.І. Лачкова, І. Л. Шевчук – Х.: Видавець
Іванченко І. С., 2017. – 180 с.

ISBN 978-617-7377-55-8.

Розглянуто сучасні підходи до управління банківською діяльністю. Кожну тему завершують контрольні запитання та тестові завдання для самоконтролю студентами рівня засвоєних знань. Для підготовки посібника використано сучасні науково-методичні розробки з фінансового управління банком, законодавчі та нормативні акти, які регулюють банківську діяльність. Призначено для аспірантів, магістрів, студентів економічних спеціальностей, фахівців з управління фінансами.

УДК 336.717.18(075.8)

ББК 65.262.10

ISBN 978-617-7377-55-8

© Харківський державний
університет харчування та торгівлі, 2017
© Лачкова В.М., Лачкова Л.І., Шевчук І. Л., 2017
© Видавець Іванченко І.С., 2017

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні економіка країни переживає серйозні зміни, і наскільки успішними вони будуть залежить від ефективності функціонування банківської системи. Банки глибоко проникли як у сферу виробництва так і життя пересічних громадян і активно впливають на економічні та соціальні процеси у суспільстві.

Сучасний етап розвитку країни характеризується періодом глибоких змін в організації банківської справи, появою нових підходів і методів управління. Уодночас, зростають і ризики, пов'язані з банківською діяльністю. В умовах економічної нестабільності, інфляції, бюджетного дефіциту, головним у роботі банку стає якісне управління, яке, насамперед, залежить від кваліфікації банківських працівників, їхніх знань і досвіду.

Дисципліна «Фінансовий менеджмент у банках» належить до навчальних дисциплін програми професійної підготовки магістрів зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування», і спрямована на опанування студентами сучасних методик управління фінансовою діяльністю банку.

Метою викладання дисципліни є формування у студентів знань з теорії та практики управління з різних аспектів діяльності банку: формування і розміщення ресурсів, прибутковості, ризиків та ін.

Головними завданнями курсу є ознайомлення студентів з основами організації банківського менеджменту; надання необхідного обсягу знань з управління сукупністю фінансових, організаційних і соціальних сфер діяльності банку, що дозволить підготувати спеціалістів, уміючих працювати в сучасних економічних умовах.

Дисципліна базується на знаннях, вміннях та навичках отриманих студентами під час опанування таких дисциплін як «Операції комерційного банку», «Фінансовий аналіз», «Фінансовий менеджмент», «Фінансова статистика», «Облік у банках».

У навчальному посібнику викладено основний зміст розділів програми відповідно до вимог підготовки фахівців у вищій школі, а також вимог кваліфікаційної характеристики фахівця.

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1.1 Предмет і завдання банківського менеджменту

Сьогодні банк належить до однієї з найдинамічніших сфер економіки. Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, високі темпи інфляції, жорстка конкуренція на фоні економічної кризи призводять до підвищення ризиковості банківської діяльності. У зв'язку з цим головним завданням управління комерційним банком є пошук шляхів мінімізації ризиків при забезпеченні достатнього рівня прибутку для збереження коштів клієнтів банку і підтримки банківської ліквідності.

Для вирішення цієї задачі банки застосовують багато методів, прийомів, способів до управління своєю діяльністю, які об'єднують поняттям менеджменту.

Термін «менеджмент» іноземного походження, тому при перекладі його зміст дещо змінюється. Зазвичай, під «менеджментом» ми розуміємо «управління». Але поняття «управління» значно ширше, ніж «менеджмент». Управляти можна літаком, автомобілем, але словосполучення «менеджмент літака» викликає посмішку. Тобто, термін «управління» стосується великої кількості явищ, і тому значно ширший ніж «менеджмент».

Термін «менеджмент», на відміну від терміна «управління», належить лише до соціально-економічної сфери. Він може бути використаний для опису управління економічними ресурсами (працею та засобами в різних формах), процесами (економічними, соціальними, політичними) та суб'єктами господарської діяльності (підприємствами, установами). Якщо на початку ХХ ст. термін «менеджмент» застосовували тільки до роботи підприємств, і він обмежувався його рамками, то сьогодні термін «менеджмент» використовується значно ширше, зокрема при управлінні державними ресурсами (наприклад, бюджетний та податковий менеджмент), при управлінні страховими компаніями, банківськими установами тощо. Тому в сучасних умовах поняття «менеджмент» ми використовуємо при управлінні як суб'єктом господарювання, його ресурсами (ресурсами держави, підприємств, банків, домогосподарств тощо), так і результатами їх діяльності.

У сучасній економічній літературі не існує єдиної думки щодо визначення поняття «менеджмент». Одні науковці під менеджментом розуміють систему управління фінансами, інші – організаційну сферу діяльності, управлінський персонал.

У загальному розумінні, менеджмент – це наука про організацію та управління певними видами діяльності.

Ми пропонуємо під менеджментом банку розуміти систему управлінських впливів, які виконуються відповідними організаційними

структурами та забезпечують безперервність та своєчасність руху банківських ресурсів с метою досягнення мікро і макро- економічних переваг.

На мікрорівні головними завданнями банківського менеджменту є (рис. 1.1):

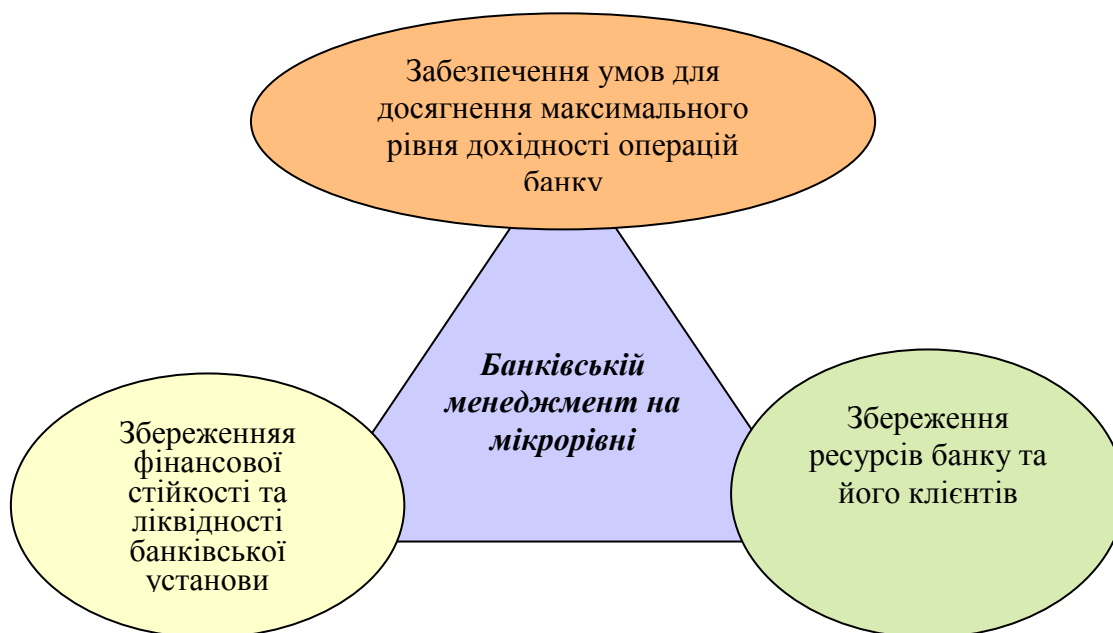

Рисунок 1.1 – завдання банківського менеджменту на мікрорівні
На макрорівні завданнями менеджменту є (рис. 1.2.):

Рисунок 1.2 – завдання банківського менеджменту на макрорівні

Банк, як і кожне підприємство прагне досягти максимального прибутку. А великі прибутки завжди пов'язані з великими ризиками. Ступінь ризиковості банківської діяльності ще підвищується тим, що на відміну від більшості підприємств банк працює в основному на залученому капіталі. Тому для банку дуже важливо визначити оптимальне співвідношення «прибуток – ризик», що здатен забезпечити менеджмент банківської діяльності.

Надійність банківського менеджменту визначається наступними параметрами:

- компетентністю управлінського складу в питаннях стратегічного аналізу та плануванні;
- якістю планування;
- управління банківськими ризиками;
- створенням ефективної системи контролю (внутрішнього аудиту, моніторингу дохідності та ін.)
- управлінні людськими ресурсами (як персоналом банку так і його клієнтами).

Банківській менеджмент складається з двох основних блоків:

Фінансовий менеджмент відрізняє від інших видів менеджменту те, що він розглядає ті процеси управління, які здійснюються за допомогою знань про гроші.

Поняття «фінансовий менеджмент» у комерційному банку значно ширше, ніж фінансовий менеджмент на підприємстві. Можна сказати, що з одного боку, управління фінансами банку є, за сутністю, управлінням його операціями, а з іншого – управлінням фінансами банку, тобто частиною взаємозалежного процесу, в якому можна виділити управління ліквідністю банку, управління фінансовими ризиками банку, управління прибутковістю банку та ефективністю проведення окремих видів банківських операцій.

Зміст фінансового менеджменту визначають (рис. 1.3):

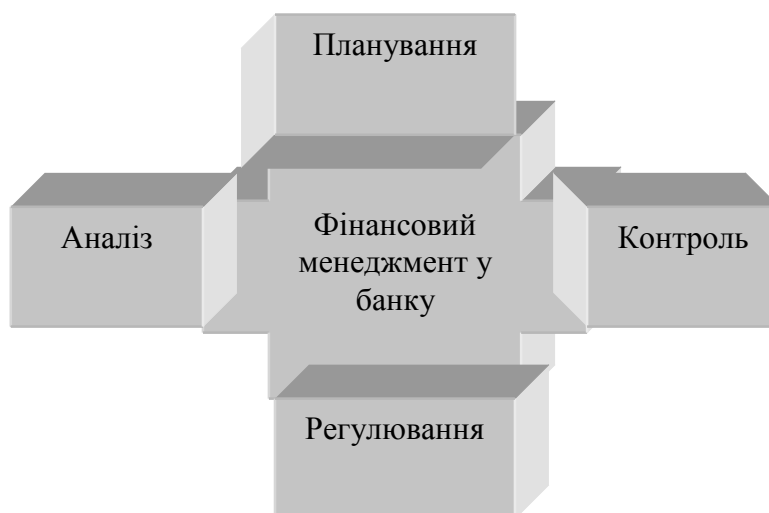

Рисунок 1.3. – функції фінансового менеджменту

Планування дозволяє моделювати майбутнє банківської установи, формувати цілі, сфери, масштаби і результати діяльності банку у

відповідності до джерел і витрат. Процес планування включає складання поточних і перспективних прогнозів, що забезпечить розуміння працівниками банку стратегії і тактики виконання поставлених завдань. Планування визначає межі в рамках яких будуть працювати співробітники, показує взаємодію всіх сфер діяльності банку, забезпечує поєднання інтересів керівництва і працівників банку, визначає напрями пошуку нових сфер и методів діяльності в умовах конкуренції на фінансовому ринку. Результатами планування є побудова загального плану розвитку банку та оперативних планів за окремими напрямками діяльності (кредитної, депозитної, інвестиційної та ін.)

Аналіз спрямовано на оцінку діяльності банку на підставі порівняння фактичних результатів із запланованими або минулими, а також із результатами інших банків. Аналіз динаміки показників діяльності банку дозволяє визначити позитивні та негативні тенденції розвитку банку, виявити невикористані резерви та недоліки у плануванні. Результати такої роботи є корисними для удосконалення стратегії розвитку банку.

Регулювання в системі фінансового менеджменту банку має певні особливості, які зумовлені державним контролем за діяльністю комерційних банків. Оскільки, як ми вже визначали, банківська діяльність базується на використанні позичених коштів, що робить її дуже ризиковою, державне регулювання передбачає ряд вимог до діяльності комерційних банків шляхом встановлення економічних нормативів. У зв'язку з цим внутрішнє регулювання спрямовано за забезпечення відповідності показників діяльності банку встановлених вимог НБУ.

Контроль банківської діяльності поділяється на зовнішній, який виконує НБУ та незалежні аудитори, та внутрішній, який здійснюється самим банком. Головними завданнями внутрішнього банківського контролю є вияв негативних тенденцій розвитку банківської установи та розробка заходів щодо їх мінімізації

1.2. Особливості фінансового менеджменту у комерційному банку

Фінансовий менеджмент у банку – це наука управління ресурсами, які знаходяться у розпорядженні банку, з метою досягнення стратегічних цілей. Це підсистема менеджменту, яка передбачає цілеспрямований вплив на операції банку шляхом використання таких інструментів, як аналіз, планування, регулювання і контроль. Під цілеспрямованим впливом розуміється вплив у рамках визначених, заздалегідь передбачених параметрів ліквідності, ризику і прибутковості.

Головними задачами фінансового менеджменту у банку є (рис. 1.4).

Як управлінська діяльність менеджмент уявляє собою систему, яка включає наступні елементи: об'єкт, суб'єкт, інструменти та правове забезпечення

Об'єктом управління є:

- операції, які здійснює банк для досягнення стратегічної мети;
- результати діяльності, які відображають цю мету;

–персонал, який забезпечує виконання банком своїх функцій

Рисунок 1.4. – задачі фінансового менеджменту

Об'єктом фінансового менеджменту у банку є аналіз фінансових операцій банку і управління фінансовими потоками клієнтів.

Наочно об'єкт фінансового менеджменту банку можна представити таким чином (рис. 1.5).

Суб'єкти управління фінансового менеджменту банку можна поділити на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх суб'єктів управління відносять державу у вигляді законодавчого органу та НБУ як орган нагляду. Управління ними банківською системою і конкретними банками здійснюється шляхом розробки та впровадження у дію конкретних законодавчих актів, що регулюють банківську діяльність. Мета такого управління – забезпечити стійкість банківської системи і довіру суспільства до неї.

Суб'єктом внутрішнього управління фінансового менеджменту є комплекс підрозділів, які забезпечують ефективне управління фінансами банку за допомогою різноманітних форм і методів управлінського впливу. До них належать: аналітичні служби, служби планування, служби контролю.

Предмет фінансового менеджменту у банку полягає у:

- розробці і використанні методик планування;
- здійсненні фінансових операцій (залученні і розміщенні ресурсів).

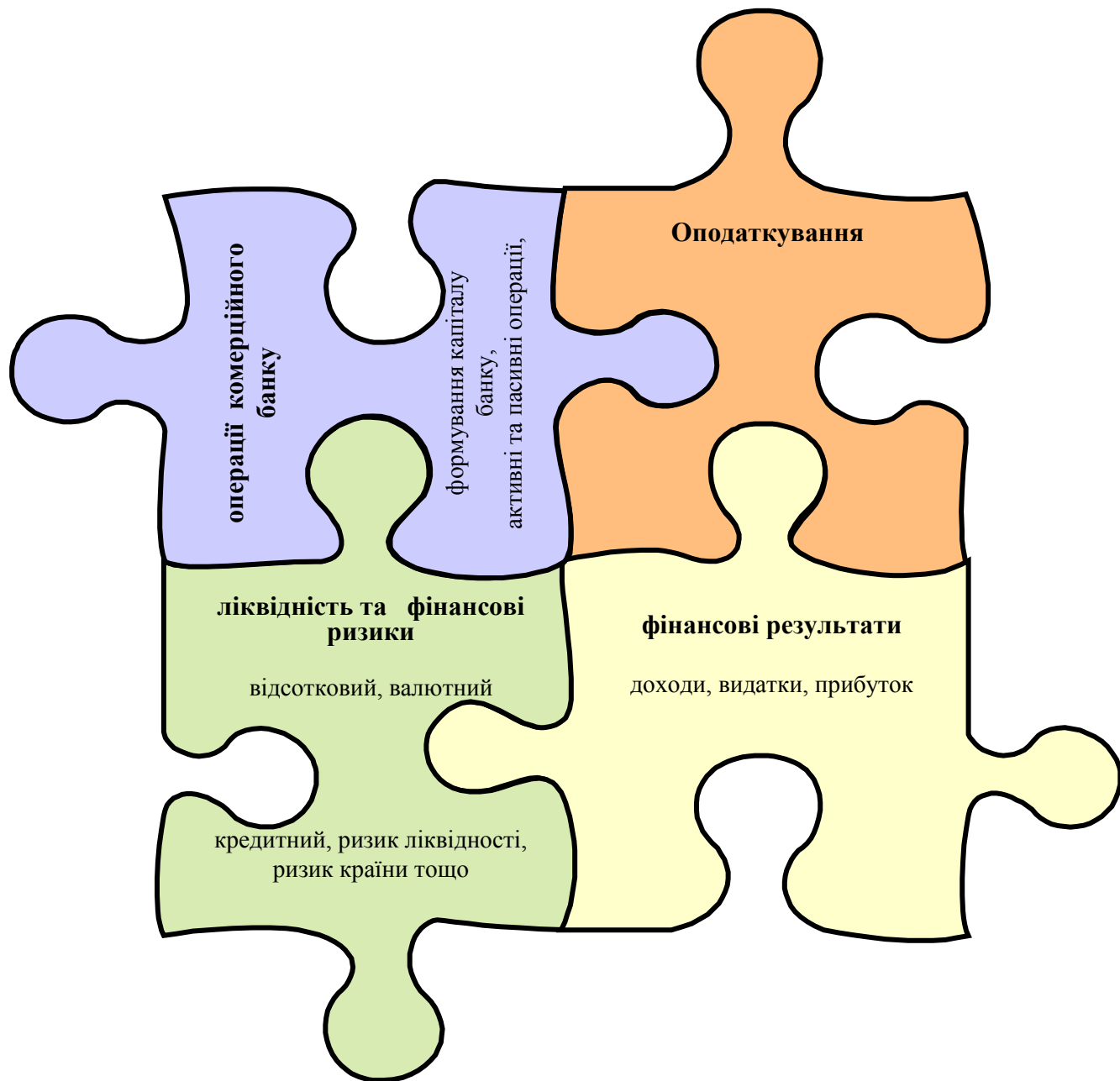

Рисунок 1.5. – об’єкт фінансового менеджменту

Прийнято вважати, що головною метою діяльності комерційного банку є отримання максимального прибутку, що обумовлено самою природою банку як комерційної організації.

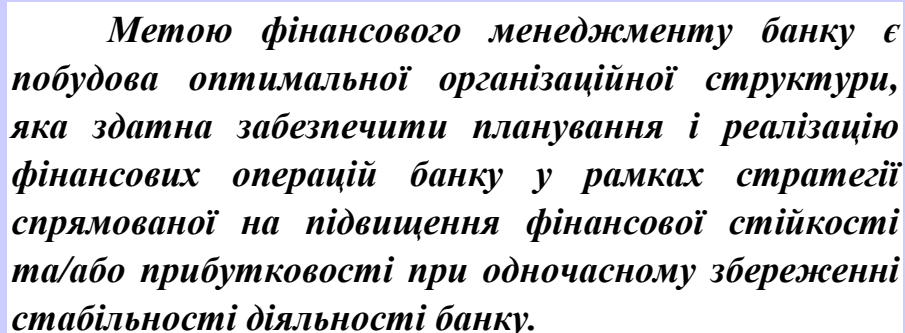
Насправді це цілком природно, тому що, коли ти вкладаєш гроші (а як що мова йде про акціонерів банку – то великі гроші) ти орієнтуєшся на постійний дохід і чим більший тим краще. У отриманні прибутку зацікавлені і клієнти банку, оскільки фінансовий успіх установи, з якою вони мають справу, говорить про її надійність та стійкість. У прибутках зацікавлений і весь колектив банку від вищих менеджерів до молодших економістів.

Однак, якщо мета полягає лише у досягненні максимального прибутку, то дуже часто це сприймається як у анекдоті: Щоб корова давала більше молока і менше їла її потрібно більше доїти та ріже годувати. Інакше

кажучи: заробляти більше і зменшувати видатки, тобто не потрібно здійснювати витрати на збільшення резервів, поліпшення технічного оснащення, підготовку кадрів, розвитку малодохідних зараз, але перспективних у майбутньому, напрямів і т.і. У такому розумінні ця мета не зорієнтована на довгострокове функціонування банку. Тому метою розумного фінансового менеджменту повинно бути не отримання максимального поточного прибутку любою ціною, а на максимізацію вартості банку, що включає отримання довгострокового прибутку, зростання обсягів операцій банку, мінімізацію ризиків, підвищення ринкової ціни акцій банку і стабільні дивіденди.

Крім цього, фінансовий менеджмент має бути спрямовано на забезпечення збереження залучених коштів та своєчасне і повне повернення кредиторам та вкладникам. Реалізація такої мети повинна бути зорієнтована на створення такої системи управління, яка здатна забезпечити поточну і довгострокову ліквідність, збалансування активів та пасивів по строках та сумах, наявність відповідних резервів, високу якість кредитного портфелю.

У останні роки перед банками України дуже гостро постала проблема підвищення конкурентоспроможності, пошуку конкурентних переваг.

Метою фінансового менеджменту банку є побудова оптимальної організаційної структури, яка здатна забезпечити планування і реалізацію фінансових операцій банку у рамках стратегії спрямованої на підвищення фінансової стійкості та/або прибутковості при одночасному збереженні стабільності діяльності банку.

Перелічені економічні цілі банку визначають і задачі фінансового менеджменту, які полягають у створенні відповідних механізмів управління (табл. 1.1.).

Кожен комерційний банк самостійно обирає прийоми та методи управління. Однак, необхідною умовою для усіх учасників є відповідність фінансового менеджменту загальної концепції розвитку банківської сфери.

Однією з особливостей сучасної банківської системи є відсутність єдиної технології управління економічними процесами. В умовах нестабільності фінансового ринку і жорсткої конкуренції у банківському секторі кожен банк розробляє власні правила поведінки. Постійні зміни економічної ситуації вимагають корегування та удосконалення прийомів управління і підвищують роль та значення фінансового менеджменту банку.

Система управління фінансового менеджменту банку

Об'єкт управління	Задачі управління
Прибуток банку при сприйнятому рівні ризику	створення системи управління доходами, видатками та прибутком банку, обсягами та структурою активів і пасивів, вартістю акцій і т. і.
Ліквідність з урахуванням бажаної норми прибутку	управління грошовими потоками, розвиток та покращення структури пасивів, організація системи контролю за станом високоліквідних активів, прогнозування ліквідної позиції банку
Банківські ризики	Прогнозування загальноекономічних параметрів, розробка методології оцінки ризиків, визначення методів мінімізації ризиків.
Конкурентна позиція	Аналіз загальних підсумків діяльності, оцінка позицій конкурентів, пошук конкурентних переваг
Персонал	Організація можливості підвищення кваліфікації, системи матеріального стимулювання, системи внутрішнього контролю

При цьому фінансовий менеджмент банку має свої особливості, пов'язані зі специфікою банківської діяльності. На відміну від підприємств, основна діяльність яких виробництво товарів, послуг, і торгівля, банки є фінансово-кредитними інститутами, основна діяльність яких сконцентрована на фінансових ринках. Якщо на підприємстві фінансові операції необхідна складова ефективного ведення основної виробничої діяльності, то для банків фінансові операції складають зміст діяльності, і суть управління фактично полягає в управлінні фінансами.

Крім зазначених вище, можна виділити такі галузеві особливості фінансового менеджменту банку:

- об'єктивна необхідність управління залученими фінансовими ресурсами;
- більш жорсткий рівень державного регулювання діяльності банків;
- широка номенклатура операцій, що визначаються функціонуванням банків на декількох фінансових ринках;
- пряма залежність не тільки від кон'юнктури або стану ринку банківських послуг, але й від стану національної, а в окремих випадках і світової, економіки;
- більш високий рівень потенційних ризиків у процесі діяльності.

Отже, поняття «фінансовий менеджмент банку» значно ширше, ніж «фінансовий менеджмент на підприємстві». Можна сказати, що, з одного боку, управління фінансами банку є, по суті, управлінням його операціями, а з іншого - це частина взаємозалежного процесу, в якому можна виокремити

управління ліквідністю банку, управління фінансовими ризиками банку, управління прибутковістю банку та ефективністю виконання окремих видів банківських операцій.

1.3. Основні функції, методи та інструменти фінансового менеджменту у банку

Питання банківського, і особливо фінансового, менеджменту в Україні належать до числа найменш розроблених і тому процес дослідження найкраще починати з визначення місця й ролі управління фінансами в системі менеджменту в комерційному банку

Як система економічного управління фінансовий менеджмент являє собою комплекс взаємозалежних елементів і містить керовану підсистему (об'єкт управління), функціональну підсистему (інструменти управління) і керівну підсистему (суб'єкт управління), а також інформаційне забезпечення (інформаційна база), для того щоб розкрити сутність фінансового менеджменту в комерційному банку, необхідно визначити суть і значення кожного елемента (рис. 1.6).

Рисунок 1.6 – система фінансового менеджменту у банку

Фінансовий менеджмент є частиною банківського менеджменту і включає ряд взаємопов'язаних функцій: фінансове планування, фінансовий аналіз, регулювання та контроль. Функціональну модель фінансового менеджменту можна представити у вигляді схеми, в якій представлено зміст кожної функції фінансового менеджменту (рис. 1.7.).

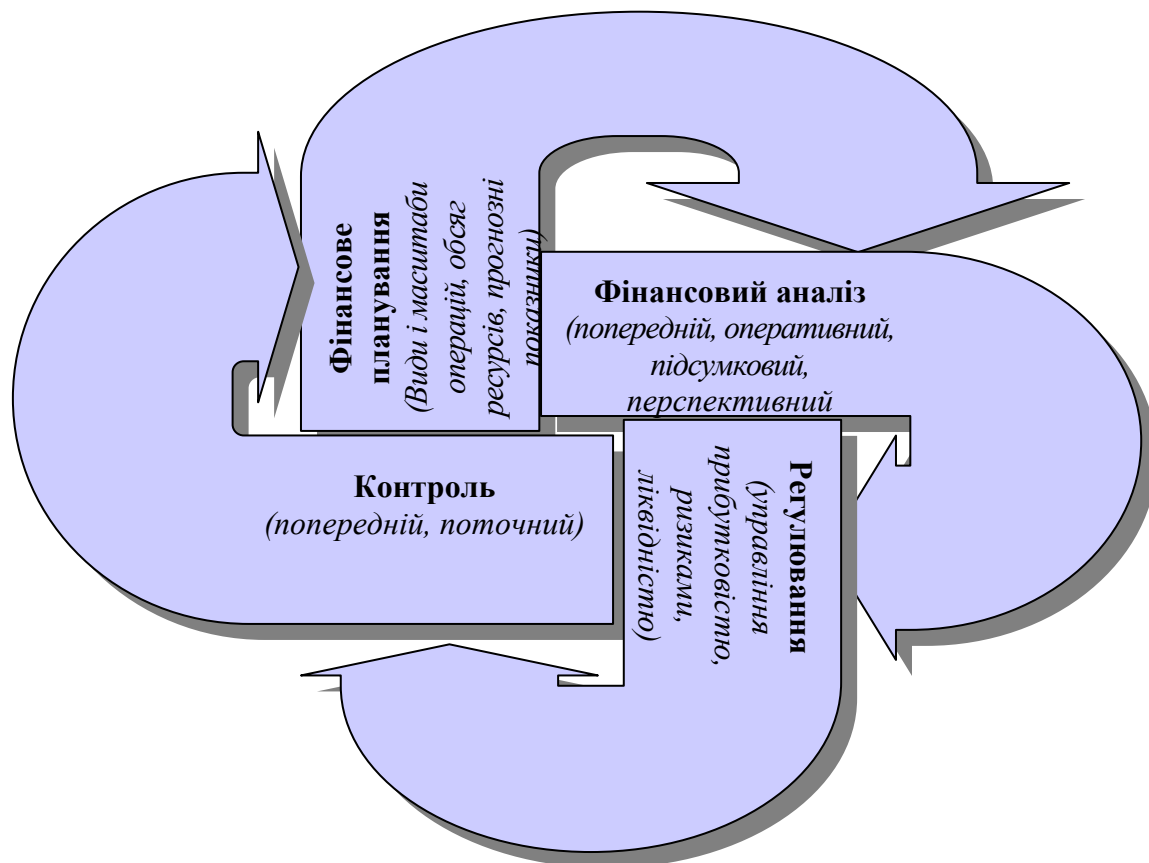

Рисунок 1.7. – функції фінансового менеджменту

Розкриття сутності всіх складових системи фінансового менеджменту дає можливість розкрити його сутність і дати визначення.

Фінансове планування ґрунтується на стратегічному плані розвитку банку на майбутній період стосовно встановлених конкретних завдань для досягнення поставлених цілей. Фінансове планування і створення бюджетів включає розрахунок фінансових результатів діяльності на плановий період, а також необхідних для цього фінансових, матеріальних і людських ресурсів.

У процесі фінансового планування встановлюються планові значення показників балансу і звіту про прибутки і збитки. По завершенню планового періоду фактичні результати порівнюються з плановими, виявляються причини відхилень і резерви поліпшення діяльності. Складання планів здійснюється як на рівні банку в цілому, так і на рівні окремих структурних підрозділів. Тому окремі плани повинні бути узгоджені. Процес узгодження планів може здійснюватися двома способами: зверху вниз і від низу до верху. У першому варіанті менеджмент банку формулює завдання і визначає планові значення фінансових показників, які доводяться до підрозділів.

Керівники підрозділів, у свою чергу, розробляють конкретні методи досягнення планових показників, які надаються на розгляд менеджменту банку і узгоджуються. У другому варіанті кожен підрозділ самостійно розробляє фінансовий план, виходячи з власних можливостей і потреб, надає перелік необхідних для виконання ресурсів. Такі бюджети подаються підрозділами для перегляду і обговорення на рівні керівництва банку. Залишковий варіант плану визначається в ході обговорення між менеджментом банку і лінійними керівниками підрозділів.

Фінансовий план містить:

- розробку та узгодження фінансової моделі банку;
- формування прогнозного балансу та фінансових результатів, план розробки та впровадження нових банківських продуктів та послуг;
- формування плану надходжень та видатків;
- розрахунок податкових платежів та обов'язкових відрахувань;
- розрахунок прогнозних фінансових показників.

Фінансовий аналіз передбачає:

- визначення показників і нормативів діяльності банку;
- визначення і аналіз показників, що характеризують процес управління активами та пасивами банку як загалом, так і у розрізі окремих операцій;
 - визначення і аналіз показників, що характеризують процес управління комісійними та торговельними операціями банку;
 - визначення і аналіз показників, що характеризують ризиковість банківської діяльності;
 - визначення і аналіз показників прибутковості діяльності банку;
 - визначення і аналіз показників, що характеризують ефективність управління власним капіталом банку;
 - визначення і аналіз показників ефективності як окремих банківських підрозділів так і окремих видів операцій банку
 - аналіз чинників, що впливають на показники ефективності.

Особливістю фінансового аналізу комерційного банку є те, що данні аналізу слугують підґрунтям для всіх інших банківських функцій.

Так результати попереднього аналізу використовують в процесі фінансового планування, результати оперативного аналізу – у процесі прийняття рішень при виконанні регулятивних функцій, результати підсумкового та перспективного аналізу – при виконанні контрольних функцій, а також, при розробці концепції майбутнього розвитку банку.

Регулювання містить оперативне управління:

- прибутковістю банку;
- фінансовими ризиками банку;
- ресурсами банку.

Фінансовий контроль передбачає перевірку отриманих результатів заданим параметрам і полягає у контролі за:

- дотриманням нормативів ліквідності банку;

– дотриманням лімітів і показників, встановлених з урахуванням рівнів ризику;

– виконанням планових завдань.

Інформаційною базою фінансового менеджменту є внутрішня і зовнішня інформація, необхідна для прийняття фінансових рішень у комерційному банку. До інформаційної бази належать (рис. 1.8):

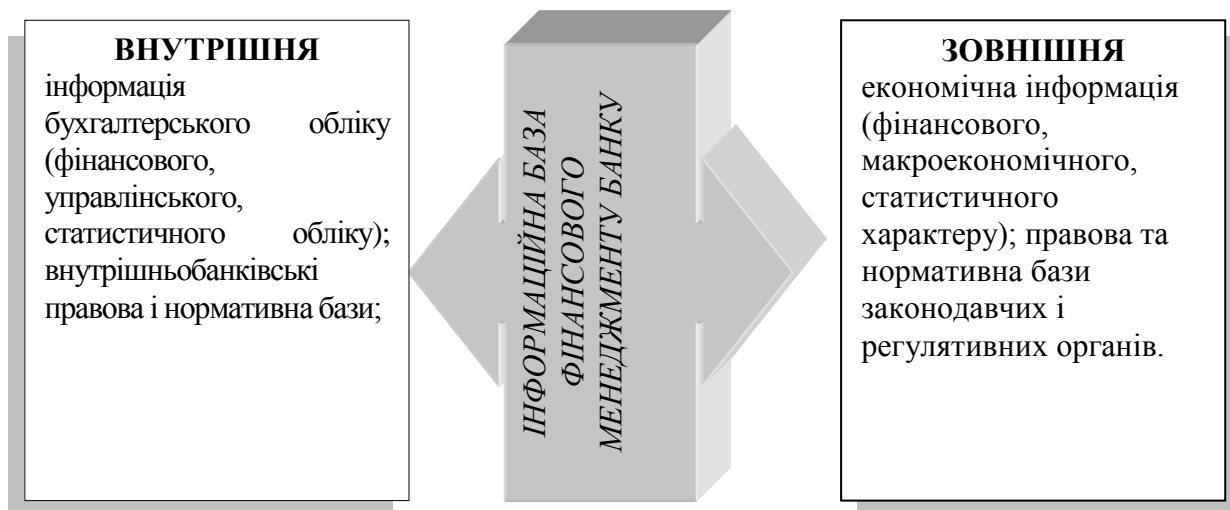

Рисунок 1.8. – інформаційна база фінансового менеджменту банку

У основі руху фінансових ресурсів лежить рух капіталу, тому основу інструментів фінансового менеджменту складають грошові відносини, пов'язані з рухом капіталу та рухом грошей.

Інструменти управління поділяють на загальні банківські інструменти та інструменти, які відносяться до конкретних напрямів банківської діяльності (рис. 1.9). Вони визначають сукупність норм, правил, стандартів які регулюють діяльність банку.

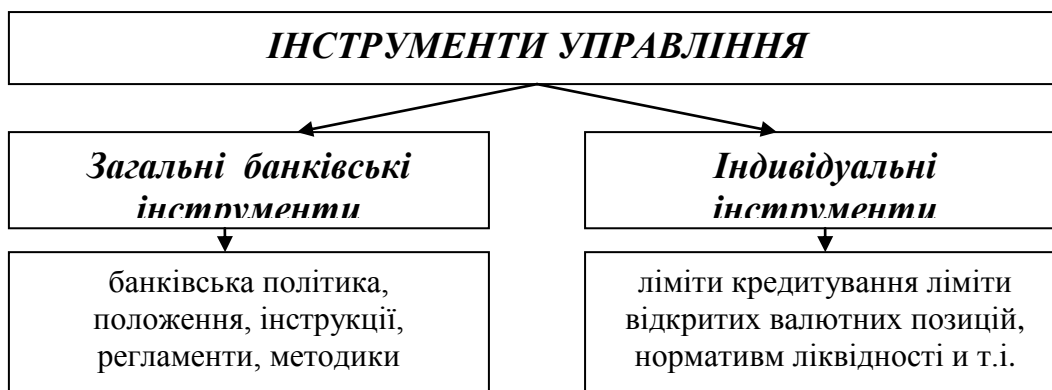

Рисунок 1.9 – класифікація інструментів управління

Інструменти фінансового менеджменту на рівні окремих операцій уявляють собою засіб дії грошових відносин на об'єкт управління для досягнення конкретної мети (табл. 1.2.).

За направленістю дії інструменти фінансово менеджменту можна згрупувати у такі групи:

– спрямовані на переказ грошових коштів (способи розрахунків за товари, роботи та послуги, тобто грошові відносини пов'язані із купівлею-продажем товарів);

– спрямовані на рух капіталу з метою його приросту (інвестиційні операції, пов'язані із довгостроковим вкладенням капіталу, кредитні операції);

– спрямовані на збереження здатності капіталу приносити дохід (інструменти управління рухом капіталу в умовах ризику);

– інструменти, що носять спекулятивний характер (короткострокові операції з отримання прибутку у вигляді курсової різниці, або різниці між ціною купівлі-продажу товарів, послуг або капіталу).

Таблиця 1.2

Інструменти фінансового менеджменту на рівні окремих операцій

Переказ грошових коштів	Кредитні картки, платіжне доручення, вимога-доручення, акредитив, чеки, переказ, інкасо, трансферт.
Рух капіталу з метою його приросту	Депозити, вклади, оренда, лізинг, траст, франчайзинг, факторинг.
Спекулятивні інструменти	Репорт, депорт, операції з курсовими різницями, операції СВОП, валютний арбітраж, процентний арбітраж, валютна спекуляція.
Збереження здатності капіталу приносити дохід	Страховання, хеджування, диверсифікація, зalog, іпотека, тазоврація дорогоцінних металів, лімітування, придбання додаткової інформації

У фінансовому менеджменті для підготовки прийняття управлінських рішень використовують різноманітні показники (табл. 1.3). Детально їх буде розглянуто у відповідних темах курсу, тому зараз надамо загальні відомості про їх можливе застосування.

Таблиця 1.3

Основні показники банківської аналітики

Найменування показника	Призначення показника
1	2
Структурні показники Фінансовий леверидж Ділової активності Структури капіталу Активів за ступенем ліквідності	Оцінка та підтримка оптимальної структури банку
Показники достатності капіталу	Підтримка оптимального співвідношення між розміром власного капіталу банку та іншими параметрами його діяльності, оцінка схильності до ризику.

Закінчення таблиці 1.3.

1	2
<p>Показники ліквідності Миттєва (абсолютна) Поточна Загальна Показник трансформації активів</p>	<p>Мінімізація ризику ліквідності, підтримка оптимального співвідношення між активами і пасивами балансу банку, яке забезпечить виконання банком своїх зобов'язань.</p>
<p>Показники диверсифікації Активів Пасивів Прибутку</p>	<p>Оцінка залежності від одного джерела ресурсів, від одного позичальника, одного джерела доходів, мінімізації кредитного ризику.</p>
<p>Показники кредитного ризику Обмеження розміру кредиту на одного позичальника, Обмеження розміру кредиту на одного акціонера Обмеження розміру великих кредитів</p>	<p>Мінімізація кредитного ризику</p>
<p>Показники процентного ризику GAP GAP-позиція GAP-відношення Показники дюрації Коефіцієнт процентної маржі</p>	<p>Мінімізація процентного ризику</p>
<p>Показники валютного ризику Відношення відкритої валютної позиції до власного капіталу</p>	<p>Мінімізація валютного ризику</p>
<p>Показники рентабельності Активів Капіталу</p>	<p>Оцінка ефективності вкладень, здатності банку ефективно використовувати власний капітал, оцінка прибутковості банку</p>
<p>Показники продуктивності На одного робітника На одну гривню заробітної плати</p>	<p>Оцінка ефективності діяльності персоналу, адекватності політики оплати праці</p>
<p>Показник економії витрат праці</p>	<p>Оцінка відповідності темпів росту чисельності працівників темпам росту активів банку</p>
<p>Показники фінансової стійкості</p>	<p>Оцінка структури прибутку банку з точки зору його стабільності</p>
<p>Показники якості банківських операцій Дохідності Ризиковості Строковості Ліквідності Диверсифікації Достатності резервів на покриття можливих збитків</p>	<p>Оцінка якості портфелів банку</p>

1.4. Організація фінансового менеджменту у комерційному банку

Для кращого розуміння організації фінансового менеджменту у комерційному банку побудуємо структурно-логічну схему системи управління фінансами банку яка демонструє взаємозв'язок між основними фінансовими службами банку, які покликані охопити усі функції фінансового менеджменту:

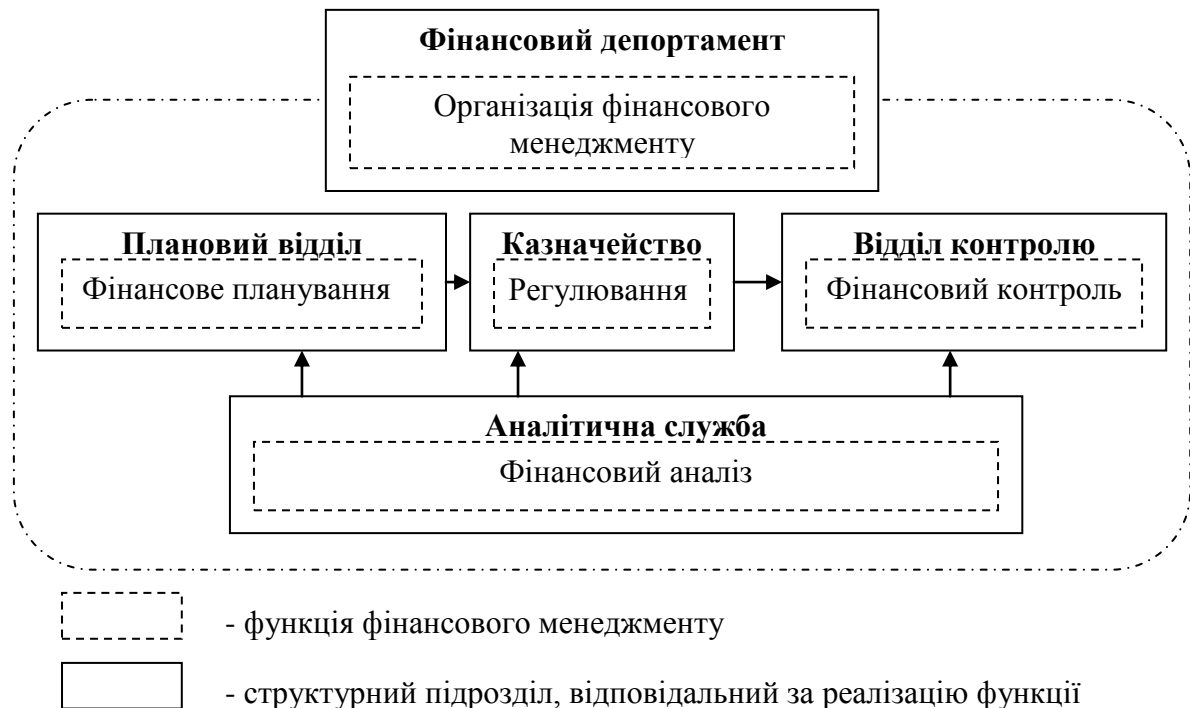

Рисунок 1.10 – структурно-логічна схема системи управління фінансами банку

Фінансові служби покликані забезпечити ефективне управління банківськими операціями шляхом розробки і виконання планових завдань. Завдання і напрями роботи фінансових служб полягають у наступному:

Аналітична служба забезпечує ефективну роботу усіх інших підрозділів фінансового управління та надає керівництву банку аналітичну інформацію для формування та/або корекції загальної стратегії розвитку банку. Роль цієї служби первісна, тому що саме від своєчасності та достовірності даних аналітичної служби залежить ефективність роботи інших структурних підрозділів і усього банку в цілому. Так взаємодія аналітичного і планового відділу полягає у забезпеченні останнього даними для оцінки потенційних можливостей банку. Відділ казначейства аналітики забезпечують інформацією оцінки поточної ситуації для прийняття адекватних, виважених рішень. Служба контролю потребує даних аналізу діяльності банку за минулий період. Саме тому організація системи фінансового менеджменту банку починається із створення аналітичного відділу.

Особливістю роботи служби планування є те, що її діяльність не обмежується лише питаннями фінансового менеджменту. До задач цієї служби належать створення стратегічного плану розвитку банку і постановка тактичних

задач, на підставі яких і базується фінансовий план, показники якого є критерієм для виконання функції регулювання і фінансового контролю.

Робота Казначейства полягає у встановленні контрольних нормативів які забезпечують досягнення запланованих результатів за підтримки нормальної ліквідності та мінімізації ризику.

На відділ фінансового контролю покладено функції контролю за:

- поточною ліквідністю усіх коррахунків банку;
- дотриманням вимог НБУ;
- дотриманням показників фінансового плану банку;
- правильності ведення фінансового, управлінського та податкового обліків;
- достовірності, повноти та своєчасності інформації, що використовується для прийняття рішень, тощо.

Завдання для самоконтролю:

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність банківського менеджменту.
2. Охарактеризуйте завдання банківського менеджменту на макро- та мікрорівні.
3. Назвіть основні особливості банківського менеджменту.
4. Що є суб'єктом та об'єктом банківського менеджменту?
5. Що є основною метою банківського менеджменту?
6. Назвіть основні принципи банківського менеджменту.
7. На які блоки поділяється банківський менеджмент?
8. Охарактеризуйте основні напрямки фінансового менеджменту в банках.
9. Що є стратегічною метою фінансового менеджменту?
10. Охарактеризуйте основні напрямки організаційного менеджменту в банках.
11. Назвіть інструменти управління фінансами банку.
12. Охарактеризуйте сутність і значення фінансового планування в банку.
13. Що є базою для фінансового планування в банку?
14. Розкрийте механізм фінансового планування на основі бюджетів.
15. Охарактеризуйте технологію планування показників бюджету банку.
16. У чому полягають функції фінансового регулювання як інструменту фінансового управління?
17. Визначте сутність та значення фінансового аналізу в банку.
18. Які форми фінансового аналізу виділяються?
19. Назвіть головні напрямки фінансового аналізу в банку.
20. Розкрийте сутність і функції фінансового контролю в банку.
21. Назвіть види фінансового контролю в банку.
22. Поясніть сутність інструментів фінансового менеджменту.
23. Охарактеризуйте інструменти фінансового менеджменту на рівні окремих операцій

24. Які показники використовуються у банківській аналітиці?

Контрольні тести

1. Менеджмент – це:

- а) раціональне використання грошових, матеріальних, трудових ресурсів;
- б) система влади та організації;
- в) самостійний вид професійної діяльності;
- г) чинники виробництва.

2. Предметом фінансового менеджменту в банку є:

- а) формування капіталу;
- б) комплекс функціональних підрозділів;
- в) фінанси банку;
- г) персонал банку.

3. Як науковий напрям фінансовий менеджмент включає:

- а) діяльність, сферою якої є фінансові ринки;
- б) теоретичні питання щодо управління фінансами й організації фінансової діяльності;
- в) комплекс структурних підрозділів, на які покладені функції управління фінансами.

4. Головною метою банківського менеджменту є:

- а) дотримання певних принципів;
- б) задоволення потреб ринку в банківських послугах;
- в) досягнення високих кінцевих результатів за відносного зниження витрат;
- г) формування раціональної організаційної структури банку.

5. При процесному підході менеджмент розглядається як :

- а) управління сукупністю окремих підсистем – людей, структури, технології, фінансів;
- б) чотири взаємопов'язані функції – планування, аналіз, регулювання, контроль;
- в) банківська політика і стратегічне планування.

6. Механізм банківського менеджменту складається з таких ланок:

- а) внутрішньобанківське управління, управління операціями, управління персоналом;
- б) управління науково-дослідною роботою, управління організаційною структурою;
- в) розробка і проведення кадрової політики, управління персоналом і взаємовідносинами у колективі.

7. Підсистема менеджменту, яка передбачає цілеспрямований вплив на банківські операції шляхом використання таких інструментів, як аналіз, планування, регулювання і контроль, – це:

- а) фінансовий менеджмент у банку;
- б) банківський контролінг;
- в) банківський моніторинг;
- г) бюджетування.

8. Процес визначення цілей на майбутнє та розробка шляхів їх досягнення – це:

- а) бюджетування;
- б) планування;
- в) оперативне планування;
- г) регулювання.

9. Результатом процесу планування є:

- а) точний і чіткий опис шляхів вирішення поставлених завдань;
- б) визначення проблемних зон, як реальних, так і потенційних;
- в) створення плану як документа;
- г) повна характеристика банківської установи.

10. Спостереження за ходом реалізації фінансових завдань, установлених планових фінансових показників та нормативів передбачає:

- а) фінансовий аналіз;
- б) фінансовий контроль;
- в) фінансове регулювання;
- г) фінансове планування.

11. Вплив на об'єкт управління для усунення відхилень від планів, установлених норм та нормативів – це:

- а) фінансове планування;
- б) фінансове регулювання;
- в) фінансовий аналіз;
- г) фінансовий контроль.

12. Визначення значень внутрішніх показників та нормативів, що регулюють ступінь ризику банківських операцій, передбачає:

- а) фінансовий аналіз;
- б) фінансовий контроль;
- в) фінансове регулювання;
- г) фінансове планування.

13. Вироблення концепції розвитку банку здійснюється в процесі:

- а) оперативного планування;
- б) стратегічного планування;
- в) тактичного планування;
- г) фінансового планування.

14. Оперативний, поточний і плановий контроль процесу виконання бізнес-плану банку здійснюється за допомогою:

- а) алгоритму обліку відхилень;
- б) стратегічного внутрішнього аналізу;
- в) моніторингу.

15. Виокремлюють такі види планування:

- а) стратегічне, перспективне, бюджетне;
- б) тактичне, стратегічне, фінансове;
- в) тактичне, поточне та розробка бюджетів.

16. Тактичне планування – це:

- а) виконання певного завдання, що постає перед банком і сформульовано у стратегічному плані;
- б) розрахунок фінансових результатів діяльності на плановий період;
- в) визначення напрямків маркетингової діяльності.

17. Який метод бюджетування забезпечує досягнення стратегічних цілей банку:

- а) бюджетування «зверху вниз»;
- б) бюджетування «знизу вверх»;
- в) комбіноване бюджетування;
- г) метод бюджетування не впливає на забезпечення досягнення стратегічних цілей банку.

18. Поточне фінансове планування передбачає:

- а) розробку фінансової політики за всіма основними напрямками діяльності банку;
- б) розробку бюджетів та платіжних календарів;
- в) розробку плану доходів і витрат та балансового плану.

19. Аналіз, що здійснюється з метою вивчення всіх аспектів фінансової діяльності та всіх характеристик фінансового стану банку, – це:

- а) внутрішній фінансовий аналіз;
- б) повний фінансовий аналіз;
- в) поточний фінансовий аналіз.

20. Результати попереднього аналізу використовуються:

- а) у процесі фінансового регулювання;
- б) у процесі фінансового контролю;
- в) у процесі фінансового планування.

21. Результати поточного аналізу використовуються:

- а) у процесі фінансового планування;
- б) у процесі прийняття рішень при виконанні регулятивних функцій;
- в) при виконанні контрольних функцій;
- г) у процесі прийняття рішень щодо майбутнього розвитку банку.

22. Результати перспективного аналізу використовуються:

- а) у процесі фінансового планування;
- б) у процесі прийняття рішень при виконанні регулятивних функцій;
- в) при виконанні контрольних функцій;
- г) у процесі прийняття рішень щодо майбутнього розвитку банку.

23. До функцій фінансового менеджменту не відносяться:

- а) фінансове планування;
- б) фінансовий аналіз;
- в) фінансовий нагляд;
- г) фінансовий контроль.

24. Банківській менеджмент складається з двох основних блоків:

- а) фінансовий менеджмент та менеджмент персоналу (організаційний менеджмент);
- б) управлінський та операційний менеджмент;
- в) стратегічний і тактичний менеджмент;
- г) антикризовий та організаційний менеджмент.

25. Основними критеріями оцінки рівня банківського менеджменту є такі економічні категорії:

- а) прибуток і ризик (збільшення прибутковості і зниження ризику);
- б) прибутковість і рентабельність;
- в) ліквідність і платоспроможність;
- г) фінансова стійкість і результативність.

26. Об'єктом управління в системі управління фінансового менеджменту банку не є:

- а) прибуток банку;
- б) ліквідність;
- в) банківські ризики;
- г) податки.

27. До об'єкту управління в системі управління фінансового менеджменту банку не відноситься:

- а) банківські ризики;
- б) планування;
- в) конкурентна позиція;
- г) персонал.

28. Надійність банківського менеджменту визначається наступними параметрами:

- а) компетентністю управлінського складу в питаннях стратегічного аналізу та плануванні та якістю планування;
- б) управлінням банківськими ризиками та створенням ефективної системи контролю (внутрішнього аудиту, моніторингу доходності та ін.);
- в) управлінням людськими ресурсами (як персоналом банку так і його клієнтами);
- г) всі відповіді правильні.

29. В управлінні фінансами банку можна виділити:

- а) управління ліквідністю, фінансовими ризиками, прибутковістю банку та ефективністю проведення окремих видів банківських операцій;
- б) вияв негативних тенденцій розвитку банківської установи та розробка заходів щодо їх мінімізації;
- в) складання поточних і перспективних прогнозів, що забезпечить розуміння працівниками банку стратегії і тактики виконання поставлених завдань;
- г) немає вірної відповіді

30. Оперативне управління прибутковістю банку належить до функції фінансового менеджменту:

- а) регулювання;
- б) фінансового планування;
- в) фінансового аналізу;
- г) фінансового контролю.

31. Формування бюджету банку відносять до функції фінансового менеджменту:

- а) регулювання;
- б) фінансового планування;
- в) фінансового аналізу;
- г) фінансового контролю.

32. До інформаційної бази фінансового менеджменту відносять:

- а) внутрішню і зовнішню інформацію;
- б) статистичну звітність;
- в) баланс банку;
- г) усі відповіді правильні.

33. *Складовими банківського менеджменту є:*

- а) перспективне і поточне планування, аналіз, регулювання, контроль;
- б) планування, аналіз, забезпечення, управління;
- в) регулювання, розробка, забезпечення;
- г) управління персоналом, контроль, прогнозування;
- д) немає правильної відповіді.

34. *Банківський менеджмент являє собою:*

- а) наукову систему управління банківською справою і персоналом, зайнятим у банківській сфері;
- б) наукову систему управління персоналом банку;
- в) систему підпорядкування персоналу банку;
- г) науковий метод управління керівництвом банку;
- д) наукову систему управління банком.

35. *Метою планування є:*

- а) розробка зведеного та оперативної планів розвитку банку;
- б) розробка планів-прогнозів на 10 років;
- в) складання статус-репортів;
- г) розробка бізнес-проектів;
- д) складання оперативного плану діяльності банку.

36. *Об'єктом фінансового менеджменту в комерційному банку є:*

- а) управління банківськими операціями та ліквідністю;
- б) процеси дослідження фінансових операцій банку;
- в) управління потоками грошових коштів;
- г) організація роботи систем контролю, аудиту, безпеки, інформаційних та інших систем, що забезпечують життєдіяльність банку

37. *Назвіть основну мету фінансового менеджменту в комерційному банку:*

- а) максимізація прибутку банку;
- б) визначення раціональних вимог і методичних основ побудови оптимальних, організаційних структур і режимів роботи функціонально технологічних систем;
- в) приріст власного капіталу або прибутку, за умови збереження стабільності комерційного банку;
- г) відсутність однакової технології управління;
- д) раціональне планування і реалізація фінансових операцій.

38. Назвіть основний об'єкт управління в фінансовому менеджменті в комерційному банку:

- а) грошові кошти;
- б) прибуток і власний капітал;
- в) персонал банку;
- г) вище керівництво;
- д) службовці.

39. Назвіть основні функції фінансового менеджменту комерційного банку:

- а) стратегічне планування, моделювання;
- б) оперативне планування, діагностика, моніторинг;
- в) моніторинг, діагностика;
- г) оперативне планування, стратегічне планування;
- д) стратегічне планування, моделювання, оперативне планування, моніторинг та діагностика.

40. Роль фінансового менеджменту в комерційному банку полягає у:

- а) прирості власного капіталу або прибутку, за умови збереження стабільності комерційного банку;
- б) науковому обґрунтуванні процесу управління фінансовими потоками в банку;
- в) управлінні сукупністю окремих підсистем – персоналом, організаційними структурами, технологіями, фінансами;
- г) немає вірної відповіді.

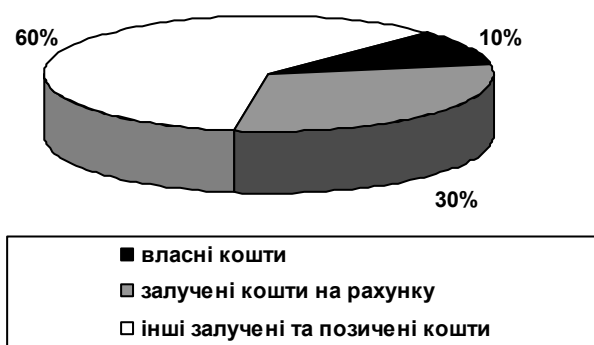
ТЕМА 2. УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

2. 1. Склад капіталу банку та його основні функції

Капітал комерційного банку складає основу його діяльності. Головним призначенням капіталу є забезпечення фінансової стійкості банку і підтримка довіри його клієнтів. Його розмір повинен бути достатньо великим для забезпечення впевненості вкладників і кредиторів в надійності банківської установи, а позичальників – в можливості банку задовольнити їх фінансові потреби.

На відміну від інших типів підприємств питома вага власного капіталу у комерційному банку складає приблизно 10% від загального обсягу пасивів, тоді як в середньому на підприємстві частка власних коштів дорівнює не менше 50%, а іноді і значно більше.

Враховуючи баланси майже всіх банків України, структуру капіталу можна подати такою діаграмою:

Це пояснюється специфікою діяльності комерційної банківської установи: по-перше, банки здійснюють мобілізацію вільних коштів на грошовому ринку у вигляді депозитів та вкладів фізичних та юридичних осіб; по-друге, банківські активи представлені більшою мірою різноманітними грошовими вимогами, тому вони більш ліквідні і можуть бути швидше реалізовані на ринку ніж активи інших підприємств. Завдяки таким особливостям фінансово-кредитні інститути, на відміну від підприємств інших галузей, здатні підтримувати більш високу пропорцію між власними та позиковими ресурсами.

Уодночас, капітал має першочергове значення при забезпеченні надійності банку і ефективності його діяльності.

Ці особливості формування ресурсів банку обумовили посилену увагу державних органів до розміру і структури власного капіталу банку, а

показники достатності власного капіталу можна сміливо віднести до найважливіших показників діяльності банку.

Суть банківського капіталу виявляється через його функції (рис. 2.1):

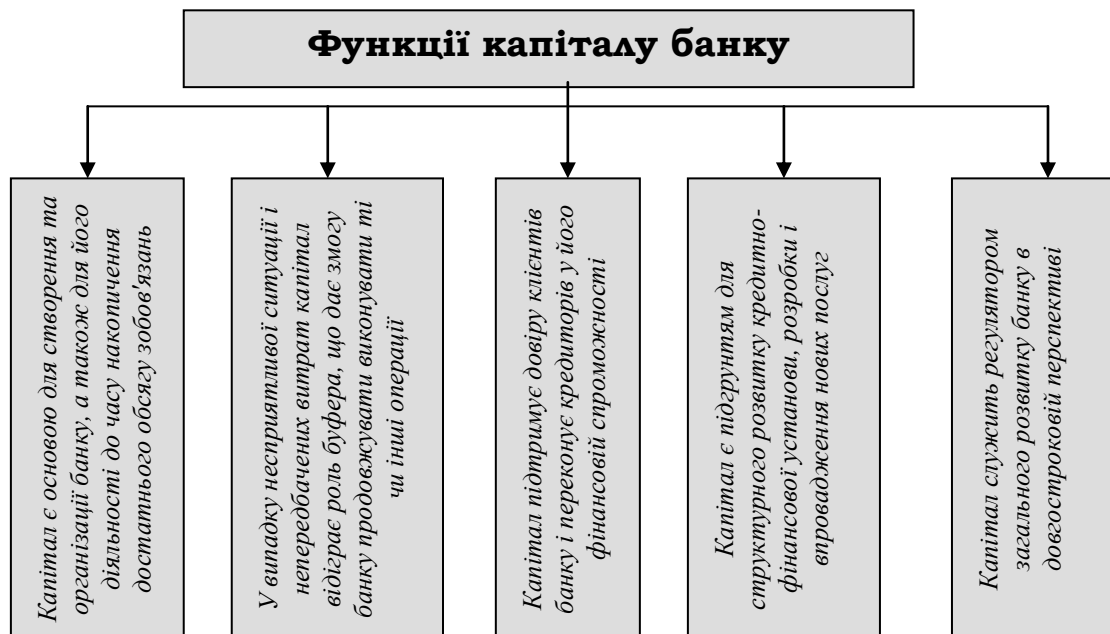

Рисунок 2.1 – функції капіталу банку

Отже, капітал банку в процесі організації банківської діяльності одночасно виконує кілька функцій, що забезпечує найвищий ефект від проведення банківських операцій, тобто максимізацію прибутку.

Однак, в умовах нестабільної економічної ситуації, яка склалася в Україні, не менш важливим результатом можна вважати стабільний поступовий розвиток банку.

Якщо в інших сферах підприємницької діяльності капітал забезпечує платоспроможність і виконує більшість оперативних функцій підприємства, то комерційному банку капітал потрібний, перш за все, для страхування інтересів вкладників. Тобто першочергове призначення капіталу банку - це виконання ним таких функцій як (рис. 2.2):

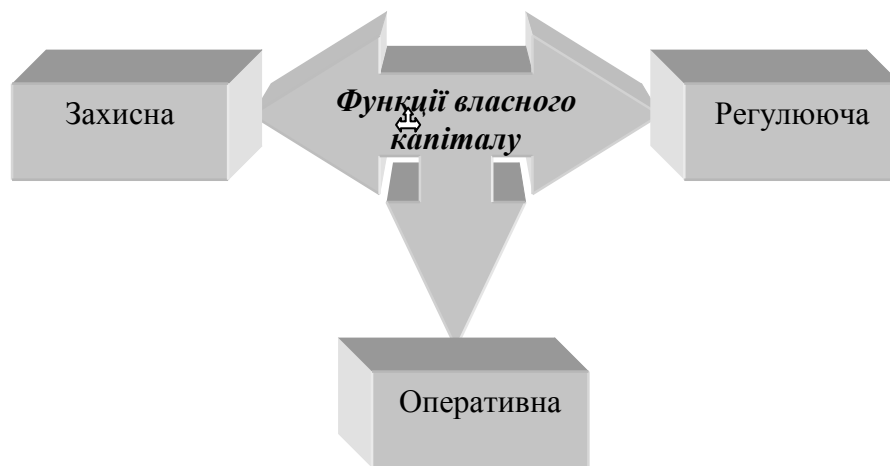

Рисунок 2.2. – функції власного капіталу

Захисна функція означає захист вкладників і кредиторів, тобто виплату компенсацій на випадок банкрутства банку; збереження його платоспроможності за рахунок створених резервів; продовження діяльності банку, незалежно від загрози появи збитку.

Оперативна функція — забезпечення фінансової основи діяльності банку, підтримка обсягу і характеру банківських операцій відповідно до завдань банку.

Регулююча функція власного капіталу пов'язана з функціонуванням банків та чинними у державі законами і правилами, що дають можливість Національному банку України контролювати діяльність комерційних банків. Ці правила вимагають, наприклад, мінімальної величини статутного фонду; обмеженої суми кредиту на одного позичальника тощо.

Також капітал комерційного банку може використовуватись для участі в діяльності спільних підприємств.

Капітал банку розглядається з різних поглядів: капітал «брутто» (балансовий капітал) і капітал «нетто» (регулятивний капітал).

Регулятивний капітал комерційного банку складається з основного капіталу (капітал I рівня) та додаткового капіталу (капітал II рівня).

Основний капітал вважається незмінним і таким, що не підлягає перепродажу, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки. Додатковий капітал має менш постійний характер і його величина піддається змінам.

Основний капітал є найстабільнішою частиною власного капіталу і відповідно до чинного законодавства України включає такі складові (рис. 2.3.):

Рисунок 2.3 – Склад основного капіталу комерційного банку

Загальна величина основного капіталу визначається з урахуванням величини очікуваних (можливих) збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів та зменшується на суму:

- недосформованих резервів під можливі збитки за кредитними операціями, операціями з цінними паперами, дебіторською заборгованістю, простроченими понад 30 днів та сумнівними щодо отримання нарахованими доходами за активними операціями;

- коштів, розміщених на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах;

- нематеріальних активів за мінусом суми зносу;

- капітальних вкладень у нематеріальні активи;

- збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження;

- збитків поточного року.

Додатковий капітал банку складається з таких компонентів (рис. 2.4):

Рисунок 2.4. – Склад додаткового капіталу банку.

Субординований капітал включає кошти, залучені від юридичних осіб як у національній так і в іноземній валютах на умовах субординованого боргу. Субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які не можуть бути вилучені з банку раніше, ніж через п'ять років, а у разі банкрутства або ліквідації банку повертаються інвесторам після задоволення вимог інших кредиторів. Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, включаються до складу капіталу банку після отримання дозволу НБУ за умови відповідності наступним критеріям:

- не можуть бути погашені з ініціативи власника;

- є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- можуть вільно використовуватись для погашення збитків без пред'явлення банку вимог щодо припинення торговельних операцій;
- передбачають відстрочку виплат за дивідендами у разі недостатнього рівня прибутку банку.

Національний банк України має право визначати своєю постановою інші складові регулятивного капіталу, а також умови та порядок його формування.

Додатковий капітал не може бути більш як 100 % основного капіталу, а субординований капітал не може перевищувати 50% додаткового.

Для визначення *розміру регулятивного капіталу* банку загальний розмір капіталу 1 і 2-го рівнів додатково *зменшується* на балансову вартість таких активів:

- акції та інші цінні папери, з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж та інвестиції, випущені банком;

- інвестиції в капітал (що не консолідуються) інших банків та фінансових установ у розмірі не менше 10 % їх статутного капіталу та в дочірні установи;

- кошти, що вкладені банком в інші банки на умовах субординованого боргу.

Сума регулятивного капіталу (капіталу «нетто») показує реальну суму капіталу, яку комерційний банк використовує в господарському обороті і яка визначає його фінансовий стан.

Основною складовою власного капіталу банку, як за значенням, так і за розміром, є статутний капітал, що формується з акціонерного або приватного капіталу шляхом випуску акцій або внесків засновників.

Якщо банк створюється як публічне акціонерне товариство, то статутний фонд формується на суму номінальної вартості акцій, що розміщуються або шляхом відкритої передплати на них, або шляхом розподілу всіх акцій між засновниками відповідно до їх частки в статутному фонді та на суму надлишкового капіталу, що утворюється як різниця між ціною продажу акцій та їх номіналом.

Якщо банк створено як товариство з обмеженою відповідальністю, то він має статутний фонд, розподілений на паї, розмір яких виплачується засновниками.

Незалежно від організаційної форми банку, його статутний фонд формують повністю за рахунок грошових внесків засновників (учасників) банку.

Розмір статутного фонду визначається засновниками (акціонерами) банку, але не може бути меншим за розмір, встановлений Національним банком України.

Забороняється використовувати для формування статутного фонду бюджетні кошти, банківські кредити, а також збільшувати статутний фонд для покриття збитків.

Акціонерний капітал – сплачена частка основного капіталу, вкладеного в банк, в обмін на вимогу щодо частки у будь-яких майбутніх прибутках, що розподіляються у вигляді дивідендів.

Акціонерний капіталу комерційного банку формується таким чином (рис. 2.5.):

Рисунок 2.5. – склад акціонерного капіталу

Прості акції дають право на управління банком і поділяють усі доходи (чи збитки) та ризики банку. Власники простих акцій отримують доходи у формі дивідендів, а їхні збитки не можуть перевищувати первісної вартості інвестицій. Величина дивідендів залежить від суми прибутку, який залишився у розпорядженні банку після проведення всіх обов'язкових виплат, зокрема й фіксованих виплат власникам привілейованих акцій. Власники простих акцій вкладають свій капітал на весь період функціонування банку, але вони можуть передати право власності іншій особі через продаж звичайних акцій на вторинному ринку.

Привілейовані акції дають право їхнім власникам на одержання фіксованих дивідендів незалежно від отриманого банком прибутку. Власники привілейованих акцій не беруть участі в управлінні банком, а у разі ліквідації банку та розподілу його майна вони мають право на повернення вкладених коштів до проведення виплат власникам звичайних акцій, але після задоволення вимог кредиторів банку. Банкам забороняється випуск акцій на пред'явника.

Перший випуск акцій банку має складатися тільки зі звичайних акцій, а їх реєстрація та продаж звільняється від оподаткування.

Додаткові емісії можуть включати як звичайні, так і привілейовані акції, причому банки надають останнім перевагу з тим, аби запобігти розширенню кола власників банку та втрати контролю над ним.

Додаткова емісія акцій є ефективним методом швидкого поповнення статутного капіталу банку. Додаткову емісію акцій банк може оголосити лише

після того, як всі учасники виконали свої зобов'язання щодо оплати паїв або акцій і попередньо оголошений підписний капітал повністю оплачено.

Формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснюватися тільки у формі грошових внесків (резидентами України – у гривнях, нерезидентами – у вільноконвертованій іноземній валюті або у гривнях).

Резервний капітал банку, формується у розмірі, не меншому за 5 % від прибутку банку до досягнення 25 % від розміру регулятивного капіталу. НБУ має право вимагати від банку збільшення розміру щорічних відрахувань до резервного фонду, якщо діяльність банківської установи створює загрозу інтересам його вкладників та кредиторів. Коли резервний фонд досяг установлених законодавством розмірів, то відрахування до нього можна припинити. У разі повного або часткового використання коштів резервного фонду відрахування з прибутку до нього поновлюються.

За рахунок прибутку комерційні банки створюють також спеціальні фонди, що включаються до складу капіталу і призначені для виробничого та соціального розвитку банківської установи.

Нерозподілений прибуток – це тимчасово вільні власні кошти банку, які не розподілені між акціонерами у вигляді дивідендів та не зараховані у фонди банку.

2.2. Методи оцінки розміру власного капіталу

У сучасній банківській практиці використовують декілька методів оцінки розміру капіталу:

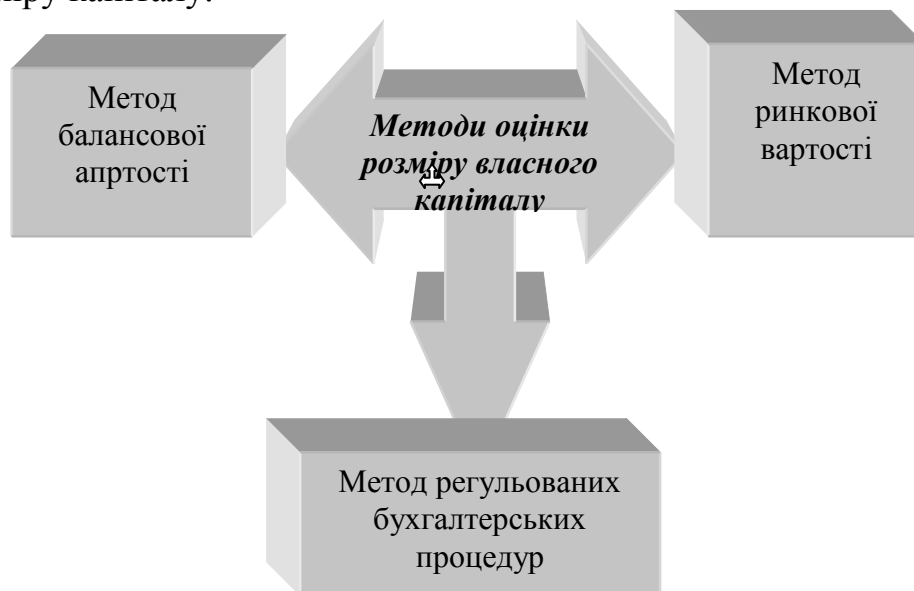

Рисунок 2.6. – методи оцінки власного капіталу

Метод балансової вартості полягає в тому, що всі активи і зобов'язання банку оцінюються в балансі за тією вартістю, яку вони мали у момент придбання або випуску. У даному випадку капітал розраховується виходячи з балансової вартості активів і зобов'язань:

$$\text{Капітал} = \text{Активи} - \text{Зобов'язання}$$

Цей спосіб простий і не потребує великих витрат на проведення оцінки і наявності спеціальної кваліфікації працівників банку. Такий метод оцінювання капіталу може бути застосований у тому випадку, коли балансова і ринкова вартості активів і зобов'язань не значно відрізняються між собою. Якщо, з різних причин, реальна вартість активів та зобов'язань починає значно відрізнятися від первинної балансової вартості, використання даного методу може привести до неадекватної оцінки банківського капіталу. У періоди, коли кредити і цінні папери змінюють свою вартість (знецінюються), метод оцінювання капіталу за балансовою вартістю не дає надійних результатів для визначення ступеня захисту вкладників від ризику і є поганим індикатором достатності капіталу для захисту від поточного ризику.

Метод ринкової вартості визначає величину ринкового капіталу полягає в тому, що активи і зобов'язання банку оцінюються за ринковою вартістю, виходячи з якої розраховується і капітал банку за формулою:

$$\text{Ринкова вартість капіталу} = \text{Ринкова вартість активів} - \text{Ринкова вартість зобов'язань}$$

Метод оцінки капіталу за ринковою вартістю:

- відображає реальний стан банку і ступінь його захищеності від ризику банкрутства;
- відображає реальний ступінь захисту вкладників, оскільки вкладники мають можливість оцінки достатності коштів банку для повернення грошей;
- є найбільш динамічною оцінкою, оскільки враховує ринкову вартість активів і зобов'язань банку, а отже і капіталу, які можуть змінюватися щодня.

Даний метод має певні недоліки:
по-перше: не завжди доцільно і правильно можна оцінити активи і зобов'язання за ринковою вартістю;
по друге, зазначений спосіб є трудомістким і витратним, вимагає високої кваліфікації банківських працівників.

Треба зауважити, що для використання цього методу потрібно функціонування вторинного ринку цінних паперів, що в Україні на сьогоднішній час дуже проблематично. Також треба враховувати, що цей метод підходить для великих фінансових установ, активи яких широко

обертаються на ринку. Ринкова вартість дрібних банків важче піддається вимірюванню, оскільки торгівля їх активами ведеться недостатньо широко для встановлення дійсної ринкової ціни.

Сьогодні більшість банків не зацікавлені в такому підході до визначення розміру капіталу, особливо коли він не сприяє зміцненню положення на фінансовому ринку. З огляду на це, даний метод, в основному, використовується менеджментом банку для внутрішніх потреб і контролю, хоча він може бути корисним і для зовнішніх користувачів, оскільки повною мірою відображає захищеності банку від ризику банкрутства і надає більше можливостей для прийняття зважених рішень з розміщення своїх коштів.

Метод «регульованих бухгалтерських процедур» (метод «регульованих принципів бухгалтерії») визначає величину регулятивного капіталу. Суть методу полягає в обчисленні розміру капіталу за правилами, які встановлені НБУ. У даному випадку капітал розраховується як сума основного (I рівня), додаткового (II рівня) за вирахуванням відрахувань. Недоліки даного методу полягають у наступному:

1. Метод допускає розгляд деяких видів боргових зобов'язань банку (субординований борг, резерви на покриття збитків) як складових капіталу банку збільшуючи його розмір, що може створити помилкове враження про його надійність.

2. Постійні зміни і вдосконалення цього способу розрахунку власного капіталу ускладнює порівнянність при аналізі динаміки капіталу, потребує часу для перерахунку даних минулих періодів для забезпечення порівнянності його фактичного розміру.

3. Розробляючи порядок розрахунку власного капіталу банку, НБУ виходить з цілей органу, що здійснює нагляд і контроль за банківською діяльністю.

На сьогодні метод «регульованих принципів бухгалтерії» залишається самим популярним у банківській практиці

2.3. Аналіз власного капіталу банку

Питання методології оцінки банківського капіталу стало предметом дискусій у міжнародних фінансових організаціях. 10 грудня 1987 року Банк міжнародних розрахунків у м. Базелі затвердив основні критерії і стандарти оцінки банківського капіталу.

Термін «достатність капіталу» відображає загальну оцінку надійності банку. Сприймання капіталу як перешкоди збиткам обумовлює орбітну залежність між розміром капіталу і схильності до ризику і дозволяє сформулювати основний принцип достатності:

Обсяг власного капіталу повинен відповідати обсягу активів з урахуванням ступеню ризику

Оцінка достатності капіталу здійснюється за допомогою економічних нормативів регулювання діяльності банків, які визначені інструкцією „Про порядок регулювання діяльності банків України”, затвердженою Постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.01 зі змінами і доповненнями (далі „Інструкція”).

Аналіз цих економічних нормативів надає можливість оцінити фінансовий стан комерційного банку. Для аналізу достатності капіталу розраховують норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (H_1), норматив адекватності регулятивного капіталу (H_2) і норматив адекватності основного капіталу (H_3).

Показник достатності капіталу – це співвідношення власних і залучених коштів банку

Для того щоб визначити достатність капіталу активи банку необхідно зважити з урахуванням коефіцієнту ризику. Групи активів, зважені на коефіцієнти ризику:

Таблиця 2.1

Групи активів, зважені на коефіцієнти ризику

Група активів	Коефіцієнт ризику
Каса	0
Кошти на кореспондентському рахунку в НБУ	0
Вкладення в державні боргові зобов'язання	0
Кредити і депозити в НБУ	0
Готівка в стадії інкасації	5
Кредити, гарантовані урядом України	10
Міжбанківські депозити у ВКВ	50
Кошти на кореспондентських рахунках банків	50
Кошти на кореспондентських рахунках у банках-резидентах “Ностро”	50
Міжбанківські депозити у банках-резидентах	50
Інші кредити, надані банком	100
Факторинг	100
Дебітори	100
Операції з цінними паперами	100
Інші основні фонди	100
Гарантії, надані банком, інші активи	100

Регулятивний капітал банку обчислюється за формулою:

$$PK = OK + DK - B, \text{ де}$$

PK – регулятивний капітал;

OK – основний капітал;

DK – додатковий капітал;

B - відвернені кошти.

Розмір регулятивного капіталу не повинен бути менше встановленого Національним банком значення нормативу мінімального розміру регулятивного капіталу (H_1). Так, значення показника H_1 станом на 1 січня 2003 року - було не менш 1000 тис. євро, а станом на 1 січня 2004 року його значення становило 1150 тис. євро, або 120 млн. грн. за нормативом. Постановою Правління Національного банку України від 17 листопада 2014 року № 723 "Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні" збільшено нормативне значення мінімального розміру регулятивного капіталу банку (H_1) з 120 млн. грн. до 500 млн. грн. з урахуванням вимог Закону України "Про внесення змін до деяких Законів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи" від 04.07.2014 № 1586-VII.

Для банків, які розпочали діяльність до 11 липня 2014 року, передбачено поетапне протягом десяти років приведення розміру регулятивного капіталу до встановленого рівня. Мінімальний розмір регулятивного капіталу таких банків (H_1) має становити 500 млн. грн. з 11 липня 2024 року (120 мільйонів гривень – до 10 липня 2017 року; 150 мільйонів гривень – з 11 липня 2017 року; 200 мільйонів гривень – з 11 липня 2018 року; 250 мільйонів гривень – з 11 липня 2019 року; 300 мільйонів гривень – з 11 липня 2020 року; 350 мільйонів гривень – з 11 липня 2021 року; 400 мільйонів гривень – з 11 липня 2022 року; 450 мільйонів гривень – з 11 липня 2023 року).

Норматив адекватності регулятивного капіталу (норматив платоспроможності) відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її приймають на себе власники банку; і навпаки: чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе, кредитори/вкладники банку.

Банку забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал банку в будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведе до порушення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу

Норматив адекватності регулятивного капіталу встановлюється для запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів/вкладників банку.

Значення показника адекватності регулятивного капіталу визначається як співвідношення регулятивного капіталу банку до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями.

Для розрахунку адекватності регулятивного капіталу банку його активи поділяються на групи за ступенем ризику та підсумовуються з урахуванням відповідних коефіцієнтів зваження

Норматив адекватності регулятивного капіталу розраховують за формулою:

$$H_2 \frac{PK}{A \times p} \geq 10\%,$$

- де H_2 – показник адекватності регулятивного капіталу;
 PK – регулятивний капітал банку;
 A – активи банку;
 P – показник ризикованості активів.

Відповідно до Інструкції нормативне значення нормативу H_2 діючих банків має бути не менше ніж 10 відсотків. Для банків, що розпочинають банківську діяльність, цей норматив має становити:

- протягом перших 12 місяців діяльності (з дня отримання ліцензії) - не менше 15 відсотків;
- протягом наступних 12 місяців - не менше 12 відсотків;
- надалі - не менше 10 відсотків.

Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її приймають на себе власники банку; і навпаки: чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе, кредитори/вкладники банку.

Норматив достатності основного капіталу (H_3) визначається як співвідношення основного капіталу до суми активів та позабалансових зобов'язань, зважених на відповідні коефіцієнти кредитного ризику (далі - загальний обсяг ризику). Нормативне значення нормативу H_3 має бути не менше ніж 7 відсотків.

$$H_3 = \frac{OK}{ЗА} \times 100\% \geq 7\%$$

- де H_3 – норматив адекватності основного капіталу банку;
 OK – основний капітал банку;
 $ЗА$ – загальні активи.

При визначенні платоспроможності банку активи підсумовуються з урахуванням коефіцієнтів їх ризиків, наведених вище.

Визначення достатності розміру капіталу і підтримка її у встановлених межах є однією з основних вимог управління капіталом як з боку

регулюючих органів, так і з боку самого банку. Тому, постійний аналіз структури та розміру власного капіталу є необхідною умовою сучасного банківського менеджменту.

Аналіз діяльності банку необхідно починати з оцінки структури саме власних ресурсів банку. Структура і якість активів банку швидше скажуть нам про ступень ризику для суспільства у випадку розгортання внутрішніх кризових явищ, а не про стан банку. Тільки власний капітал може характеризувати ступінь незалежності банку від кризових явищ зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Капітал банку знаходиться під впливом ряду факторів, направленість і сила дії яких суттєво різняться.

Фактори впливу на капітал банку можна класифікувати за такими головними ознаками (рис. 2.7.):

Рисунок 2.7 – класифікація факторів впливу на капітал банку

Аналіз капіталу банку і факторів, що впливають на нього включає (рис. 2.8): аналіз структури і динаміки власного капіталу, аналіз співвідношення основного і додаткового капіталів, співставлення рівня ризику потенційних збитків за операціями банку і їх вплив на показники достатності капіталу, аналіз показників достатності власного капіталу, аналіз ефективності використання власного капіталу

Обсяг і структура капіталу залежать від розміру і масштабів діяльності банку. Головною метою такого аналізу є визначення змін в динаміці та структурі капіталу та їх впливу на його абсолютний розмір.

Наступним кроком буде аналіз структури активів банку, зважених на відповідний півень ризику.

Аналіз структури і динаміки капіталу		Аналіз співвідношення основного і додаткового капіталів,	
Аналіз ефективності використання капіталу	Завдання аналізу капіталу		Аналіз показників достатності капіталу
Співставлення рівня ризику потенційних збитків за операціями банку і їх вплив на показники достатності капіталу			

Рисунок 2.8. – завдання аналізу капіталу банку

Важливим етапом аналізу капіталу банку є якісна оцінка його структури, тобто співвідношення основного та додаткового капіталів. Така оцінка надає уяву про співвідношення між найбільш стабільною часткою капіталу (капітал I рівня, або основний капітал) і часткою, яка за певних обставин (зміна вартості активів, зміни рівня ринкових ризиків) може зазнавати змін (капітал II рівня, або додатковий капітал).

При оцінці якісної структури капіталу, необхідно брати до уваги, насамперед розміри статутного та резервного капіталів, а також емісійного доходу. Інші елементи власного капіталу мають більшою мірою допоміжний характер.

Наступним етапом аналізу власного капіталу банку є аналіз його прибутковості.

Визначний вплив на рівень рентабельності капіталу банку мають:

- рівень дохідності (рентабельності) активів, які є у розпорядженні банку;
- частка позикових ресурсів, яка використовується для фінансування дохідних активів банку.

На заключному етапі аналізу проводиться узагальнення отриманих результатів, готуються висновки і пропозиції.

Аналіз власного капіталу банку проводиться за допомогою наступних показників (табл. 2.2):

Коефіцієнти, що використовуються при аналізі капіталу

Назва коефіцієнту	Формула розрахунку	Пояснення
1	2	3
Показники якості власних коштів банку		
Коефіцієнт іммобілізації (K_i)	$K_i = \frac{I_{BK}}{BK_{\sigma}}$	I_{BK} – іммобілізовані кошти BK_{σ} – капітал «брутто»
Показники ефективності використання власного капіталу		
Коефіцієнт ефективності використання власного капіталу (Ke_{BK})	$Ke_{BK} = \frac{BK}{KB}$	BK – капітал KB – кредитні вкладення
Коефіцієнт		
Показники прибутковості капіталу		
Мультиплікатор капіталу (M_K)	$M_K = \frac{A}{AK}$	A – активи банку AK – акціонерний капітал
Рентабельність власного капіталу (P_{BK})	$P_{BK} = \frac{\Pi}{AK}$	Π – прибуток після оподаткування AK – акціонерний капітал

2.4. Управління капіталом комерційного банку

Мета менеджменту власного капіталу банку полягає у підтримці його розміру на рівні, який забезпечить виконання заданих параметрів розвитку банку і захист інтересів його кредиторів і вкладників.

Для більшості банків України питання нарощування капіталу залишаються одним з найбільш актуальних. Разом з тим, треба відмітити, що у останні роки банки всього світу відчувають все більшу потребу у збільшенні розмірів власного капіталу для підтримки зростання активів і зменшення рівня ризику для вкладників.

Така потреба обумовлена рядом факторів, перш за все вимогами з боку Центральних банків із забезпечення безпеки банківської діяльності, підвищенням конкуренції, кризовим станом світової економіки.

Також вадливим фактором є інфляція, яка водночас збільшує обсяги активів і посивів і зменшує власний капітал. Другим фактором є нестійкий характер економіки, який підвищує ризиковості діяльності банків і обмежує можливості банку з отримання стабільного прибутку – головного джерела стійкого зростання капіталу.

Посилення тиску на банки з приводу збільшення ними розміру власного капіталу породжує необхідність у довгостроковому плануванні обсягів і джерел приросту капіталу (рис. 2.9)

Рисунок 2.9. Чинники впливу на вибір способу збільшення капіталу

Фахівцями банківської справи розроблено багато методів поповнення капіталу, але найчастіше у банківській практиці використовують два методи (Рис. 2.10):

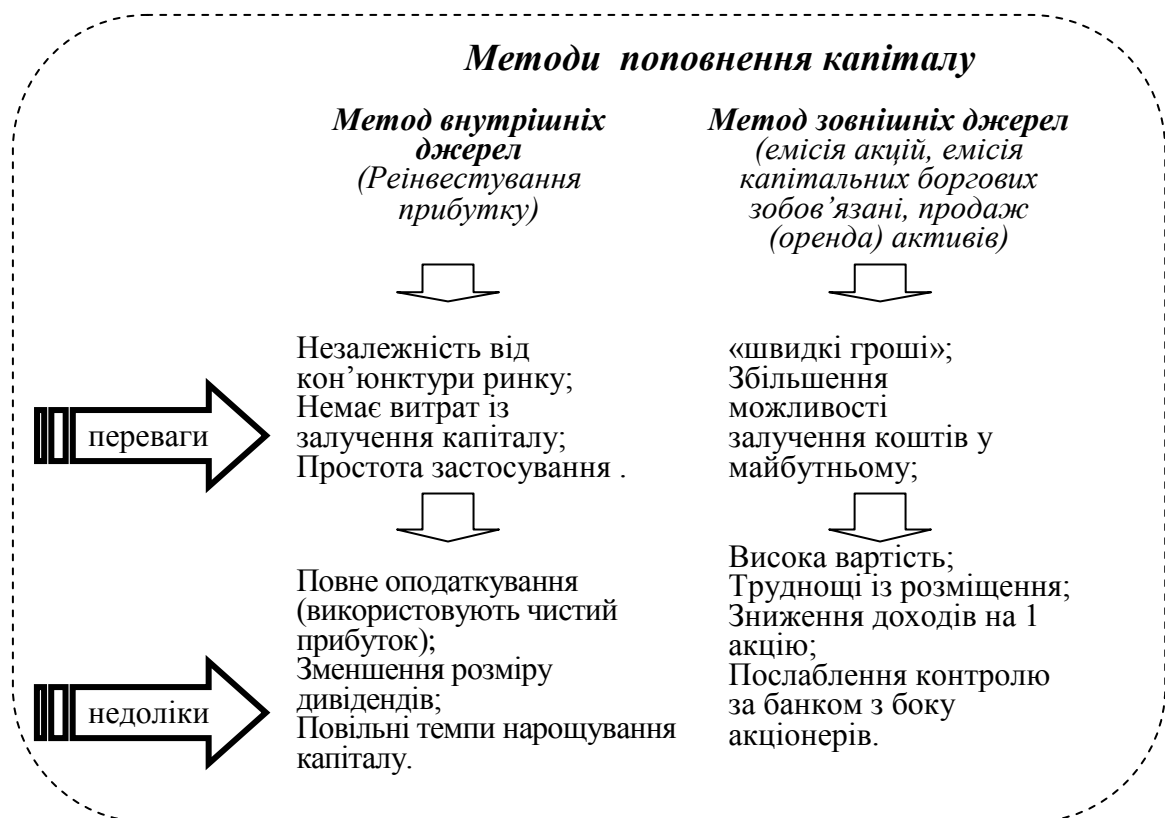

Рисунок 2.10 – методи збільшення капіталу банку

При визначенні джерел фінансування власного капіталу потрібно з'ясувати, при якій структурі середньозважена вартість капіталу буде мінімальною, а рівень рентабельності вищий за його ціну.

До факторів, що впливають на структуру капіталу можна віднести рис. 2.11):

Заплановане зростання і структура активів банку та позабалансових операцій		Рівень і структура видатків, пов'язаних із залученням власного капіталу	
Рівень ризику, який банк приймає на себе	Фактори, що впливають на структуру капіталу		Політика виплати дивідендів
Рентабельність банківських продуктова та послуг		Потрібні обсяги власного капіталу	

Рисунок 2. 11. – фактори, що впливають на структуру капіталу

Оптимізація структури капіталу – дуже важлива і складна задача менеджменту власного капіталу.

Основними методами оптимізації служать (рис. 2.12):

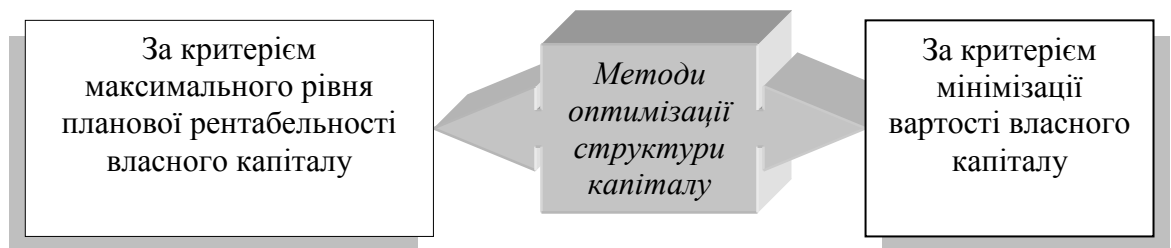

Рисунок 2.12 – методи оптимізації структури капіталу

Оптимізація за критерієм максимізації рівня рентабельності передбачає використання механізму фінансового левериджу.

Фінансовий леверидж (фінансовий важіль) – це співвідношення власних і позикових коштів.

Проведення багатоваріантних розрахунків з використанням механізму фінансового левериджу дозволяє визначити оптимальну структуру капіталу, яка забезпечить максимальний рівень рентабельності власного капіталу.

Цей показник показує залежність між структурою джерел капіталу в розміром чистого прибутку. Його дія полягає у тому, що будь-яка зміна прибутку до відрахування процентів та податків породжує більш суттєві зміни чистого прибутку.

Європейська концепція кількісної оцінки фінансового левериджу здійснюється через розрахунок його ефекту.

Ефект фінансового важеля – це приріст до рентабельності власних коштів, що отримується завдяки використанню кредиту, незважаючи на платність останнього (Стоянова)

Такий ефект виникає, коли банк залучає кошти за ціною нижче ніж рентабельність активів.

Першою складовою фінансового важеля є **диференціал** який розраховується як різниця між рентабельністю активів і середньо

розрахунковою вартістю процентів за позиковими ресурсами з урахуванням ставки оподаткування прибутку.

Друга складова – *плече фінансового важеля* – характеризує силу впливу фінансового важеля. Це співвідношення між позиковими та власними коштами.

Таким чином, перший спосіб розрахунку рівня фінансового важеля:

$$EФВ = (1 - СОП) \cdot (EP - CPСВ) \cdot \frac{ПК}{BK} \text{ де,}$$

EФВ – ефект фінансового важеля;

EP – економічна рентабельність;

CPСВ – середня розрахункова ставка відсотку;

ПК – позиковий капітал; *BK* - власний капітал.

СОП – ставка оподаткування прибутку.

Економістом-дослідник Є.С. Стоянова сформулювала два важливих правила:

1. Якщо нова позика приносить підприємству підвищення рівня ефекту фінансового важеля, то така позика вигідна. Але при цьому необхідно найважливішим чином слідкувати за станом диференціалу: при нарощенні плеча фінансового важеля банкір схильний компенсувати зростання свого ризику підвищенням ціни свого кредиту.

2. Ризик кредитора виражається величиною диференціала: чим більше диференціал, тим менше ризик; чим менше диференціал, тим більше ризик.

Головним висновком цих правил є те, що розумний фінансовий менеджер не буде збільшувати будь-якою ціною плече фінансового важеля, а буде регулювати його в залежності від диференціалу.

У основі методу оптимізації структури капіталу за критерієм мінімізації його вартості лежить ідея, що у спрощеному варіанті власний капітал банку можна представити у вигляді двох основних елементів: статутного капіталу та нерозподіленого прибутку.

Вартість статутного капіталу складається з ціна привілейованих та простих акцій. Такий розподіл необхідний, тому що слід пам'ятати, що привілейовані акції є гібридним інструментом, який об'єднує властивості звичайних акцій і позикових коштів.

Ціна випуску привілейованих акцій як джерела власного капіталу ґрунтується на трьох факторах:

– ціна фінансового активу еквівалентна сумі очікуваних дисконтованих доходів за цим активом;

– розмір дивідендів за такими акціями визначено заздалегідь;

– строк діяльності банку не визначено.

Тобто, ціна використання такого джерела уявляє собою суму нескінченно спадної геометричної прогресії.

За звичайними акціями розмір дивідендів залежить від ефективності діяльності банку і рішення зборів акціонерів, що ускладнює визначення їх вартості у якості джерела фінансування.

У основі ціни використання у якості джерела фінансування нерозподіленого прибутку покладено принцип альтернативних витрат, який полягає у наступному:

– відмовляючись від частки дивідендів в спрямовуючи їх на збільшення капіталу банку, власники акцій розраховують на додаткову винагороду у майбутньому;

– розмір очікуваної винагороди повинен забезпечити норму прибутку не нижче ніж за звичайними акціями.

При недотриманні цього принципу, з погляду на ефективність, власники банку можуть вилучити дивіденди у повному обсязі і розмістити їх у більш дохідні активи. Таким чином, ціна використання у якості джерела фінансування нерозподіленого прибутку приблизно дорівнює ціні джерела «звичайні акції нової емісії»

Комерційні банки мають планувати свою діяльність щодо поповнення капіталу.

Процес планування включає такі обов'язкові етапи (рис. 2.13):

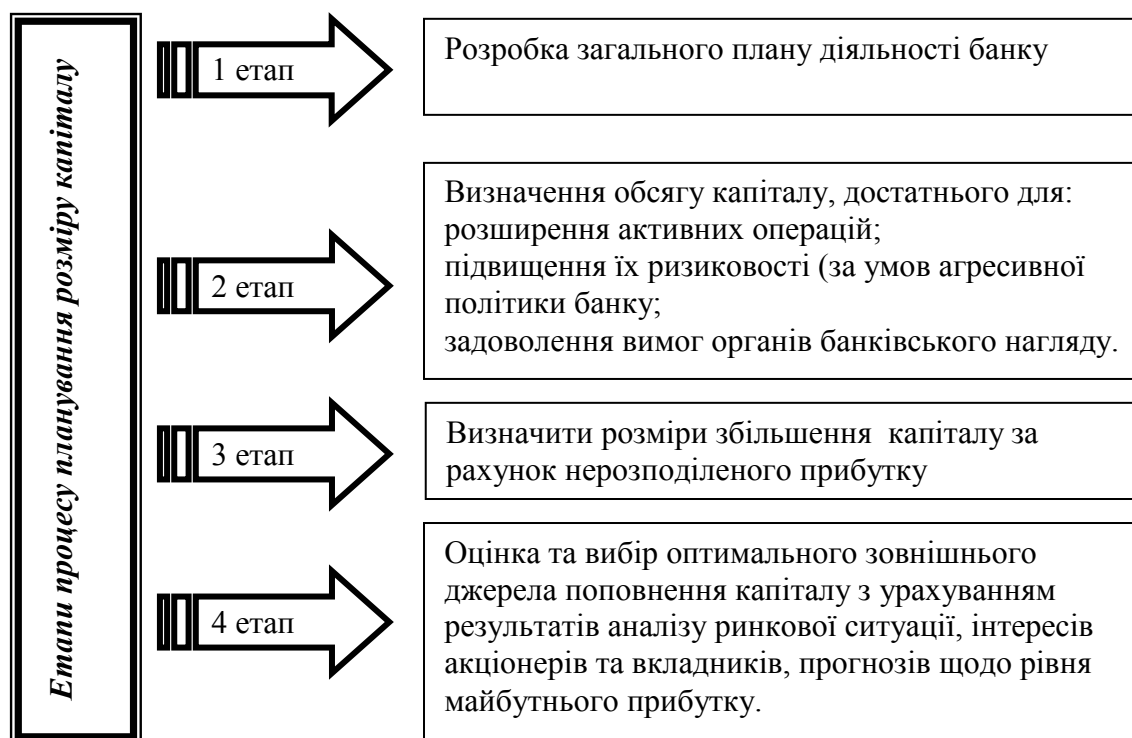

Рисунок 2.13 – етапи процесу управління розміром капіталу банку

Завдання для самоконтролю

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність поняття «капітал банку».
2. Яку ключову роль грає капітал у забезпеченні управління банком?
3. Охарактеризуйте взаємозв'язок капіталу та схильності до ризику в банківській діяльності?
4. Які види банківського капіталу використовуються в даний час?
5. Як оцінюється величина капіталу банку?
6. Охарактеризуйте способи визначення достатності банківського капіталу.
7. Чим виправдовується встановлення державою мінімальних стандартів банківського капіталу у протилежність наданню конкурентному ринку можливості визначення таких стандартів?
8. Які найбільш популярні фінансові показники використовуються в даний час регулюючими установами для оцінки адекватності банківського капіталу?
9. Охарактеризуйте склад капіталу першого рівня.
10. Охарактеризуйте склад капіталу другого рівня.
11. Охарактеризуйте склад капіталу третього рівня.
12. Які відмінності між капіталом 1, 2 і 3 рівнів?
13. Які зміни привнесла в регулювання банківського капіталу друга та третя Базельські угоди?
14. Охарактеризуйте можливі наслідки Базельських угод щодо вибору активів банками.
15. Які додаткові показники використовуються для оцінки достатності капіталу банку?
16. Як впливає дивідендна політика на потребу банку у залученні додаткового капіталу?
17. Охарактеризуйте типи дивідендної політики банку.
18. Назвіть переваги і недоліки методу внутрішніх джерел поповнення капіталу.
19. Якими є основні зовнішні джерела капіталу для банку?
20. Назвіть переваги і недоліки методу зовнішніх джерел поповнення капіталу.
21. Які чинники повинен брати до уваги банк при виборі джерел формування капіталу?

Тестові завдання

1. Які складові з наведеного переліку формують ресурси банку:

- а) кошти суб'єктів господарської діяльності;
- б) кредити, надані іншим банкам та НБУ;
- в) цінні папери власного боргу;
- г) резервний фонд;
- д) вкладення капіталу в дочірні компанії;
- ж) вклади фізичних осіб?

2. Власний капітал – це:

- а) чужі гроші, тимчасово надані їх власниками в розпорядження банку;
- б) кошти, що належать засновникам і акціонерам;
- в) зобов'язання банку перед вкладниками, які надали свої вільні кошти для зберігання на певних умовах.

3. Функції капіталу банку:

- а) захисна, оперативна, регулююча;
- б) капіталоутворююча, трансформаційна, оперативна, регулювальна;
- в) трансформаційна, регулювальна, емісійна;
- г) капіталоутворююча, захисна, оперативна, емісійна.

4. Регулятивний капітал банку визначається як сума:

- а) основного та додаткового капіталу;
- б) основного капіталу та резервів на покриття збитків за кредитами;
- в) основного та додаткового капіталу за мінусом відрахувань.

5. За Базельською угодою банківський капітал поділяється на:

- а) основний та додатковий (другого і третього рівня);
- б) основний та резервний;
- в) основний та додатковий (першого та другого рівня);
- г) основний та субординований;
- д) основний та додатковий (другого рівня).

6. Метод визначення розміру капіталу, за яким можливо віднесення до його складу компонентів, що завищують його розмір, – це:

- а) оцінка капіталу за ринковою вартістю;
- б) балансова вартість капіталу банку;
- в) регулятивна вартість капіталу банку.

7. При визначенні достатності капіталу може бути використано метод, який полягає у встановленні нормативу співвідношення власних та залучених коштів банку. Цей метод має назву:

- а) експертних оцінок;
- б) порівняльного аналізу показників;
- в) лівериджу.

8. Сутність методу обчислення розміру регулятивного капіталу полягає в обчисленні розміру капіталу:

- а) за правилами, які встановлені регулюючими інстанціями;
- б) як різниці між активами та зобов'язаннями, виходячи з їх балансової вартості;
- в) як різниці між активами та зобов'язаннями, виходячи з їх ринкової вартості.

9. До складу балансового капіталу банку входять:

а) статутний капітал, резервний капітал, інші фонди, емісійні різниці, результати переоцінки основних засобів, результати поточного року, нерозподілений прибуток;

б) статутний капітал, резервний капітал, інші фонди, резерви під усі види активних операцій, емісійні різниці, результати переоцінки основних засобів, результати поточного року, нерозподілений прибуток;

в) статутний капітал, резервний капітал, субординований борг, резерви під усі види активних операцій, емісійні різниці, результати переоцінки основних засобів, результати поточного року, нерозподілений прибуток;

г) статутний капітал, емісійні різниці, незареєстрований статутний капітал, резервні та інші фонди банку, резерви переоцінки, інший додатковий капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

10. В Україні величина капіталу банків регулюється НБУ через встановлення нормативів:

а) мінімального розміру регулятивного капіталу, адекватності регулятивного капіталу, адекватності основного капіталу;

б) мінімального розміру основного капіталу, адекватності регулятивного капіталу, адекватності додаткового капіталу;

в) мінімального розміру статутного капіталу, адекватності основного капіталу, платоспроможності капіталу.

11. Міжнародні стандарти достатності капіталу вимагають додержання мінімально допустимих нормативів основного капіталу на рівні:

а) 6 %;

б) 10 %;

в) 4 %;

г) 8 %.

12. Норматив платоспроможності капіталу банку (Н2) визначається як співвідношення:

а) основного капіталу до активів, зважених за рівнем ризику;

б) регулятивного капіталу до загальних активів;

в) регулятивного капіталу до активів, зважених за рівнем ризику;

г) основного капіталу до загальних активів.

13. Норматив платоспроможності капіталу банку (Н3) визначається як співвідношення:

а) капіталу до активів, зважених за рівнем ризику;

б) статутного капіталу до загальних активів;

в) основного капіталу до активів, зважених за рівнем ризику;

г) балансового капіталу до загальних активів.

14. Головна мета процесу управління банківським капіталом полягає у:

- а) підтриманні оптимальної структури капіталу для забезпечення достатньої прибутковості капіталу банку;
- б) визначенні достатності обсягів активних операцій банку;
- в) залученні та утриманні достатнього обсягу капіталу для розширення діяльності та створення захисту від ризиків.

15. Нормативне значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) для діючих банків в Україні встановлено на рівні не менше:

- а) 4%;
- б) 6%;
- в) 8%;
- г) 10%.

16. Згідно міжнародного досвіду банк вважається іноземним, якщо іноземному інвестору належить не менше:

- а) 10 % власного капіталу;
- б) 25 % власного капіталу;
- в) 50 % власного капіталу;
- г) 75 % власного капіталу.

17. У банківській практиці використовують такі методи управління капіталом:

- а) внутрішніх та зовнішніх джерел поповнення;
- б) диверсифікації, лімітування, резервування;
- в) контролінг, бюджетування.

18. Головним джерелом зростання капіталу, згідно з методом внутрішніх джерел поповнення капіталу, є:

- а) дивіденди;
- б) прибуток;
- в) чистий процентний дохід;
- г) чиста маржа.

19. Залучення власного капіталу за рахунок зовнішніх джерел можливе за допомогою таких способів:

- а) купівлі боргових зобов'язань (субординований борг);
- б) емісії акцій;
- в) реінвестування прибутку.

20. Яке джерело поповнення власного капіталу банку є найбільш дорогим:

- а) купівля боргових зобов'язань (субординований борг);
- б) чистий прибуток;
- в) емісія акцій.

21. Як зміниться вартість капіталу від випуску звичайних акцій, якщо знизилася ринкова ціна звичайної акції:

- а) зросте;
- б) знизиться;
- в) залишиться без змін;
- г) точно визначити неможливо.

22. Показник мультиплікатора капіталу – це відношення:

- а) основного капіталу до загальних активів;
- б) загальних активів до власного капіталу;
- в) власного капіталу до активів, зважених на ризик;
- г) власного капіталу до загальних активів.

23. Капітал комерційних банків – це:

- а) активи;
- б) зобов'язання;
- в) активи – зобов'язання;
- г) ресурси;
- д) активи + пасиви.

24. Субординований борг – це боргові капітальні інструменти, які не можуть бути взяті з банку раніш ніж через:

- а) 1 рік;
- б) 3 роки;
- в) 5 років;
- г) 10 років.

25. Мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації регіональних банків становить:

- а) 1 млн. євро;
- б) 3 млн. євро;
- в) 5 млн. євро;
- д) 120 млн грн.

26. Показник адекватності основного капіталу НЗ розраховується за формулою:

- а) основний капітал / пасиви;
- б) основний капітал / статутний капітал;
- в) (основний капітал – регулятивний капітал) / зобов'язання;
- г) основний капітал / загальні активи.

27. Показник адекватності регулятивного капіталу Н2 розраховується за формулою:

- а) основний капітал / пасиви;
- б) основний капітал / статутний капітал.;
- в) (основний капітал – регулятивний капітал) / зобов'язання;
- г) основний капітал / сумарні активи, зважені за ступенем ризику.

28. Яке джерело поповнення власного капіталу банку є найбільш дорогим:

- а) емісія звичайних акцій;
- б) емісія привілейованих акцій;
- в) чистий прибуток;
- г) правильної відповіді немає.

29. Економічний капітал зазвичай розраховується як...

- а) сума витрат на покриття конкретних ризиків;
- б) сума кредитного, процентного та операційних ризиків;
- в) регулятивний капітал за мінусом відвернень;
- г) сума економічних капіталів, розрахованих по кожному ризику окремо.

30. Що може бути засобом формування статутного капіталу банку?

- а) нематеріальні активи;
- б) транспортні засоби;
- в) грошові кошти;
- г) цінні папери.

31. Який капітал змінюється у разі збиткової діяльності банку?

- а) основний;
- б) додатковий;
- в) субординований;
- г) основний і додатковий.

32. Питома вага сукупних інвестицій у власному капіталі банку не має перевищувати:

- а) 50%;
- б) 35%;
- в) 40 %;
- г) 60%.

33. Чи можуть забезпечені довгострокові боргові зобов'язання бути складовою капіталу банку?

- а) так;
- б) так, з дозволу НБУ;
- в) так, якщо вони субординовані;
- г) ні.

34. Частка будь-якого учасника (акціонера) банку не може перевищувати:

- а) 15 %;
- б) 25 %;
- в) 35 %;
- г) 1 %.

35. Які кошти забороняється використовувати при формуванні статутних фондів комерційних банків?

- а) кошти державного бюджету;
- б) кредитні;
- в) власні;
- г) кошти місцевих бюджетів.

36. Чи може статутний фонд комерційного банку формуватися за рахунок коштів в іноземній валюті?

- а) може;
- б) не може;
- в) може учасником-нерезидентом;
- г) може учасником-резидентом.

37. Рівень обов'язкових резервів залучених ресурсів комерційних банків на коррахунках в НБУ залежить від:

- а) виду ресурсів;
- б) валюти, в якій залучені ресурси;
- в) вірно і те, і інше;
- г) не залежить від вище перелічених факторів.

38. До капіталу першого рівня не відноситься:

- а) статутний та резервний капітал;
- б) амортизаційний, страховий та інші фонди банку;
- в) субординований строковий борг;
- г) нерозподілений прибуток.

39. За вимогами Базельського Комітету мінімально допустимий норматив сукупного капіталу, повинний бути не менше:

- а) 4%;
- б) 6%;
- в) 8%;
- г) 12%.

40. За вимогами Базельського Комітету мінімально допустимий норматив основного капіталу повинний бути не менше:

- а) 4%;
- б) 6%;
- в) 8%;
- г) 12%.

41. Аналітичним відділом банку були визначені такі прогностні показники функціонування на наступний рік:

- **прибутковість активів – 0,5;**
- **коефіцієнт використання активів – 0,1;**
- **мультиплікатор капіталу – 10;**
- **частка чистого прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, – 0,6.**

На який відсоток має зростати капітал банку, щоб відношення капіталу банку до його активів не зменшувалось:

- а) на 10 %;
- б) на 20 %;
- в) на 40 %;
- д) правильної відповіді немає.

42. Показник рентабельності власного капіталу банку називається:

- а) CAMELS;
- б) BOSS;
- в) ROA;
- г) ROE;
- д) чистий дохід.

43. На поточний рік прогностне значення прибутку на власний капітал дорівнює 12 %, а прогностна частка дивідендів до виплат акціонерам банку складає 20 % чистого прибутку. На який відсоток мають зростати активи банку, щоб поточне співвідношення капіталу до активів залишилось постійним:

- а) на 2,4 %;
- б) на 9,6 %;
- в) на 32 %;
- г) на 8 %.

44. Визначити, якого рівня прибутковості активів має досягти банк, аби забезпечити прибутковість капіталу на рівні 12 %, якщо відношення капіталу до активів становить 1:15:

- а) 1,8 %;
- б) 0,2 %;
- в) 3 %;
- г) 8 %;
- д) 0,8 %.

45. Рентабельність капіталу (ROE) позичальника розраховується як відношення:

- а) валового прибутку до власного капіталу;
- б) виручки від реалізації до власного капіталу;
- в) чистого прибутку до власного капіталу;
- г) чистого прибутку до активів;
- д) чистого прибутку до валюти балансу.

46. Грошовий капітал, залучений банком з різних джерел, що використовується для проведення банківських операцій, який утворює частину фінансових ресурсів банку, називається:

- а) банківським капіталом;
- в) власним капіталом;
- г) залученими ресурсами;
- г) д) акціонерним капіталом.

ТЕМА 3. УПРАВЛІННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

3.1. Порядок формування зобов'язань банку

Переважну частину у загальному обсязі ресурсів комерційного банку займають його зобов'язання. Саме вони складають основу для проведення активних операцій.

Під зобов'язаннями банку слід розуміти вимоги до активів банківської установи, що зобов'язують її сплатити фіксовану суму коштів у майбутньому.

До складу зобов'язань комерційного банку входять (Рис. 3.1):

Рисунок 3.1 – склад зобов'язань банку

Зобов'язання банку забезпечують близько 90% потреб в грошових ресурсах банку.

Існує декілька підходів до класифікації джерел банківських зобов'язань.

За першим підходам джерела формування зобов'язань поділяють на депозитні та не депозитні. При цьому депозитні джерела гайсають приблизно 70% загальної кількості зобов'язань.

Депозитні операції (від латинського – річ, віддана на збереження) – це економічні відносини щодо передачі коштів клієнта у тимчасове користування банку за визначених умов.

У світовій практиці депозити поділяються на основні (стержневі) і летючі.

Основні (стержневі) депозити складають постійну депозитну базу банку. Як правило, вони базуються не на окремих угодах, а на довгострокових відносинах з клієнтом. Їх розміри майже не схильні до впливу зміни процентних ставок.

Летючі депозити – це депозити, які були залучені до банку привабливими умовами, тому вони схильні «улітати» в наслідок зміни винагороди за депозитом. Висока питома вага таких депозитів ставить банк у залежність від тенденцій грошового ринку.

У залежності від строку користування коштами клієнтів банку депозити поділяють на строкові депозити і поточні депозити.

Поточні депозити – це найменш витратний спосіб для банку залучити ресурси. Вони не чутливі до змін процентних ставок, але залежать від виду діяльності клієнта, його грошового потоку та інших факторів. Тому комерційні банки не можуть розраховувати на них у довгостроковому періоді.

Строкові депозити більш затратна, але й більш стабільна частина депозитної бази банку. Ці депозити, порівняно із депозитами до запитання, не використовуються для здійснення платежів, кошти клієнти вкладають для одержання досить високих процентів, а банки можуть використовувати їх для вкладень на триваліші строки.

Сума, строки та умови приймання строкових депозитів визначаються банком-позичальником відповідно до його фінансових можливостей за погодженням зі вкладником.

 Слід пам'ятати! Згідно законодавства України, банк набуває право на залучення у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів від фізичних осіб через два роки з дня отримання ним банківської ліцензії. Спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади (депозити) від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5 відсотків капіталу банку.

До **недепозитних** джерел залучення ресурсів відносять:

- згоду на продаж цінних паперів зі зворотним викупом (кошти, які отримані від інших банків за операціями Репо);
- врахування (дисконтування) векселів і одержання позичок у центральному банку;
- інші недепозитні джерела (міжбанківські кредити, випуск власних боргових зобов'язань).

Згода на продаж цінних паперів зі зворотним викупом – це короткострокові позички під забезпечення цінних паперів, де право розпоряджатися цінними паперами переходить до кредитора. Умовою угоди є зобов'язання позичальника викупити цінні папери у вказаний строк за раніше визначеною ціною.

Врахування (дисконтування) векселів і одержання позичок центрального банку це видача позички Національним банком комерційному шляхом переврахування (передисконтування) його векселів.

За другим підходом зобов'язання банку поділяють на керовані ресурси і поточні пасиви.

До складу керованих ресурсів відносять строкові депозити та отриманні міжбанківські кредити.

До складу поточних пасивів відносять поточні депозити, залишки на розрахункових, поточних рахунках клієнтів, кошти на коррахунках Лоро, а також, кошти у розрахунках та кредиторську заборгованість.

Ряд вчених-економістів пропонує користуватись третім підходом, за яким депозитні та не депозитні зобов'язання класифікують за критерієм можливості їх втрати для банку і поділяють на такі групи:

- зобов'язання за «гарячими грошима» - вклади та інші грошові кошти, які чутливі до змін процентних ставок, або ті, що стовідсотково будуть вилучені у наступному періоді;

- ненадійні кошти – вклади клієнтів, значна частина яких може бути вилучена у будь-який час протягом поточного періоду;

- стабільні кошти (основні вклади або основні зобов'язання) – вірогідність вилучення яких найменша (за винятком мінімального відсотка загального обсягу).

За четвертим підходом зобов'язання банку поділяють на залучені та запозичені ресурси.

Залученим ресурсам притаманні такі ознаки:

- відсутність гарантованого строку знаходження коштів у банку;

- за користування ними банк сплачує мінімальні проценти, які не суттєво впливають на рівень видатків банку.

Таким чином, до залучених коштів банку відносять залишки на поточних рахунках клієнтів, залишки на лоро-рахунках, залишки по вкладах до запитання.

Ознаками запозичених ресурсів є:

- визначений термін, протягом якого банк має можливість користуватися ними;

- більш високий рівень плати за користування.

Тобто, до запозичених ресурсів відносять: депозитні рахунки юридичних та фізичних осіб, отримані міжбанківські кредити, власні боргові зобов'язання банку.

3.2. Аналіз зобов'язань комерційного банку

Аналіз зобов'язань банку починають з визначення їх суми за балансом шляхом складання залишків за визначеними рахунками на підставі балансу комерційного банку. На цьому ж етапі аналізу дається характеристика змін суми зобов'язань банку в динаміці, а також у їх структурі. В процесі аналізу зобов'язань банку їх структура може бути проаналізована:

- за джерелами формування;
- за групами клієнтів;
- за термінами.

Цей аналіз дозволяє визначити, з яких секторів економіки, на який строк, в якій формі залучається основна маса коштів.

Для оцінки структури ресурсної бази можуть використовуватись такі показники як питома вага зобов'язань до запитання, строкових вкладів, отриманих міжбанківських позик, банківських векселів. Аналіз структури зобов'язань надає можливість з'ясувати тенденції розвитку окремих видів зобов'язань, визначити темпи їх зростання.

Значну частину видатків комерційного банку складають видатки по формуванню його ресурсної бази. Їх розмір буде залежати від обсягів, структури і середньої ціни залучених ресурсів.

Вартість кожного виду ресурсів розраховується як:

$$\frac{\text{Витрати на придбання ресурсів}}{\text{Зереднєрічні залишки}} \times 100\%$$

Після чого розраховується середньозважена вартість ресурсної бази.

Віддаючи належне важливості фактору ціни ресурсів не будемо забувати, що головною задачею при аналізі зобов'язань банку є визначення стабільності ресурсів банку. При цьому, основна увага приділяється аналізу депозитної бази банку.

Аналіз депозитів проводять у розрізі:

- строків;
- категорій вкладників;
- умов внесення і вилучення вкладів;
- розміру сплачених відсотків;
- можливості застосування системи винагороди для постійних клієнтів та інше.

Практика показує, що значна частка коштів, які надходять на поточні рахунки клієнтів банку, залишається без руху протягом тривалого строку.

Банк який має велику клієнтську базу, а значить і велику кількість поточних і розрахункових рахунків, на підставі вивчення динаміки руху коштів на рахунку виявити мінімальний стабільний залишок рахунку. Банки зацікавлені в залученні цих коштів на строкові депозити для укріплення стабільної депозитної бази.

За допомогою простої методики комерційні банки можуть допомогти клієнтам у визначенні частки коштів від планового виторгу, що осідає на

поточному рахунку, яка без шкоди для підприємства може бути розміщена на строковий депозитний рахунок:

Постійна (стійка) частина залишків на рахунках клієнтів позитивно характеризує структуру ресурсів банку. Цією часткою (як правило у межах 20% щоденних залишків) банки можуть користуватись відносно тривалий строк.

Для оцінки стабільності депозитної бази банки можуть використовувати як складні математичні моделі так і систему більш зручних та інші.

Для оцінки якості ресурсної бази аналізують структури рахунків клієнтів за розміром залишків. За кожним окремим рахунком визначається середньомісячний залишок і у відповідності до отриманих результатів клієнтів групують за такими ознаками: практично без залишків, з малим залишком, з середнім залишком, з достатньо великим залишком, з дуже великим залишком.

Наступним етапом аналізу буде оцінка клієнтської бази і розрізі галузі. Для банку дуже важливо, до якої категорії юридичних осіб відносяться його клієнти. Так, хоча комерційні підприємства активно користуються своїми рахунками для здійснення платежів та розрахунків, ця частка ресурсів банку відносно передбачувана: банку відомі строки виплати заробітної плати, перерахувань до бюджету, що дає змогу банку виявити сезонність коливань грошових потоків.

Державні установи працюють у межах держзамовлення та затвердженого кошторису, тобто такі підприємства мають чіткий графік надходжень і платежів. Іноді на рахунках цієї групи акумулюються значні суми, які складають велику і дешеву ресурсну базу банку. На жаль, треба відмітити, що сьогодні державні підприємства України мають, в основному, дотаційний характер, а кризовий стан української економіки робить нестабільним надходження коштів до бюджету. Це не дозволяє банкам впевнено планувати розмір залишків на рахунках державних підприємств.

Важко, також, прогнозувати залишки на кореспондентських рахунках Лоро, які банки кореспонденти використовують як для проведення власних розрахунків, так і для розрахунків своїх клієнтів. При аналізі цієї групи банк повинен пам'ятати, що при виникненні кризової ситуації ці ресурси покинуть банк у першу чергу.

Вклади до запитання коштують банку дещо дорожче ніж залишки на поточних рахунках, хоча і значно дешевше, ніж строкові депозити. Крім того, їх значно важче прогнозувати ніж залишки на рахунках юридичних осіб.

На особливу увагу заслуговує спосіб залучення ресурсів на карткові рахунки. Розвиток торгівельно-сервісної системи зробив розрахунки пластиковими картками зручними для клієнтів, а банку дозволив акумулювати значні суми дешевих ресурсів. Дослідження показують, що при стабільній економічній ситуації, через півроку після видачі зарплатної пластикової картки, залишок коштів на ній складає, приблизно, двомісячну платню, тоді як відсотки за такими залишками нараховуються у розмірі вкладів до запитання.

До депозитів до запитання також відносять кошти у розрахунках, які уявляють собою сукупність незавершених розрахункових операцій (залишки

на акредитивах, невиконані перекази і т.п.). Якщо банк активно проводить такі операції, то такі залишки будуть з'являтися час від часу, що дозволить банку формувати додаткові, хоча і короткострокові ресурси.

Оптимальним у структурі зобов'язань є наступні співвідношення: поточні депозити – не більше 30%, строкові депозити – не менш 50%, міжбанківські кредити – не більше 20%. Аналіз окремих видів залучених ресурсів дає змогу конкретизувати способи підвищення ліквідності та прибутковості роботи банку. Розглянемо докладніше систему показників, яка дає змогу проаналізувати депозитну політику банку (табл. 3.1.):

Таблиця 3.1

Показники аналізу зобов'язань комерційного банку

Назва коефіцієнту	Формула розрахунку	Пояснення	Мета застосування
1	2	3	4
<i>Показники оцінки депозитної бази</i>			
Оборотність строкових депозитів (N)	$N = \frac{Д_о}{З_{ср}}$	$Д_о$ - оборот по поверненню строкових депозитів за період дебетовий оборот $З_{ср}$ - Середні залишки строкових депозитів за період	показник показує кількість оборотів (N), що здійснюють строкові депозити за певний період,
Тривалість одного обороту депозитних вкладень ($T_{ср}$)	$T_{ср} = \frac{З_{ср}}{В} \times Д$	$З_{ср}$ - середній залишок вкладі; $В$ - оборот з видачі вкладів; $Д$ - кількість днів у періоді	Показник відбиває в динаміці стабільність вкладів. Чим більший цей показник, тим стабільніша ресурсна база.
Показник рівня осідання коштів на вкладах ($P_{ок}$)	$P_{ок} = \frac{З_к - З_г}{H_в} \times 100\%$	$З_к$ - залишок вкладів на кінець періоду $З_г$ - залишок вкладів на початок періоду; $H_в$ - надходження вкладів.	$P_{ок} \rightarrow \max$ Чим більше значення цього показника, тим більша сума коштів у банку, що може бути використана для здійснення активних операцій
Середній термін використання депозитів (t)	$t = \frac{\sum D_i \times t_i}{\sum D_i}$	D_i - і-тий депозит; t_i - строк використання і-того депозиту	Дозволяє планувати строки розміщення ресурсів

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4
Коефіцієнт нестабільності депозитів ($K_{нд}$)	$K_{нд} = \frac{O_{ов}}{З_{сер}}$	$Z_{сер}$ - середні залишки строкових депозитів за період $O_{да}$ - обсяг достроково вилучених строкових депозитів за період	характеризує рівень достроково вилучених строкових депозитів. Зниження середнього терміну використання депозитів у поєднанні зі значним коефіцієнтом нестабільності (понад 10%) свідчить про посилення нестабільності депозитної бази, що негативно впливає на ліквідність банку
Рівень диверсифікації депозитів ($P_{од}$)	$P_{од} = \frac{Bд}{Cд}$	$Bд$ - сума великих строкових депозитів на певну дату $Cд$ - загальна сума строкових депозитів на певну дату	визначається кількістю та часткою великих депозитів, які збільшують ризик втрат і порушення ліквідності в разі дострокового вилучення депозитів. Сума всіх великих депозитів не повинна перевищувати розмір капіталу банку. До великого депозиту належить депозит понад 10% від розміру власного капіталу банку.
Коефіцієнт трансформації залишків на рахунках у строкові депозити ($Ч_{сд}$)	$Ч_{сд} = H_{пл} \times \frac{З_{ср}}{H_{факт}} \times 100$	$Z_{ср}$ - середній залишок коштів на поточному рахунку за відповідний період минулого року; $H_{факт}$ - фактичні надходження на поточний рахунок (фактична реалізація за відповідний період минулого року); $H_{пл}$ - очікувані надходження на поточний рахунок підприємства (план з реалізацією).	Використовують для оцінки можливості залучення залишків коштів на рахунках клієнтів у більш стабільні строкові депозити
<i>Показники оцінки клієнтської бази</i>			
Коефіцієнт плинності клієнтів ($K_{плин}$)	$K_{плин} = \frac{P_з}{P_{заг}}$	$P_з$ - кількість закритих рахунків за період; $P_{заг}$ - загальна кількість рахунків за період;	Характеризують можливість банку утримати своїх клієнтів
Коефіцієнт залучення клієнтів ($K_{зал}$)	$K_{зал} = \frac{P_в}{P_{заг}}$	$P_в$ - кількість відкритих рахунків за період; $P_{заг}$ - загальна кількість рахунків за період;	Характеризує здатність банку залучати нових клієнтів

Закінчення таблиці 3.1

1	2	3	4
Коефіцієнт розширення клієнтської бази ($K_{розш}$)	$K_{розш} = \frac{P_6 - P_3}{P_{заг}}$	P_6 - кількість відкритих рахунків за період; P_3 - кількість закритих рахунків за період; $P_{заг}$ - загальна кількість рахунків за період;	Характеризує розвиток клієнтської бази
Коефіцієнт постійності клієнтів ($K_{пост}$)	$K_{пост} = 1 - K_{плин}$	$K_{плин}$ - коефіцієнт плинності клієнтів	Характеризує стабільність клієнтської бази
<i>Показники аналізу отриманих міжбанківських кредитів</i>			
Частка МБК від загального обсягу зобов'язань банку (K_1)	$K_1 = \frac{МБК}{З}$	$МБК$ - отримані міжбанківські кредити $З$ - зобов'язання банку	Оптимальне значення: 0,25-0,40. Характеризує ступінь мінімізації ризику стійкості ресурсної бази або її витратності. Значення коефіцієнта 0,25 забезпечує мінімізацію витрат, значення коефіцієнта 0,40 - мінімізацію ризику стійкості.
Частка МБК у загальному обсязі ресурсів банку (K_2)	$K_2 = \frac{МБК}{В}$	$МБК$ - отримані міжбанківські кредити $В$ - валюта балансу банку	Оптимальне значення даного коефіцієнта має бути 0,2—0,35. характеризує залежність банку від міжбанківських кредитів свідчить про те, що в банку існують великі резерви підвищення рівня доходності банківських операцій.
<i>Показники оцінки ефективності використання ресурсної бази</i>			
Ефективність використання платних пасивів банку ($K_{эф1}$)	$K_{эф1} = \frac{ДА}{ПП}$	$ДА$ - доходні активи $ПП$ - платні пасиви	норматив використання платних пасивів має становити не менше 90 %
Ефективність використання сукупних зобов'язань ($K_{эф2}$)	$K_{эф2} = \frac{ДА}{З}$	$ДА$ - доходні активи $З$ - сукупні зобов'язання	не менше 75– 80 %.

Під час аналізу строкових депозитів потрібно звертати увагу на структуру депозитів за видами валют і порівнювати темпи зростання строкових депозитів у національній і у іноземній валюті. Такий аналіз дозволяє виявити загальні тенденції поведінки учасників ринку. Якщо темпи приросту залучень в іноземній валюті перевищують темпи приросту гривневих зобов'язань, то робиться висновок про недовіру учасників ринку до національної валюти, що може привести до витиснення національної валюти як коштів заощадження. Причинами недовіри може служити нестійкий курс національної валюти, інфляція й т.д. Особлива увага необхідно звертати на дебетові й кредитові обороти по рахунках внесків фізичних осіб і депозитів юридичних осіб. У тому випадку, якщо спостерігається перевищення кредитових оборотів над дебетовими у вкладах в іноземній валюті, то це є найбільш яскравим свідомством втрати населенням довіри до національної валюти.

Строкові депозити, хоча і передбачають визначений термін розміщення, але не дає 100-відсоткову гарантію банку, що клієнт не вилучить кошти раніше. Тому частку строкових депозитів доцільно віднести до «гарячих коштів».

При аналізі строкових депозитів доцільно розглянути клієнтську базу у розрізі масштабів вкладів (великі, середні, дрібні). Зазвичай дрібні вкладники не так швидко реагують на зміну ринкової ситуації (брак коштів, зміна процентних ставок, нові бізнес-пропозиції) як власники великих вкладів, тому їх поведінку легше прогнозувати.

Визначення групи, до якої відноситься клієнт за означеним критерієм проводиться за допомогою таких показників як: середній залишок за вкладом і оборотом за визначений період. Наступним етапом буде з'ясування значення кожної групи в діяльності банку (питома вага кожної групи клієнтів у загальній сумі строкових депозитів, питома вага залишків за кожної групою і середньому розмірі залишків). Чим вищим буде отримане значення, тим сильніше банк залежить від даної групи клієнтів. Для банку краще, щоб основну частину депозитів забезпечили дрібні та середні вклади.

Аналіз поточних депозитів також починається з розрахунку і вивчення показників динаміки, які характеризують зміну поточних депозитів протягом аналізованого періоду. Розраховується питома вага депозитів до запитання в загальному обсязі зобов'язань банку. Значна питома вага депозитів до запитання негативно відбивається на стані ліквідності банку: по-перше, погіршується співвідношення високоліквідних активів та зобов'язань до запитання, яке характеризує миттєву ліквідність; по-друге, знижується стабільність ресурсної бази банку. Навіть якщо банк і трансформує кошти цих джерел у строкові кредити, то найближчим часом перед ним стане питання про пошуки додаткових джерел рефінансування в момент виникнення вимог з боку вкладників. Як правило, такими джерелами є дорогі залучення на міжбанківському ринку, або залучення від населення по більш високих ставках з метою їхнього стимулювання, що знову ж збільшує вартість зобов'язань, і, як слідство, знижує рентабельність банківських послуг.

Для аналізу депозитів до запитання використовуються такі самі показники, як і при аналізі строкових депозитів.

Також при аналізі зобов'язань банку доцільно провести оцінку залежності банку від отриманих міжбанківських позик, максимально допустимий розмір яких не повинен перевищувати 35% сукупного розміру зобов'язань. Аналіз показників залежності діяльності банку від міжбанківських позик здійснюється у динаміці. За їх допомогою можливо визначити резерви підвищення дохідності комерційного банку. Чим вищі вказані показники, тим більша залежність діяльності банків від міжбанківських позик. Якщо в структурі зобов'язань банку на частину міжбанківського кредиту припадає 50 % і більше, то їх структура вважається ризикованою. Проте в сучасних умовах, коли залучення строкових депозитів підприємств ускладнено внаслідок високих темпів зростання інфляції, багато банків вимушені збільшувати частку цього виду ресурсів до 50 % і більше.

3.3. Методи і інструменти управління зобов'язаннями банку

Метою банківського менеджменту у сфері управління зобов'язаннями банку є залучення потрібного обсягу коштів за найменшою ціною для фінансування активних операцій банку і запланованому обсязі.

У процесі формування ресурсної бази менеджмент повинен враховувати два основні параметри управління (рис. 3.2.) – вартість залучених коштів та їх обсяг. Ці два параметри визначають ефективність управління зобов'язаннями.

Рисунок 3.2 – параметри управління ресурсною базою

Система управління зобов'язаннями банку включає:

1. Побудову динамічних рядів окремих видів ресурсів.
2. Структурну оцінку залучення ресурсів у залежності від схильності до вилучення.

За схильністю до вилучення депозитні кошти поділяються на такі групи (рис. 3.3):

Поточні рахунки;
Поточні карткові
рахунки;
Поточні депозити

Строкові
депозити

Кошти, що надійшли
від продажу цінних
паперів

Рисунок 3.3. – класифікація депозитів за схильністю до видалення

Завдання менеджменту полягає у визначенні оптимального співвідношення між різними видами депозитних ресурсів.

При цьому необхідно враховувати:

1) Приріст коштів у депозитах до запитання підвищує прибутковість операцій банку (тому що це найбільш дешеве джерело банківських ресурсів), але послабляє ліквідність банку.

2) Приріст термінових депозитів знижує прибутковість банківських операцій, але підвищує ліквідність його балансу.

Структура пасиву балансу по сумах і по термінах повинна максимально відповідати структурі активів. Але кошти, залучені банком як короткострокові депозити можуть у визначених економічних границях використовуватися не тільки для короткострокових вкладень, але і для довгострокових інвестицій.

Банківська стратегія, за якою ресурси купуються на короткостроковому ринку, де вони дешевше і продаються на довгостроковому ринку, де вони дорожче, називається стратегією трансформацією. Вона передбачає максимальне використання як ресурсів коштів на рахунках клієнтів з дотриманням припустимого рівня трансформації. Стратегія трансформації використовується банками в умовах існування тенденції до зниження процентних ставок на фінансовому ринку.

Для операції з трансформації характерні 2 види ризику:

1. Ризик ліквідності.

2. Процентний ризик.

Для забезпечення бажаної структури, обсягів та рівня витрат за зобов'язаннями менеджмент використовує різні методи залучення коштів, які загалом поділяються на дві групи цінні та нецінні методи управління залученими коштами.

Сутність цінних методів полягає у використанні відсоткової ставки за депозитами як головного важеля в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти клієнтів.

Нецінові методи управління залученими коштами банку базуються на використанні різноманітних прийомів заохочення клієнтів, які прямо не пов'язані зі зміною рівня плати за ресурси. До таких прийомів належать рис. 3.4):

Рисунок 3.4. – склад нецінових методів управління залученими ресурсами

У боротьбі за клієнтів банки вдаються до таких прийомів, як проведення лотереї серед клієнтів, відкриття депозитів новонародженим як подарунок від банку, обладнання безкоштовних автомобільних стоянок біля банку, надсилання клієнтам привітань і подарунків до свят від імені керівництва банку тощо.

Нецінові методи управління базуються на маркетингових дослідженнях того сектору ринку, який обслуговується банком, вивченні потреб клієнтури, розробленні нових фінансових інструментів та операцій, що пропонуються клієнтам. Організація в проведення подібних досліджень потребують від банку значних витрат і висококваліфікованих фахівців, але в умовах жорсткої конкуренції у банківському секторі, використання саме таких методів управління показують хороші результати.

У сучасній банківській практиці набувають популярності саме нецінові методи управління. Це пов'язано, насамперед із нестабільністю ситуації на фінансовому ринку, що ускладнює прогнозування змін процентних ставок і обмежує застосування такого методу управління.

Обираючи метод управління залученими коштами, менеджмент банку має порівняти витрати, пов'язані із застосуванням кожного методу, і результати, які банк планує отримати від їх застосування. На підставі такого аналізу банк розробляє свою власну стратегію залучення нових клієнтів. На практиці ці методи використовуються паралельно.

При управлінні зобов'язаннями банк може використовувати такі інструменти (рис. 3.5):

Рисунок 3.5. Інструменти управління зобов'язаннями банку

У якості *обмежень* на залишок може бути мінімальна сума коштів на рахунку, на яку нараховуються відсотки. Зазвичай, обмеження встановлюють для великої групи рахунків і на невизначений період. Вони не завжди пов'язані із припиненням операцій по рахункам.

На відміну від обмежень, *блокування* застосовуються до конкретних рахунків і на визначений час.

Комісії за розрахункове обслуговування нараховують за проведення кожної операції. При незначній кількості операцій за рахунком вони складають незначні суми, рівномірно розподілені у часі. Треба зазначити, що не сьогодні банки прагнуть скоротити обсяги касових оборотів, тому встановлюють достатньо великі розміри комісії, що робить, для клієнта, більш привабливим розрахунки за допомогою терміналів.

Плата за обслуговування, зазвичай, включає видатки за розрахунково-касове обслуговування, але на відміну від комісії нараховується не на окрему операцію, а за визначений період (місяць, квартал).

Нарахування процентів на залишки коштів на рахунках та закладами є одним з найбільш дієвих інструментів управління пасивами банку.

Розмір процентної ставки залежить (рис. 3.6):

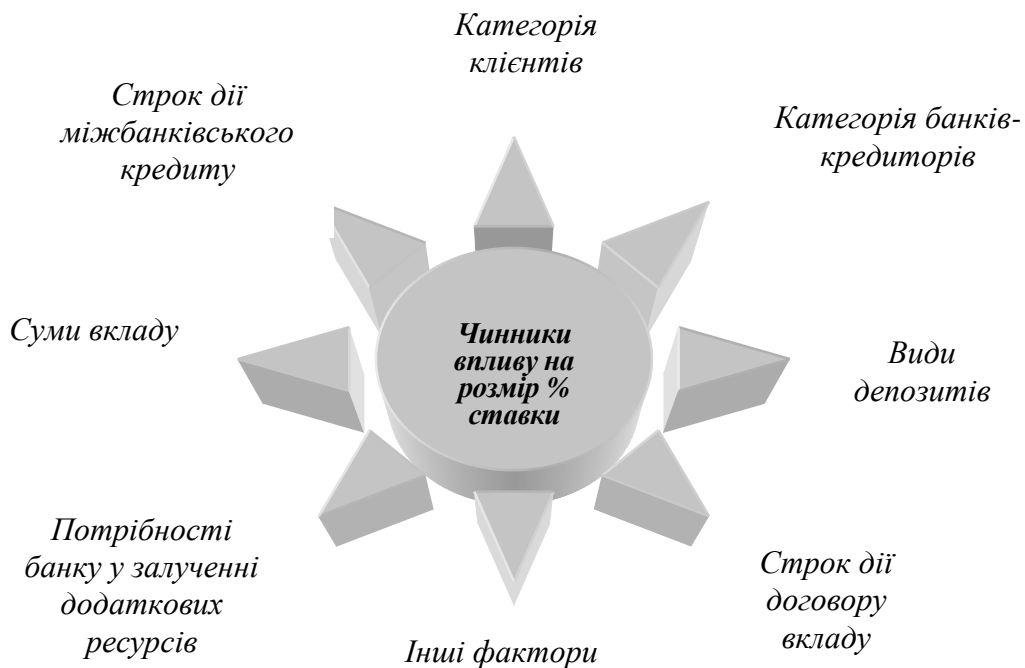

Рисунок 3.6 – чинники впливу на розмір процентної ставки

На рівень процентної ставки впливають такі фактори (рис. 3.7):

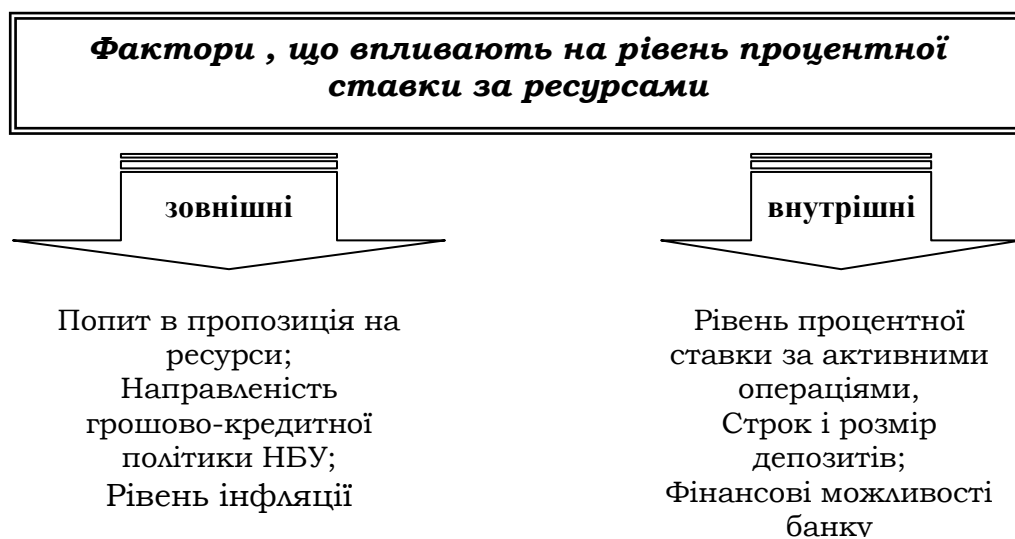

Рисунок 3.7. – фактори, що впливають на рівень процентних ставок за залученими ресурсами

Необхідно врахувати, що законодавство України накладає ряд обмежень на процентну політику комерційних банків: банку забороняється встановлювати процентні ставки та комісійні винагороди на рівні нижче собівартості банківських послуг у цьому банку, надавати пільги акціонерам банки і т. п.

Завдання для самоконтролю

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність зобов'язань банку та їх складових.
2. За якими ознаками класифікують банківські ресурси?
3. Охарактеризуйте підходи до класифікації джерел банківських зобов'язань.
4. За якими ознаками класифікують зобов'язання банку?
5. Розкрийте сутність депозитних операцій як джерела формування зобов'язань банку.
6. Що таке основні депозити і чому вони мають настільки важливе значення сьогодні?
7. Як змінилася за останні роки структура депозитів банків?
8. Розкрийте сутність недепозитних операцій банку.
9. За якими ознаками класифікують банківські депозити?
10. Охарактеризуйте розподіл зобов'язань банку на керовані ресурси та поточні пасиви.
11. Яким чином депозитні та недепозитні зобов'язання класифікують за критерієм можливості їх втрати для банку?
12. Охарактеризуйте основні джерела залучення та запозичення коштів банками.
13. До яких недепозитних джерел формування коштів звертаються банки у даний час?
14. Які особливості має процес управління недепозитними ресурсами?
15. Які фактори впливають на вибір того або іншого джерела недепозитних ресурсів?
16. У чому полягає значення аналізу зобов'язань банку?
17. Які показники використовуються для оцінки структури ресурсної бази банку?
18. Які основні види депозитних рахунків пропонують банки в даний час?
19. Які наслідки мають змінення структури депозитів для управління і функціонування банків?
20. Які складові включає система управління депозитним портфелем банку?
21. Що таке стабільні депозити?
22. Які показники використовують при аналізі зобов'язань банку?
23. Які методи використовують для залучення депозитних коштів банку?
24. У чому полягає сутність цінових методів залучення депозитних коштів і яка область їхнього застосування в даний час?
25. У чому полягає сутність нецінових методів залучення депозитних коштів і яка область їхнього застосування в даний час?
26. Які інструменти може використовувати банк при управлінні зобов'язаннями.
27. Які фактори впливають на розмір процентної ставки на залишки коштів на рахунках та закладами?
28. Які фактори впливають на рівень процентної ставки за джерелами формування ресурсів банку?

Тестові завдання

1. Які складові з наведеного переліку формують ресурси банку:

- а) кредити, надані клієнтам;
- б) кредити, надані іншим банкам та НБУ;
- в) цінні папери власного боргу;
- г) вкладення капіталу в дочірні компанії.

2. Зобов'язання комерційного банку – це:

- а) вимоги до активів банківської установи, що зобов'язують її сплатити фіксовану суму коштів у майбутньому;
- б) вимоги до активів банківської установи, що зобов'язують її не платити фіксовану суму коштів у майбутньому;
- в) вимоги до активів банківської установи, що зобов'язують її сплатити фіксовану суму відсотків у майбутньому;
- г) немає вірної відповіді.

3. Депозитні операції – це:

- а) вільні відносини щодо передачі коштів клієнта у тимчасове користування банку за визначених умов;
- б) економічні відносини щодо передачі коштів клієнта у постійне користування банку за визначених умов;
- в) економічні відносини щодо передачі коштів клієнта у тимчасове користування банку без будь-яких умов
- г) немає вірної відповіді.

4. За строком користування коштами клієнтів банку депозити поділяють на:

- а) ощадні та на вимогу;
- б) поточні та строкові;
- в) довгострокові та короткострокові;
- г) стержневі та летючі.

5. За критерієм можливості їх втрати зобов'язання поділяють на:

- а) ощадні та на вимогу;
- б) поточні та строкові;
- в) стабільні кошти, ненадійні кошти та зобов'язання за «гарячими грошима»;
- г) стержневі та летючі.

6. До недепозитних операцій відносяться:

- а) міжбанківські кредити, випуск власних боргових зобов'язань;
- б) дисконтування векселів, одержання позик у центральному банку;
- в) згода на продаж цінних паперів зі зворотним викупом;
- г) всі відповіді вірні.

7. *Ознаки залучених ресурсів:*

- а) відсутність гарантованого строку знаходження коштів в банку, мінімальні проценти за користування;
- б) гарантований строк знаходження коштів в банку, мінімальні проценти за користування;
- в) відсутність гарантованого строку знаходження коштів в банку, максимальні проценти за користування;
- г) визначений термін, протягом якого банк має можливість користуватися ними.

8. *Аналіз зобов'язань банку дозволяє визначити:*

- а) на який строк та в якій формі залучається основна маса коштів;
- б) з яких секторів економіки залучається основна маса коштів;
- в) з яких секторів економіки, на який строк та в якій формі залучається основна маса коштів;
- г) немає вірної відповіді.

9. *Коефіцієнти, що використовуються при аналізі стабільності ресурсної бази банку:*

- а) коефіцієнт трансформації залишків на рахунках у строкові депозити;
- б) середній термін збереження грошових коштів на рахунках;
- в) показник рівня осідання коштів у вкладах;
- г) коефіцієнт трансформації короткострокових ресурсів у довгострокові інвестиції;
- д) всі відповіді вірні.

10. *Метою банківського менеджменту у сфері управління зобов'язаннями банку є:*

- а) залучення потрібного обсягу коштів за найвищою ціною для фінансування активних операцій банку у запланованому ним обсязі;
- б) встановленні граничних розмірів депозитної бази, її місця в ресурсному потенціалі банку та засобах реалізації стратегічних цілей банку;
- в) залучення потрібного обсягу коштів за найменшою ціною для фінансування активних операцій банку у запланованому ним обсязі;
- г) формування портфеля депозитних послуг, різноманітних форм і методів здійснення цих заходів, визначення його конкурентних позицій на даному сегменті ринку і забезпечення стійкості та надійності ресурсної бази.

ТЕМА 4. УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

4.1. Принципи управління активами банку

Менеджмент активів полягає у організації розміщення ресурсів банку з метою отримання максимального прибутку при допустимому рівні ризику. Тобто:

Головне завдання менеджменту активів – забезпечити підтримку рівноваги між прагненням великих прибутків і прийнятним розміром ризику

Управління активами здійснюється за таких принципів (рис. 4.1):

Рисунок 4.1 – Принципи управління активами

Вимога **дотримання доцільності структури активів** означає, що структура активів банку має відповідати якісним вимогам ліквідності для забезпечення щоденної здатності банку відповідати за своїми зобов'язаннями.

За ступенем ліквідності активи банку поділяють на такі групи (рис. 4.2):

Рисунок 4.2 – Класифікація активів за ступенем ліквідності

Встановлюючи раціональну структуру активів, банк повинен дотримуватись вимог до ліквідності свого балансу, а отже, мати достатній розмір високоліквідних і ліквідних коштів.

У процесі управління активами велику увагу приділяють їх якості.

Якість активів визначається їх здатністю забезпечувати стабільну, прибуткову діяльність комерційного банку.

До факторів, що визначають якість активів відносять (рис. 4.3):

Диверсифікація активних операцій показує ступінь розподілу ресурсів банку за різними сферами (напрямами) розміщення що дає змогу оцінити рівень захищеності вкладень від змін ринкової кон'юнктури. Чим нижче ступінь концентрації ресурсів банку в якій-то одній групі, тим більш надійним він вважається.

При оцінці диверсифікації активів, аналіз проводять у розрізі структури:

- активів банку за видами операцій;

Обсяги і частки ризикових, критичних і неповноцінних активів	Дохідність активів	Відповідність структури активів структурі пасивів за строками
Диверсифікація активів	Фактори якості активів	Признаки мінливості активів
	Ліквідність активів	

Рисунок 4.3. – Фактори, що визначають якість активів

- за типами контрагентів;
- за галузями економіки;
- за регіональною спрямованістю;
- активів у розрізі філіалів;
- тривалістю вкладень коштів;
- валютними операціями.

Чим вищий рівень диверсифікації активів, тим вище ліквідність балансу і, відповідно, нижче рівень ризику.

Широке застосування принципу диверсифікації розширює можливості банку до отримання доходів, дає змогу банку розширити спектр клієнтів, що сприяє стабільності банку в умовах конкурентних змін.

Прибутковість активів відображає їх здатність створювати джерело для розвитку банку і зміцнення його капітальної бази.

За ступенем прибутковості активи банку можна об'єднати у такі групи (рис. 4.4):

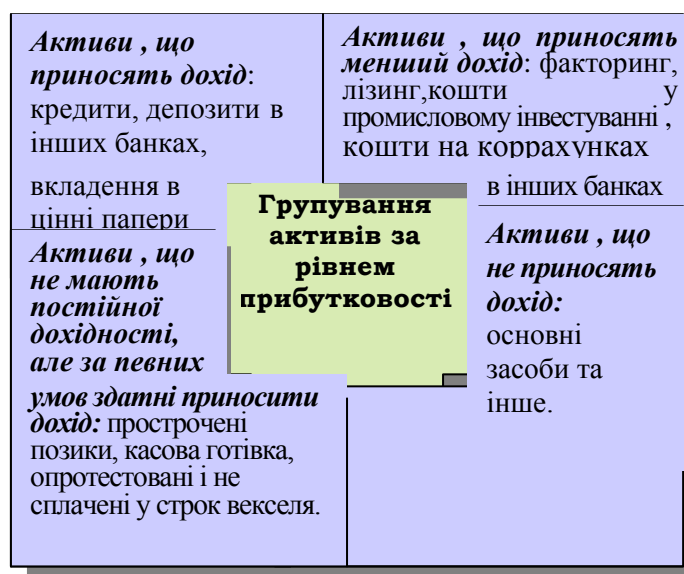

Рисунок 4.4 – Класифікація активів за ступенем прибутковості

У регулюванні структури активів за ступенем прибутковості необхідно враховувати, що збільшення частки робочих активів, які забезпечують дохідність роботи банку, може призвести до недотримання показників ліквідності через низьку частку непрацюючих, але більш високоліквідних активів.

Відстеження ризиків і створення резервів дозволяє банку об'єктивно оцінити потенційну можливість втрат банком коштів при проведенні активних операцій і ступінь захищеності від наслідків таких втрат.

4.2. Управління кредитними операціями банку.

У складі активів комерційного банку головне місце посідають кредитні операції. На кредитування спрямовано близько 60% ресурсів банку, і саме ці операції приносять банку приблизно 75% його доходів. З огляду на це, можна сміливо казати, що ефективність управління активами безпосередньо залежить від ефективності управління саме кредитною діяльністю.

У процесі управління кредитною діяльністю банку об'єктами є не лише кожна окрема кредитна операція, а й сукупність усіх наданих банком кредитів з їх взаємовпливом і взаємозалежністю, тобто кредитний портфель банку.

Кредитний портфель – це сукупність усіх кредитів, наданих банком. Кредитний портфель банку включає агреговану балансову вартість усіх кредитів, у т.ч. прострочених, пролонгованих та сумнівних до повернення.

Кредитний портфель комерційного банку включає (Рис. 4.5):

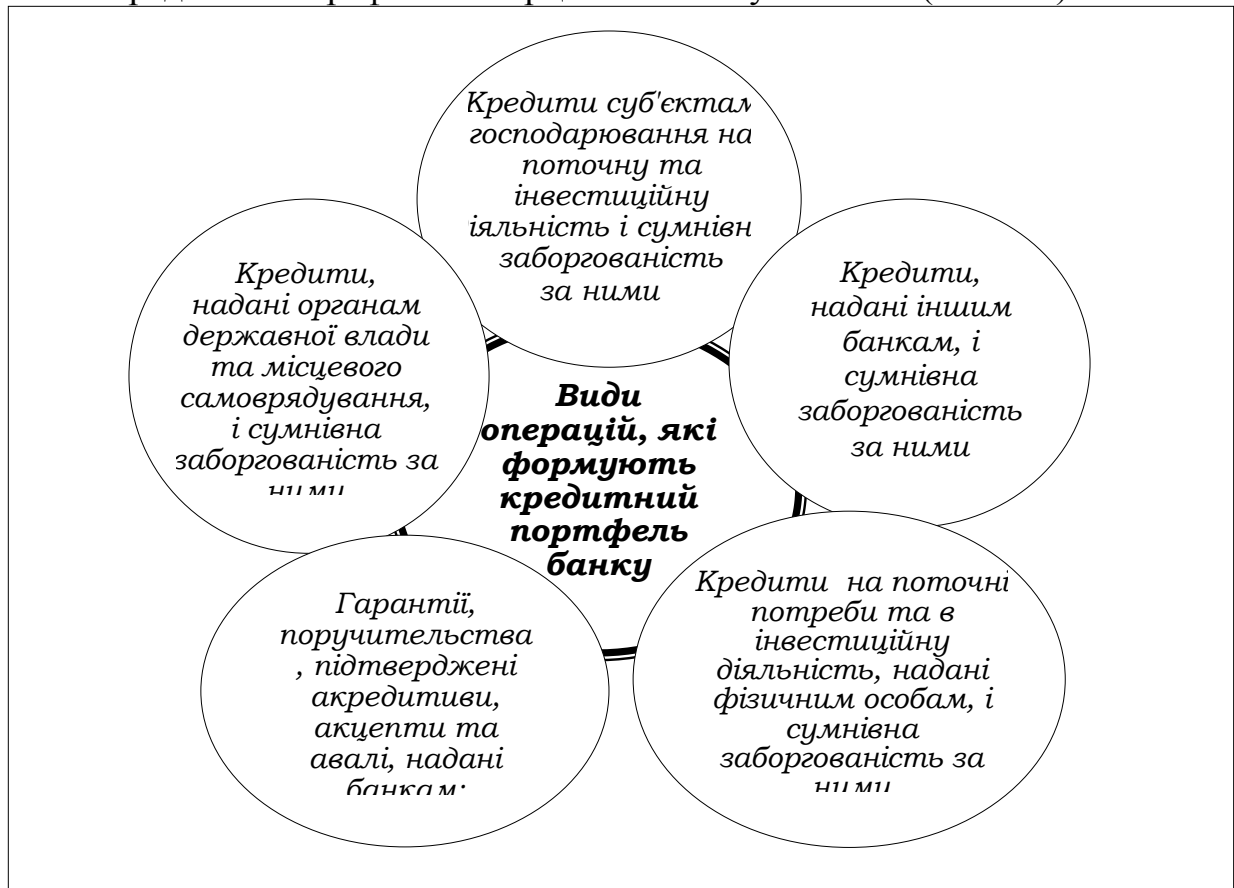

Рисунок 4.5 – Види кредитних операцій банку

До складу кредитного портфелю не входять:

- відсотки нараховані, але не сплачені, не профінансовані;
- зобов'язання видати кредит;
- кредитні лінії, які ще не використані;
- гарантії та акредитиви;
- оперативний лізинг.

На розмір і структуру кредитного портфеля впливають такі параметри (рис. 4.6):

Рисунок 4.6. – Параметри, що визначають структуру і обсяг кредитного портфеля

У структурі банківського балансу кредитний портфель розглядається як одне ціле, тобто, складова активів банку, котра характеризується показниками дохідності та відповідним рівнем ризику.

Від структури і якості кредитного портфеля банку значною мірою залежить його стабільність, репутація та фінансовий успіх. Тому банку необхідно аналізувати якість позичок, проводити незалежні експертизи крупних кредитних проєктів і заходів, виявляти випадки відхилення від встановленої кредитної політики.

Аналіз кредитного портфеля дає змогу визначити можливості банку задовольняти потреби клієнтів у кредитах, розвивати ділову активність ринку.

При управлінні кредитним портфелем можна виділити такі функції (рис. 4.7):

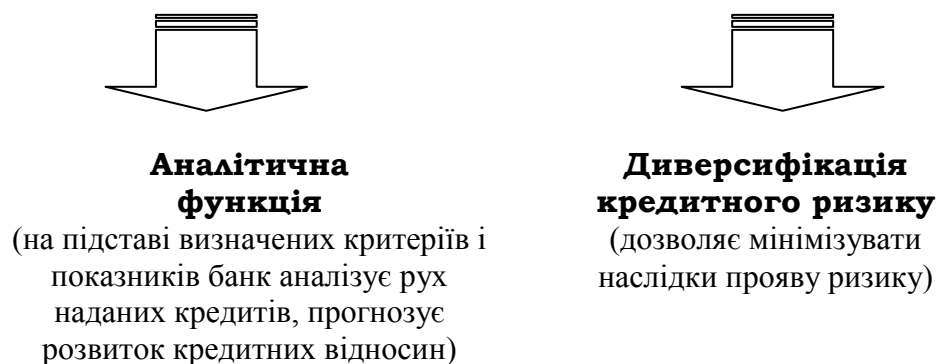

Рисунок 4.7. – функції управління кредитним портфелем

Управління кредитним портфелем дає змогу банку корегувати розміри кредитних операцій, покращувати їх структуру, визначати ступень захищеності від кредитного ризику, покращувати показники своєї діяльності.

Управління кредитним портфелем базується на визначених критеріях і системі показників діяльності банку с сфері кредитування. Основою організації такої системи служить Інструкція НБУ «Про кредитування», на підставі якої кожен банк розробляє власне положення про кредитування, виходячи з власного досвіду, аналітичних можливостей і положень кредитної політики.

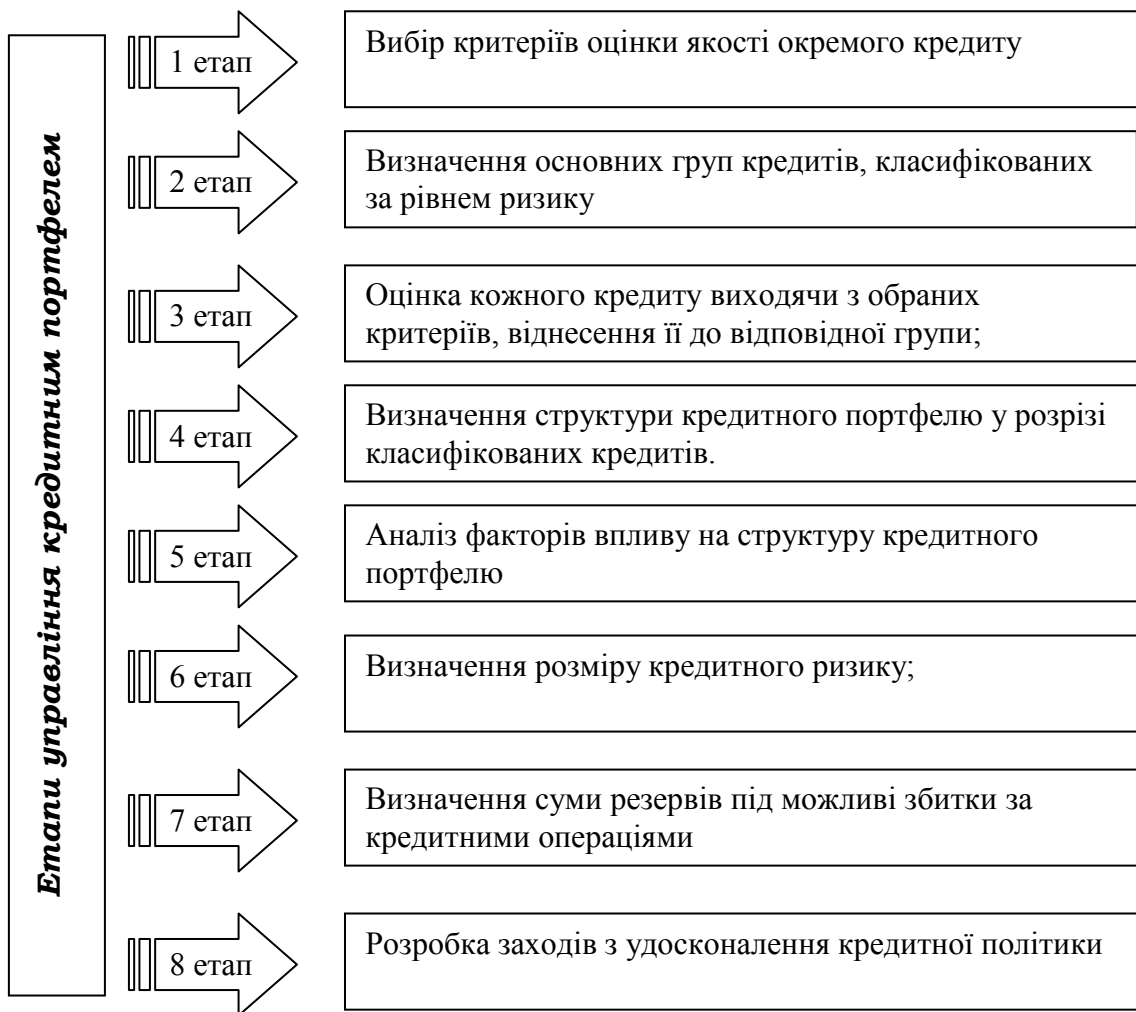
Управління кредитним портфелем передбачає визначення (рис.4.8):

- критеріїв оцінки кредитів у кредитному портфелі банку;
- визначення структури кредитного портфеля у розрізі груп класифікованих кредитів;
- показників, необхідних для оцінки виданих кредитів;
- якості кредитів, у тому числі з позиції ризику як по кожній групі, так і за усім кредитним портфелем;
- причин змін структури кредитного портфелю;
- достатності сформованих резервів на покриття можливих збитків за кредитними операціями;
- заходів по підвищенню якості структури кредитного портфеля.

Критеріїв оцінки кредитів у кредитному портфелі банку	Визначення структури кредитного портфеля у розрізі груп класифікованих кредитів	Показників, необхідних для оцінки виданих кредитів
Причин змін структури кредитного портфелю	Управління кредитним портфелем передбачає визначення:	Заходів по підвищенню якості структури кредитного портфеля
Достатності сформованих резервів на покриття можливих збитків за кредитними операціями	Якості кредитів, у тому числі з позиції ризику як по кожній групі, так і за усім кредитним портфелем	

Рисунок 4.9. – Задачі управління кредитним портфелем

Управління кредитним портфелем складається з декількох етапів (рис. 4.10):

Рисунки 4.10 – етапи процесу управління кредитним портфелем

До заходів з удосконалення кредитної політики можна віднести:

- зміни цільової спрямованості (сфер вкладення) кредитних ресурсів;
- отримання додаткових гарантій;
- посилення контролю за раніше виданими позиками;
- поліпшення організації кредитного процесу.

У системі оцінки кредитів виділяють критерії оцінки окремого кредиту і критерії оцінки сукупного кредитного портфелю.

До складу критеріїв оцінки кредитів входять показники забезпечення кредитів.

Показниками забезпечення кредитів виступають (рис. 4.11):

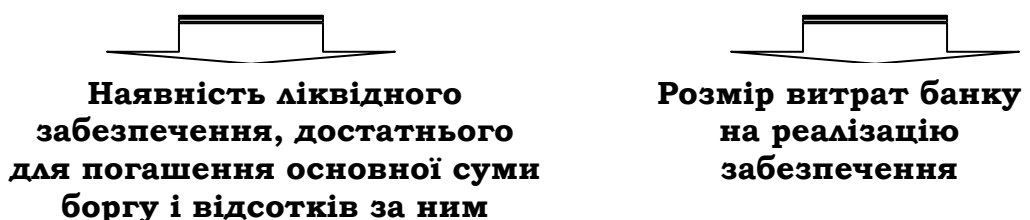

Рисунок 4.11- показники забезпеченості кредитів

При оцінці кредитів, які входять до складу кредитного портфелю банк може використовувати такі системи критеріїв (рис. 4.12):

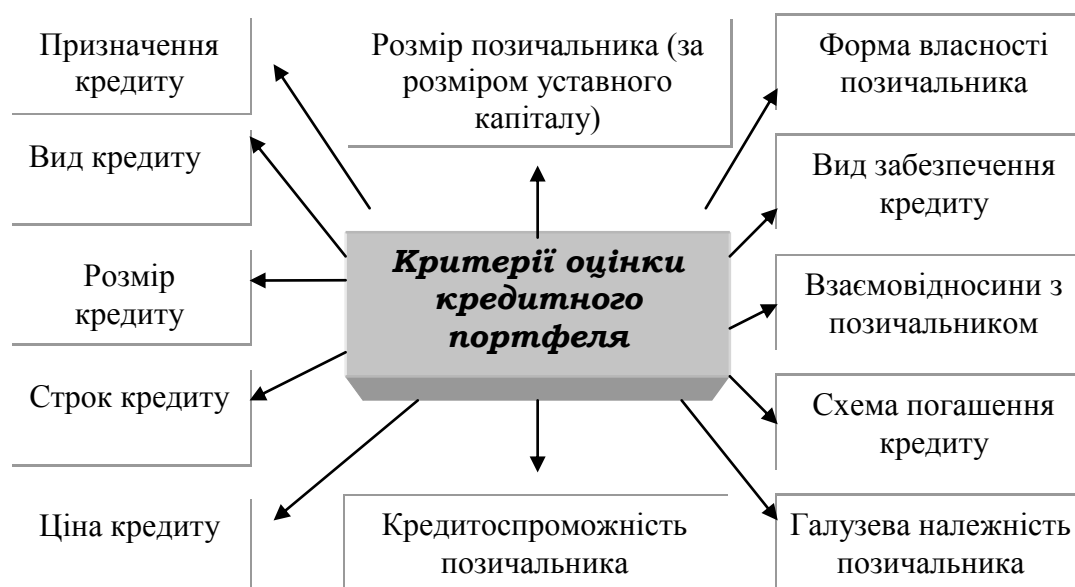

Рисунок 4.12 – Критерії оцінки кредитного портфеля

У процесі аналізу кредитного портфелю банк може використовувати як усю сукупність названих критеріїв, так і тільки ту їх частину, яка найбільш повно відображає напрями кредитної політики банку.

Оцінка якості окремого кредиту базується на своєчасності погашення основного боргу і відсотків за ним. При цьому враховують тривалість заборгованості і кількість випадків переоформлення кредитного договору.

За таким критерієм, погашення кредитів класифікують:

Добре погашення – якщо заборгованість за кредитом та відсотки за ним сплачуються у встановлені строки, та за кредитом, пролонгованим один раз на строк не більше 90 днів;

Слабке погашення – якщо прострочена заборгованість за кредитом та відсотки за ним становлять не більше 90 днів, чи заборгованість за кредитом, пролонгованим на строк понад 90 днів, якщо відсотки сплачуються;

Недостатнє погашення – якщо прострочена заборгованість за кредитом та відсотки за ним становлять понад 90 днів, чи заборгованість за пролонгованим кредитом понад 90 днів та відсотки не сплачуються.

Відповідно до перелічених критеріїв кредитний портфель банків класифікується за такими групами (табл. 4.1):

На підставі класифікації позик комерційний банк створює резерв щодо кожної групи кредитів.

Резерв має бути сформований у повному обсязі відповідно до сум фактичної кредитної заборгованості за групами ризику та встановленого рівня резерву:

– "стандартні" кредити. Ризик за такими операціями є незначним, та становить 1 % чистого кредитного ризику.

Таблиця 4.1.

Класифікація кредитів за видами забезпечення

<i>Погашення заборгованості фінансовий стан (клас)</i>	<i>добре</i>	<i>слабке</i>	<i>недостатнє</i>
А	стандартний	під контролем	субстандартний
Б	під контролем	субстандартний	сумнівний
В	субстандартний	сумнівний	безнадійний
Г	сумнівний	безнадійний	безнадійний
Д	безнадійний	безнадійний	безнадійний

– кредити "під контролем" – кредитний ризик за такими операціями є незначним, але може збільшитися внаслідок виникнення несприятливої для позичальника ситуації та становить 5 % чистого кредитного ризику.

– "субстандартні" кредити – кредитний ризик за такими операціями є значним, надалі може збільшуватись і становить 20 % чистого кредитного ризику. Також є ймовірність несвочасного погашення заборгованості в повній сумі та в строки, передбачені кредитним договором;

– "сумнівні" кредити – виконання зобов'язань з боку позичальника в повній сумі (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) є під загрозою, ймовірність повного погашення заборгованості за кредитом низька та становить 50 % чистого кредитного ризику.

– "безнадійні" кредити – це операції, ймовірність виконання зобов'язань за якими з боку позичальника (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) практично відсутня, ризик у цьому випадку дорівнює сумі заборгованості за кредитом і становить 100 % чистого кредитного ризику.

Таблиця 4.2.

Класифікація кредитів за рівнем ризику

<i>Групи кредитів</i>	<i>Рівень резерву (ступінь ризику)</i>
- стандартні кредити	1%
- кредити під контролем	5%
- субстандартні кредити	20%
- сумнівні кредити	50%
- безнадійні кредити	100%

Визначення сукупного ризику кредитного портфелю здійснюється з урахуванням коефіцієнту ризику за кожною групою кредитів. Розрахунок сукупного ризику кредитного портфелю дає змогу розрахувати розмір можливих збитків за кредитними операціями. Об'єктом аналізу при цьому може бути динаміка кредитного портфелю, зміни в його структурі та фактори зниження якості кредитного портфелю.

Якість кредитного портфелю можна оцінити за допомогою фінансових коефіцієнтів. (табл. 4.3)

Зазвичай використовують п'ять груп показників, які характеризують:

Агрегований показник якості кредитного портфелю

Достатність резервів банку на покриття можливих збитків за кредитними операціями

Доходність кредитного портфелю

Якість управління кредитним портфелем

політику розумності банку у галузі ризику

Таблиця 4.3.

Показники оцінки якості кредитного портфелю банку

Назва коефіцієнту	Формула розрахунку	Пояснення	Значення
1	2	3	4
Агреговані показники якості кредитного портфелю			
($K_{я_a}$)	$K_{я_a} = \frac{CP}{KP} \times 100\%$	CP - сукупний ризик; KP - кредитний портфель;	Дає оцінку розміру можливих втрат за кредитними операціями. Показник аналізують у динаміці, орієнтиром слугує значення показника за попередній період
Показники аналізу достатності резервів на покриття можливих збитків за кредитними операціями			
Коефіцієнт покриття (K_n)	$K_n = \frac{\sum P}{K_{no}}$	\sum_p - загальна сума сформованих резервів за кредитами; K_{no} - кредити, які не приносять дохід;	$K_n \rightarrow \max$ Чим вище значення, тим більш успішною вважається кредитна політика і ступінь захищеності від кредитного ризику. Показник аналізують у динаміці, орієнтиром слугує значення показника за попередній період
Загальний коефіцієнт покриття (K_{n_3})	$K_{n_3} = \frac{\sum P}{KP} \times 100$	\sum_p - загальна сума сформованих резервів за кредитами; KP - сукупний кредитний портфель;	$\leq 50\%$
Коефіцієнт списання (K_c)	$K_c = \frac{\sum cp}{KP}$	$\sum cp$ - сума коштів, списаних з резервів на покриття збитків за кредитними операціями; KP - сукупний кредитний портфель;	Показник характеризує процент списаних кредитів. Рекомендоване значення $\leq 1,5\%$
Коефіцієнт проблемних кредитів ($K_{пк}$)	$K_{пк} = \frac{C_k + B_k}{KP}$	C_k - сума сумнівних кредитів B_k - сума безнадійних кредитів KP - сукупний кредитний портфель;	Характеризує частку проблемних кредитів у загальній сумі кредитного портфелю. Збільшення темпів зростання значень цього показника свідчить про збільшення рівня кредитного ризику та неефективне управління кредитним портфелем банку. Рівень показника встановлюється банком самостійно на підставі динамічного ряду.
Аналіз якості управління кредитним портфелем			
Коефіцієнт кредитної активності банку ($K_{ка}$)	$K_{ка} = \frac{KP}{A}$	KP - кредитний портфель банку; A - загальна сума активів банку	Характеризує ступінь активності кредитної політики банку. Згідно міжнародних стандартів, при значенні показника більше 65%, політика банку у сфері кредитування визнається дуже ризиковою

1	2	3	4
Показники доходності кредитного портфелю			
Коефіцієнт доходності кредитів (<i>Кдк</i>)	$K_{dk} = \frac{P_o - P_c}{KP} \times 100$	<i>P_o</i> – сума процентів, отриманих за кредитами; <i>P_c</i> – сума процентів, сплачених за депозитами і міжбанківськими кредитами; <i>KП</i> – сукупний кредитний портфель;	Характеризує доходність вкладень у кредитний портфель і показує, скільки банк отримує доходів з кожної гривні виданих кредитів. Для більш точного розрахунку вона може бути скоригована на суму втрат від списання безнадійної заборгованості за кредитами протягом аналізованого періоду.
Коефіцієнт значення доходів від кредитних операцій у діяльності банку	$\frac{P_o - P_c}{ЗК}$	<i>P_o</i> – сума процентів, отриманих за кредитами; <i>P_c</i> – сума процентів, сплачених за депозитами і міжбанківськими кредитами; <i>ЗК</i> – загальний капітал банку	Характеризує розмір доходів від кредитних операцій на 1 гривню капіталу банку
Коефіцієнт частки відсоткових доходів у загальній сумі доходів банку	$\frac{P_o - P_c}{ЗД}$	<i>P_o</i> – сума процентів, отриманих за кредитами; <i>P_c</i> – сума процентів, сплачених за депозитами і міжбанківськими кредитами; <i>ЗД</i> – загальний дохід банку	Характеризує частку доходів, отриманих банком від надання кредитів, у загальних доходах банку від інших активних операцій.
Коефіцієнт співвідношення відсоткових доходів і витрат, пов'язаних із залученням ресурсів	$\frac{P_o}{P_c}$	<i>P_o</i> – сума процентів, отриманих за кредитами; <i>P_c</i> – сума процентів, сплачених за депозитами і міжбанківськими кредитами;	Характеризує доходність відсоткової політики банку. Зростання значення цього коефіцієнта характеризує високий рівень банківського менеджменту.
Чистий спред	$\frac{P_o}{KP} - \frac{P_c}{ПД}$	<i>P_o</i> – сума процентів, отриманих за кредитами; <i>P_c</i> – сума процентів, сплачених за депозитами і міжбанківськими кредитами; <i>KП</i> – кредитний портфель банку; <i>ПД</i> – під відсоткові депозити	Характеризує різницю між ціною придбання ресурсів та їх розміщенням у дохідні активи (переважно у кредитний портфель)

У якості показників, що характеризують *політику розумності* банку у сфері кредитних ризиків можуть використовуватись наступні:

– динаміка кожного виду класифікованих кредитів. Такий аналіз дає можливість скласти висновок про покращення структури кредитного портфелю (якщо динаміка стандартних кредитів позитивна)

– обсяг і динаміка проблемних кредитів;

– обсяг і структура безпроцентних «заморожених» кредитів (дають інформацію о підвищенні/зниженні дохідності кредитного портфелю;

– обсяги кредитів, наданих інсайдерам;

– обсяги великих кредитів (інформують о підвищенні кредитного ризику).

Результати оцінки кредитного портфелю можуть стати підставою для змін у кредитній політиці банку.

З метою мінімізації ризику кредитної діяльності та забезпечення належного рівня якості кредитного портфеля банки мають здійснювати управління проблемними кредитами.

Оскільки, кожний банк має у своєму портфелі проблемні кредити, головною задачею управління стає питанням встановлення допустимого для банку рівня таких кредитів у загальній вартості кредитного портфеля. Для зарубіжних банків прийнятними є такі значення показників: частка списаних кредитів у загальному обсязі виданих - 0,25-0,75 %; частка прострочених кредитів (понад 90 днів) у загальному обсязі виданих - 0,5-3 %. Якщо останній показник сягає рівня 7 %, то становище банку визначається як кризове.

У практичній діяльності вітчизняних банків, допустимий рівень проблемних кредитів у кредитному портфелі становить 5 %. Перевищення частки проблемних кредитів у кредитному портфелі у більш ніж 10 % свідчить про початок кризи в діяльності банку.

Проблемні кредити у більшості випадків не виникають раптово. На практиці існує багато сигналів, які свідчать про погіршення фінансового стану позичальника та про підвищення ймовірності неповернення кредиту. Завдання кредитного працівника полягає у виявленні таких сигналів якомога раніше, перш ніж ситуація вийде з-під контролю і втрати стануть неминучими.

Попередніми сигналами виникнення проблемного кредиту можуть бути:

– припинення контактів з працівниками банку;

– подання фінансової звітності із затримками, які не пояснюються;

– несприятливі зміни цін на акції позичальника;

– поява у позичальника чистих збитків протягом одного або декількох звітних періодів;

– негативні зміни показників ліквідності, співвідношення власних і залучених коштів, ділової активності;

– відхилення в обсягах реалізації продукції та грошових потоках від тих, які планувалися під час видачі кредиту;

– різкі негативні зміни залишків на рахунках клієнта, які не очікувались та не пояснені.

Таку інформацію працівники банку отримують з фінансових звітів, контактів з позичальником, внутрішніх та ринкових джерел інформації. Ринкові джерела інформації є найціннішими, оскільки дають змогу передбачити негативний розвиток подій і вжити заходів щодо їх упередження.

Методи управління проблемними кредитами можна поділити на такі (рис. 4.13):

Рисунок 4.13 – методи управління проблемними кредитами

Керівництво банку вибирає конкретний метод управління з урахуванням характеру та причин виникнення проблемного кредиту. Найбільш прийнятним варіантом вважається такий, що дає змогу погасити заборгованість за кредитом у повному обсязі з мінімальними витратами банку на проведення процедури стягнення заборгованості за кредитом.

У світовій банківській практиці перевага надається методам, пов'язаним з реабілітацією клієнта, тому що, з одного боку, такі методи менш витратні для банку, з іншого боку, банк зберігає клієнта для подальшої співпраці. Але при цьому необхідно завжди пам'ятати, що головною метою застосування методів управління проблемними кредитами є максимально повне повернення коштів банку. Якщо ймовірність відновлення платоспроможності клієнта становить менш як 90-95 %, то реабілітацію краще не розпочинати.

Ліквідація – це останній захід з боку банку, який означає приховане визнання того факту, що банк припустився помилки, надавши кредит, і вчасно не вжив виправних заходів. У будь-якому разі проведення процедури ліквідації свого клієнта в цілому не поліпшує репутацію банку.

Структурно-логічну модель процесу прийняття управлінських рішень щодо вибору методів управління проблемними кредитами можна уявити таким чином (рис. 4.14):

1 етап. У разі виникнення прострочок платежів за кредитом, працівники банку проводять моніторинг фінансового стану позичальника:

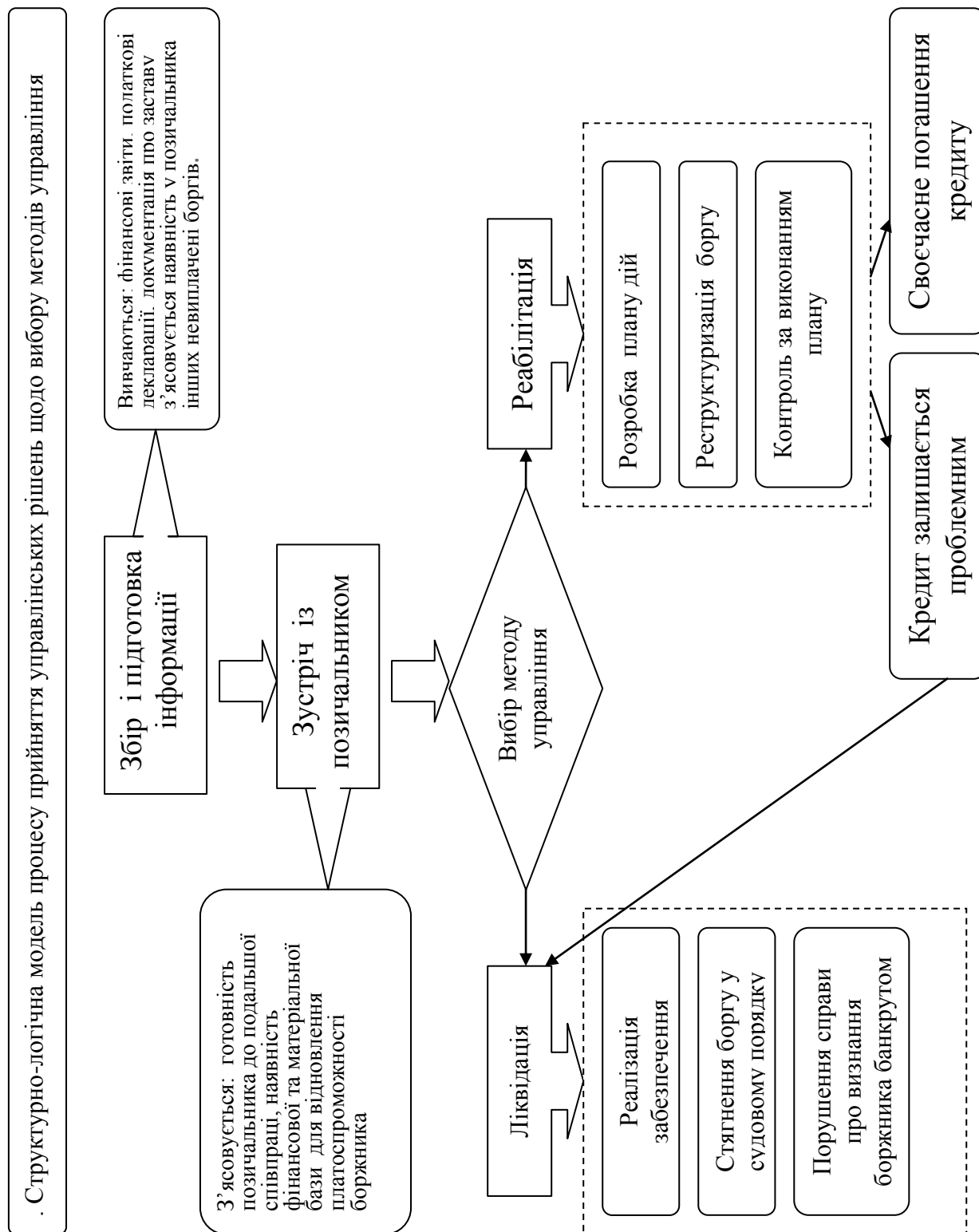

Рисунок 4.14 – Структурно-логічна модель процесу прийняття управлінських рішень щодо вибору методів управління

аналізують фінансові звіти, податкові накладні (у разі появи сумнівів у достовірності наданої клієнтом звітності, перевіряють стан застави (якщо заставу надано у матеріальній формі і вона продовжує знаходитись у

розпорядженні позичальника) з'ясовують наявність у клієнта інших непогашених боргових вимог;

2 етап. Проводиться зустріч з клієнтом на якій робітник банку з'ясовує причини виникнення заборгованості і обговорює можливості погашення. Працівник банку має оцінити готовність клієнта до подальшої співпраці та наявність у нього потенційних фінансових можливостей для розрахунку по кредиту.

3 етап. За висновками попередніх двох етапів обирається метод управління: реабілітація або ліквідація.

У разі прийняття рішення про реабілітацію клієнта розробляється план заходів з відновлення його платоспроможності. Такий план може передбачати: пролонгацію кредиту, «кредитні канікули», якщо причина виникнення простроченої заборгованості пов'язана із сезонністю виробництва); посилення контролю за запасами товарно-матеріальних цінностей; прискорення стягнення дебіторської заборгованості і відстрочкою платежів за кредиторською заборгованістю; ліквідацію нерентабельних видів виробництва, продаж (здача в оренду) частини основних засобів; пошук нових ринків збуту; пошук шляхів збільшення власного капіталу; повна або часткова зміна керівництва компанії-позичальника вабо інші форми структурної перебудови; Вибір конкретних заходів плану реабілітації залежить від глибини фінансової кризи позичальника і зацікавленості банку в успіху. На цьому етапі експерти оцінюють вартість впровадження плану реабілітації для банку, оскільки банк повністю або частково фінансує ці заходи. Наступним кроком банк проводить реструктуризацію боргу, встановлює нові строки погашення, укладає додаткову угоду.

Якщо жоден з розглянутих заходів не надав реальної можливості повернення кредиту, банк може використати процедуру ліквідації кредиту.

У разі прийняття рішення про ліквідацію кредиту банк може: перепродати кредит третій стороні, використати гарантійні права, реалізувати залогове майно, у разі необхідності, звернутись до суду з проханням порушити справу про банкрутство позичальника.

Який би метод управління проблемними кредитами не обрав банк, він буде нести додаткові витрати і з погляду часу, із точки зору фінансових і трудових витрат. Тому питання якісної оцінки потенційного позичальника і своєчасного виявлення перших ознак погіршення фінансового стану існуючих клієнтів стають першочерговими у діяльності фахівців кредитного відділу. Ще одним методом управління, який дозволяє підвищити якість кредитного портфелю банку є створення **потенційного кредитного портфелю**. До його складу включають кредити, які були розглянуто банком раніше і за якими принципово було прийнято позитивне рішення, але з ряду причин, видача кредиту не відбулась. За рахунок наявності такого переліку, який включає кредити прийнятної якості банк може проводити своєчасну санацію реального кредитного портфеля: виконувати заміну проблемних кредитів на кредити з більшою якістю, або на кредити рівної якості, але які сприятимуть диверсифікації кредитних вкладень в цілому по банку.

Формування потенційного кредитного портфелю потребує постійної роботи з пошуку потенційних позичальників. Вивченням попиту на кредитному ринку і виявленням потенційних клієнтів займається кредитний департамент за допомогою співробітників Call-центру банку.

Завдання для самоконтролю

Контрольні запитання

1. Яке головне завдання розв'язується в процесі управління активними операціями банку?
2. У чому полягає принцип дотримання доцільності структури активів?
3. У чому полягає принцип диверсифікації активів?
4. У чому полягає принцип прибутковості активів?
5. У чому полягає принцип вистежування ризиків банку і створення резервів?
6. На які групи розподіляються активи за ступенем ліквідності?
7. Поясніть сутність поняття «якість активів банку» та охарактеризуйте фактори, що їх визначають.
8. Охарактеризуйте етапи оцінки якості активів.
9. Які існують методи управління банківськими активами?
10. У чому суть, переваги і недоліки методу об'єднання джерел коштів банку?
11. У чому суть, переваги і недоліки методу розміщення активів?
12. У чому суть збалансованого підходу до управління активами банку?
13. Розкрийте сутність кредитного портфеля. З яких складових він складається? Які параметри впливають на його розмір і структуру?
14. Охарактеризуйте призначення аналізу кредитного портфеля.
15. Які функції виконує управління кредитним портфелем?
16. Охарактеризуйте етапи управління кредитним портфелем.
17. Назвіть склад показників, що визначаються при управлінні кредитним портфелем.
18. Які показники характеризують забезпечення кредитів?
19. Охарактеризуйте які системи критеріїв банк може використовувати при оцінці кредитів, які входять до складу кредитного портфелю.
20. Охарактеризуйте критерії погашення кредитів.
21. Яким чином розподіляється кредитна заборгованість за групами та ступенем ризику?
22. За допомогою яких п'яти груп показників можна оцінити якість кредитного портфелю?
23. Які показники характеризують політику розумності банку у сфері кредитних ризиків?
24. Що може стати підставою для змін у кредитній політиці банку?
25. Розкрийте сутність проблемних кредитів та охарактеризуйте яким є їх допустимий рівень в кредитному портфелі банку.
26. Якими є попередні сигнали виникнення проблемного кредиту.

27. Охарактеризуйте методи управління проблемними кредитами.
28. Охарактеризуйте етапи прийняття управлінських рішень щодо вибору методів управління проблемними кредитами

Тестові завдання

- 1. Активні операції банків – це:**
- а) операції у формі безготівкових розрахунків;
 - б) операції по розміщенню банками власних і залучених коштів;
 - в) операції банків по залученню додаткових грошових коштів;
 - г) втручання центральних банків в операції на валютному ринку.
- 2. Активи, які не приносять прибутку, мають нульовий рівень ризику і можуть бути негайно використані для виплати зобов'язань банку, – це:**
- а) високоліквідні активи;
 - б) ліквідні активи;
 - в) низьколіквідні активи;
 - г) неліквідні активи.
- 3. Активи, які в будь-який час можуть бути використані банком для видачі вкладів і здійснення поточних платежів, мають назву:**
- а) первинні резерви;
 - б) вторинні резерви;
 - в) прибуткові активи.
- 4. Активи, які можна швидко реалізувати на ринку і які мають високий рівень оборотності, мають назву:**
- а) абсолютно ліквідні активи;
 - б) високоліквідні активи;
 - в) ліквідні активи;
 - г) неліквідні активи.
- 5. Зобов'язання банку за «гарячими грошима» – це:**
- а) кошти, значна частина яких може бути вилучена з банку в будь-який час, але певна сума залишків перебуває на рахунках;
 - б) кошти, які можуть бути зняті з рахунків без попередження і чутливо реагують на зміни відсоткових ставок на ринку;
 - в) джерела коштів, за якими ймовірність дострокового відпливу грошей мінімальна.
- 6. Обсяг обов'язкових резервів визначається:**
- а) нормами резервування, які встановлює центральний банк;
 - б) децентралізовано – кожним банком самостійно;
 - в) нормами резервування, які встановлює Міжнародний валютний фонд.

7. До високоліквідних активів комерційних банків відноситься:

- а) товарно-матеріальні цінності;
- б) цінні папери;
- в) кошти КБ на кореспондентському рахунку в НБУ та в інших банках;
- г) вкладення в асоційовані та дочірні компанії.

8. Кредитний портфель банку вміщує:

- а) проценти нараховані, але не сплачені;
- б) агреговану балансову вартість усіх кредитів;
- в) гарантії та акредитиви;
- г) оперативний лізинг ;
- д) зобов'язання видати кредит.

9. «Субстандартні» кредити – це кредитна операція, за якою кредитний ризик становить такий процент чистого кредитного ризику:

- а) 2 %;
- б) 10 %;
- в) 20 %;
- г) 50 %;
- д) 100 %.

10. Великий кредит – це:

а) сукупність коштів у розпорядженні банку для використання їх для виконання різноманітних банківських операцій;

б) сукупний розмір позик, що має у комерційний банк для одного заявника кредиту або групи споріднених отримувач кредитуів, які перевищують 10% власних коштів банку;

в) сукупний розмір позик, що має комерційний банк для одного заявника кредиту або групи споріднених отримувач кредитуів, які перевищують 15% власних коштів банку.

ТЕМА 5. УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

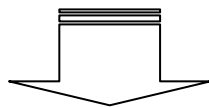
5.1. Сутність управління активами і пасивами

Однією з найважливіших задач фінансового менеджменту є організація ефективного управління активами і пасивами банку.

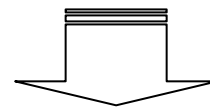
Управління активами і пасивами, як поняття, що використовується у банківській справі, зародилось відносно недавно: у 60-х роках минулого століття у Сполучених штатах Америки. Насамперед, воно стосується регулювання рівня ризику при зміні процентних ставок.

До того часу банки використовувати окремі методи управління активами, пасивами і спредом (серед – різниця між курсами, цінами або ставками). Це пояснювалось тим, що у 40-ві – 50-ті роки банки мали майже необмежені джерела фінансування у вигляді депозитів і ощадних вкладів, і головною проблемою банків було розміщення коштів у активи, які б забезпечили банку ліквідність і максимальний прибуток. Другою причиною було те, що банкіри сприймали джерела формування ресурсів як такі, що не залежать від їхньої діяльності, а визначаються виключно можливостями та потребами клієнтів і акціонерів банку. Вважалось, що банк не може вплинути на обсяги, вартість та структуру залучених коштів, оскільки клієнти банку самі визначають розмір своїх вкладів, і банк не має можливості впливати на їх рішення. Тобто, головну увагу було направлено на управління активами.

Управління активами здійснювалось за двома напрямками:

Розподіл активів
(метод загального фонду коштів)

Конвертація активів
(метод розмежування джерел коштів)

У основі *методу загального фонду коштів* лежить ідея об'єднання усіх ресурсів з подальшим його розподілом між видами активів. За даної моделі, для здійснення конкретної активної операції не має значення з якого джерела надійшли кошти, доки їх розміщення сприяє досягненню банком обраних цілей. При застосуванні такої моделі забагато уваги приділяють ліквідності, нараховуючи, при цьому, що вимоги до ліквідності за різними видами ресурсів.

Метод розподілу (конверсії) дає можливість подолати обмеженість методу загального фонду коштів. Згідно з моделлю розподілу активів, розмір

необхідних банку ліквідних коштів залежить від джерел залучення. За допомогою цього методу робиться спроба розмежувати джерела коштів відповідно до норми обов'язкових резервів і швидкості їх обігу.

Під управлінням активами розуміють порядок розміщення власних і залучених коштів у казначейські інструменти, кредити, інвестиції та інші активи.

Переваги стратегії управління активами полягають у відносній простоті застосування, оскільки рішення приймаються лише щодо одного аспекту банківської діяльності – розміщення активів, а для управління ліквідністю застосовуються найпростіші методи, які не потребують значних ресурсних витрат. Банк не має потреби залучати висококваліфікований персонал, завдяки чому вдається скорочувати витрати на підготовку та оплату праці фахівців.

Вади цієї стратегії полягають у тому, що вона не дозволяє максимізувати прибуток. Адже, з одного боку, банк відмовляється від управління залученими коштами і, отже, від впливу на їхню вартість. З іншого боку, велика частина банківських активів має знаходитись у високоліквідній формі для підтримання достатнього рівня ліквідності, що призводить до зменшення доходів.

Управління банком через пасиви набуло розвитку в міжнародній банківській справі у 60-70-х роках ХХ ст. Цей період характеризувався зростанням відсоткових ставок на міжнародних ринках та інтенсивною конкуренцією у сфері залучення коштів. Це змусило банки направити зусилля на пошук нових джерел фінансування, а також контролю за структурою та вартістю депозитних і недепозитних зобов'язань, що й дало поштовх до формування стратегії управління банком через пасиви.

Управління банком через пасиви уможливило поступову реструктуризацію банківських балансів в напрямі мінімізації витрат за залученими коштами і, в підсумку, збільшення прибутку і капіталу. Для забезпечення бажаного обсягу, структури та рівня витрат за пасивами банки почали застосовувати як цінові, так і нецінові методи управління залученими коштами.

Головною проблемою цього етапу розвитку фінансового менеджменту було те, що управління активами та управління пасивами застосовувались автономно. Тобто, робітники банку, які відповідали за залучення ресурсів на мали уяви про напрямки їх розміщення. Це призводило до виникнення розбіжностей між наявними і необхідними ресурсами. Банки то опинялись з великою кількістю ресурсів, які не встигали ефективно розміщати, то вимушені були шукати ресурси для негайної підтримки ліквідності.

Практика роботи окремих українських банків повною мірою відображає недоліки автономного підходу до управління активами і пасивами. Досить високий рівень кредитних ставок на вітчизняному ринку не дозволяє позичальникам активно використовувати інструментарій кредитування в своїй діяльності, і банки, залучивши кошти, все частіше стикаються з проблемою їх ефективного та надійного розміщення. Разом з тим управління банками через пасиви залишається в Україні

найпоширенішим, що знаходить підтвердження, зокрема, в процесах активного регулювання банками рівня депозитних ставок як основного інструмента управління залученими коштами.

У цілому управління банками через пасиви в міжнародній банківській практиці переважало недовго, проте стимулювало розвиток технологій і методів управління залученими коштами, ставши перехідним етапом до застосування ефективніших прийомів управління.

Діяльність фінансових ринків у 80-х роках ХХ ст. характеризувалась високою мінливістю процентних ставок, і як наслідок, високим процентним ризиком. Якщо раніше головним банківським ризиком був кредитний, то починаючи з 1980-х років ризиком номер один у банківській сфері став ризик зміни відсоткової ставки. Це змусило банкірів шукати нові підходи до управління фінансовими потоками, що й зумовило розвиток інтегрованого підходу до управління активами та пасивами (надалі – УАП), який переважає нині у світовій банківській практиці.

Сутність УАП полягає в скоординованому управлінні фінансами банку, в процесі якого через узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між активними і пасивними операціями водночас досягається кілька цілей (рис 5.1.):

Цілі та завдання інтегрованого управління активами і пасивами:

Рисунок 5.1 - Цілі та завдання інтегрованого управління активами і пасивами:

Головне завдання менеджменту – координація рішень щодо активів і пасивів, з метою отримання максимального прибутку. Поєднання контролю керівництва банку над активами і пасивами дає змогу досягти внутрішньої єдності й завдяки цьому максимізувати різницю між доходами та витратами.

Перевагою інтегрованого підходу є можливість отримання високого прибутку за прийняттого рівня ризику, а також реалізація зваженого підходу до управління ліквідністю завдяки точнішому визначенню потреби в ліквідних коштах. Такий підхід до управління вимагає застосування багатьох

складних методів і прийомів та високого рівня кваліфікації банківських менеджерів, що ускладнює його впровадження у практичну діяльність українських банків.

5.2. Стратегія управління активами і пасивами банку

У нестабільних економічних умовах, в яких зараз знаходиться більшість країн світу, у тому числі Україна, стратегія розвитку банку є важливим і надзвичайно необхідним інструментом управління.

Однією з основних цілей стратегії розвитку банку є забезпечення збільшення його ринкової вартості у довгостроковому періоді. Успіх реалізації цієї мети можливий лише за наявності вираженої, обґрунтованої фінансової стратегії.

Економісти-дослідники пропонують виділяти два рівня фінансової стратегії (рис. 5.2): стратегічний і тактичний (операційний) рівні:

Рисунок 5.2 – Структура фінансової стратегії

Головним інструментом реалізації фінансової стратегії є управління активами і пасивами.

Управління активами і пасивами банку знаходиться на стику чотирьох ключових напрямків банківської діяльності: кредитної, депозитної, інвестиційної і торговельної, кожен з яких відображено у структурі банківського балансу і потенціалі доходності активів. Більш того, основні напрямки діяльності можуть знаходитись у протиріччі один до одного, що посилює необхідність їх координації. Оскільки, управління активами і пасивами, тією чи іншою мірою зачіпає усі зазначені види діяльності, координація їх здійснюється сама на підставі управління активами і пасивами.

У процесі управління активами і пасивами можна виділити короткострокові та довгострокові аспекти управління (рис. 5.3):

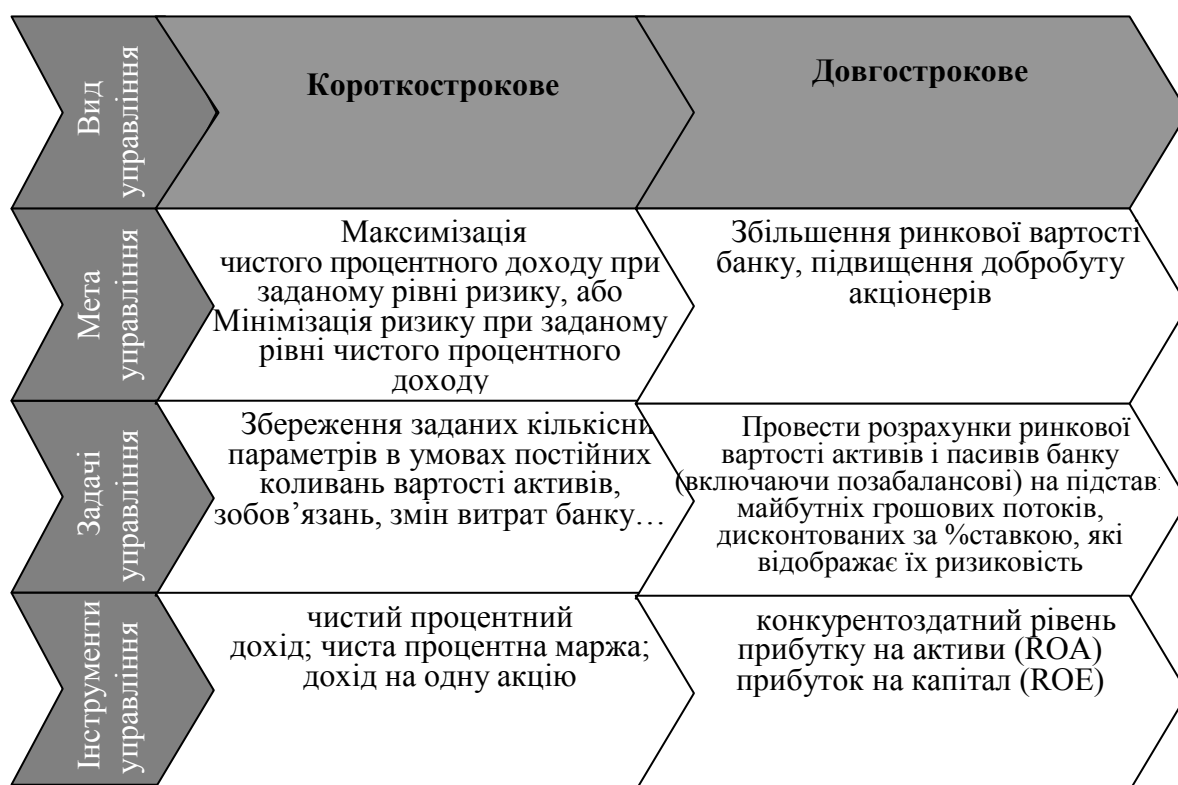

Рисунок 5.3. – Зміст процесу управління

Залежно від мети, банк може використовувати різноманітні економічні моделі. Це моделі гепу, імунізації балансу, валютного метчингу. Необхідною умовою їх ефективного застосування є можливість досить точно передбачати та прогнозувати зміни напряму, величини та швидкості руху цінової динаміки, валютних курсів, фондових індексів, товарних цін. У країнах з високим рівнем інфляції, нестабільною політичною та економічною ситуацією прогнозування цінової динаміки ускладнене, а через це й

використання деяких методів управління активами і пасивами стає проблематичним.

Поєднаємо стратегічні підходи до управління активами і пасивами із зазначеними моделями (рис.5.4):

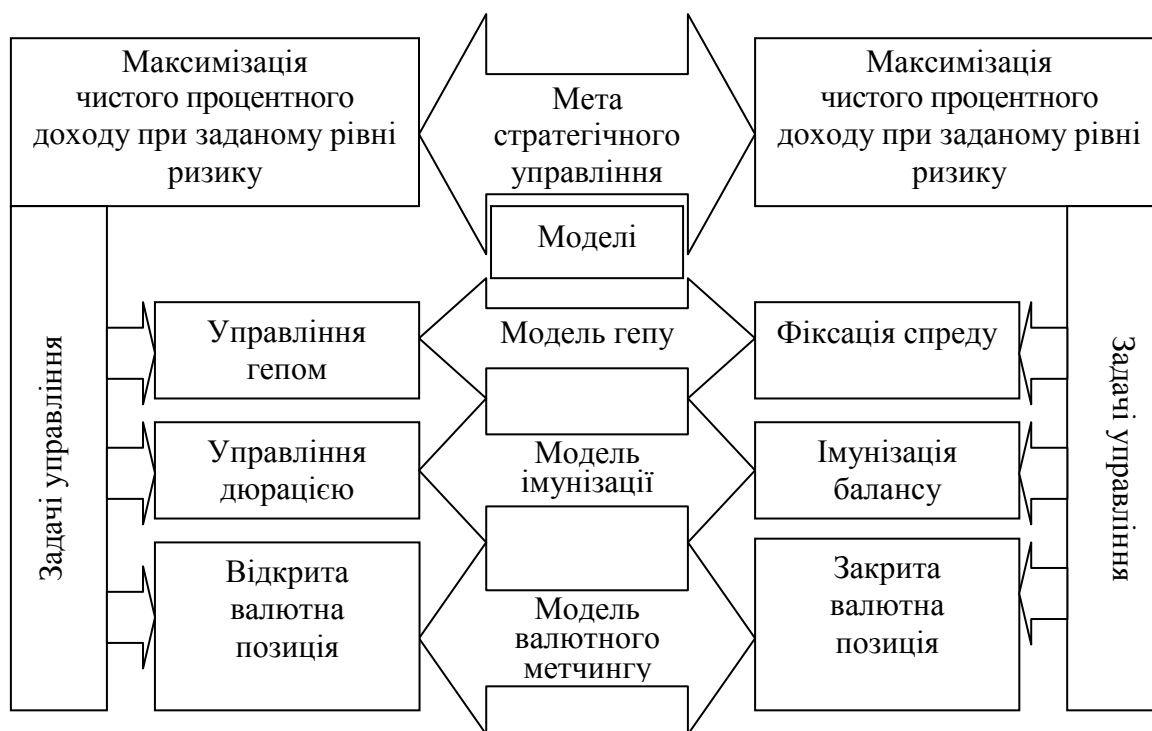

Рисунок 5.4.- Вибір стратегії в залежності від мети управління

Управління активами і пасивами також може бути (рис. 5.5):

Рисунок 5.5 – Види управління

Сутність базового управління полягає у тому, що комерційний банк сприймає вимоги регулюючих органів (Національного банку), як внутрішні орієнтири для достатності капіталу, ліквідності та чутливості активів і пасивів до зміни процентних ставок і валютних курсів. За таким підходом увага концентрується на ідентифікації, кількісному вимірі і аналізі ризику з метою не допустити їх виникнення. Орієнтиром управління стає підтримка нейтральної позиції щодо ризику, що призводить до обмеження діяльності банку на фінансовому ринку. Зусилля менеджменту направлено на зниження рівня ризику в не на управління ним. Таке управління не враховує вимоги конкурентної стратегії, що зазвичай не є притаманним банкам, які уважно слідкують за змінами економічної ситуації.

Ускладнене управління активами і пасивами передбачає розробку стратегії, яка дозволить:

- нарощувати баланс у відповідності до заданої структури;
- забезпечити корегування орієнтирів дохідності у відповідності до ризику за усіма напрямками діяльності;
- визначить внутрішні цільові розміри достатності капіталу, ліквідності і чутливості процентних ставок (при цьому, вимоги регулюючих органів сприймаються як мінімальні);
- відстежувати кредитний ризик і якість активів банку.

Перевагою такого підходу є те, що він відповідає обраної конкурентної стратегії і розширює можливості банку впливати на його діяльність.

5.3. Організація процесу управління активами і пасивами

Основними функціями управління активами і пасивами банку є:

- управління ліквідністю банку;
- підтримка і збільшення рівня рентабельності банку;
- управління достатністю і структурою капіталу банку;
- управління рівнем витрат банку (особливо у частині плати за депозити);
- управління якістю активів;
- оптимізація податкових платежів;
- забезпечення стабільності банківської установи;
- підвищення ринкової вартості банку.

Мета управління активами і пасивами – запобігання появі дисбалансу пропорції між активами і пасивами банку і мінімізація ризиків банківської діяльності

Для організації функцій управління активами і пасивами необхідно:

- встановити чіткі повноваження та коло обов'язків між відповідними комітетами, підрозділами і рівнями управління;
- сформувати персонал з відповідними навичками і кваліфікацією;
- визначити процес прийняття рішень;
- визначити вимоги до управлінської інформації;
- побудувати відповідну структуру.

Функція управління активами і пасивами повинні підкріплюватись відповідною організаційною структурою. Згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність», таку структуру очолює Комітет з питань управління активами і пасивами, який приймає рішення на підставі даних підготовленими іншими підрозділами банку (кредитним комітетом,

підрозділом з управління ризиками. До складу комітету мають залучатись особи відповідальні за розробку стратегії і політики банку, тобто працівники вищого рівня управління.

Комітет з питань управління активами і пасивами виконує такі функції(рис. 5.6):

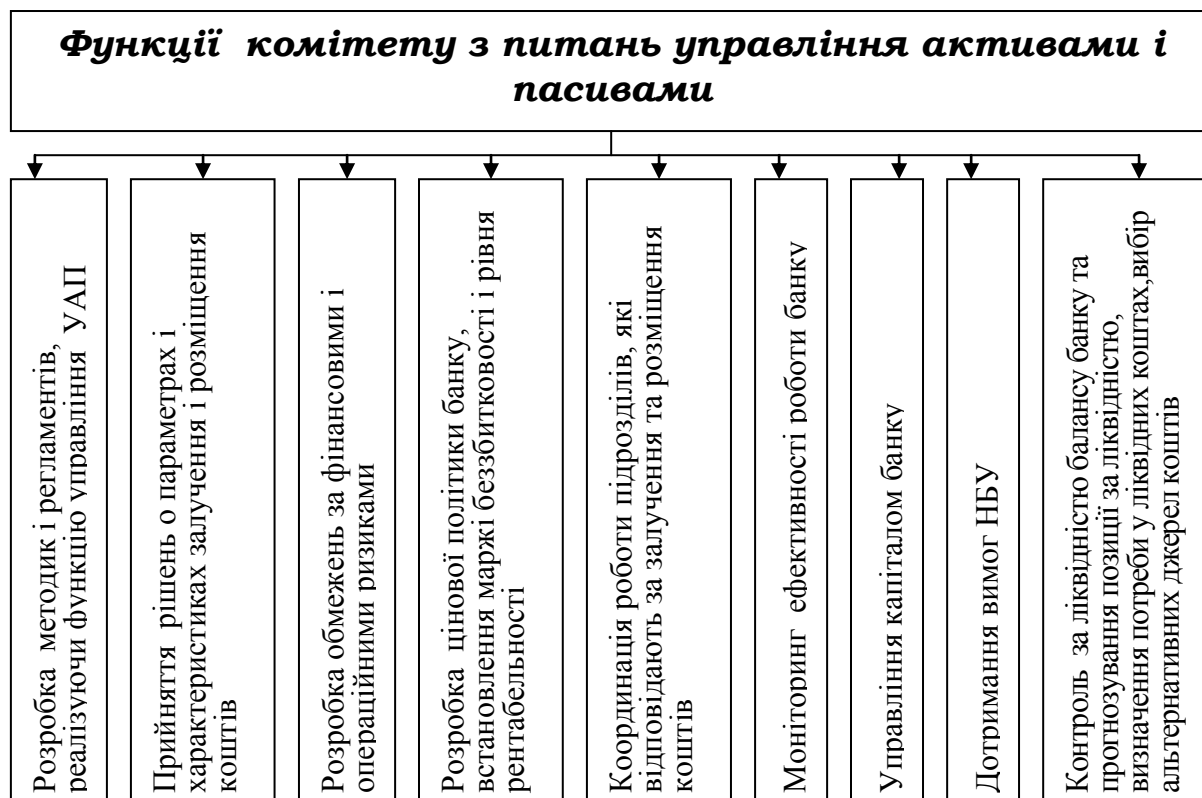

Рисунок 5.6. – функції комітету з питань управління активами і пасивами

Ефективність діяльності Комітету з питань управління активами і пасивами залежить від точної і достовірної інформації як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. Зовнішня інформація дає змогу реально оцінити стан і перспективи фінансового ринку і розробити стратегію власного економічного розвитку. Внутрішня інформація дозволяє відстежувати виконання заходів політики банку по формуванню і розміщенню ресурсів, оцінювати необхідність її корегування.

Уся інформація, якою користується банк, повинна бути значимою, надійною і достовірною (рис. 5.7).

Перелічена інформація необхідна для того, щоб комітет з питання управління активами і пасивами мали змогу:

- визначити поточні та майбутні ризики;
- кількісно виміряти ризик;
- проаналізувати результати визначити заходи підтримки сукупної заданої позиції (додатної, від’ємної або нейтральної до руху процентних ставок);

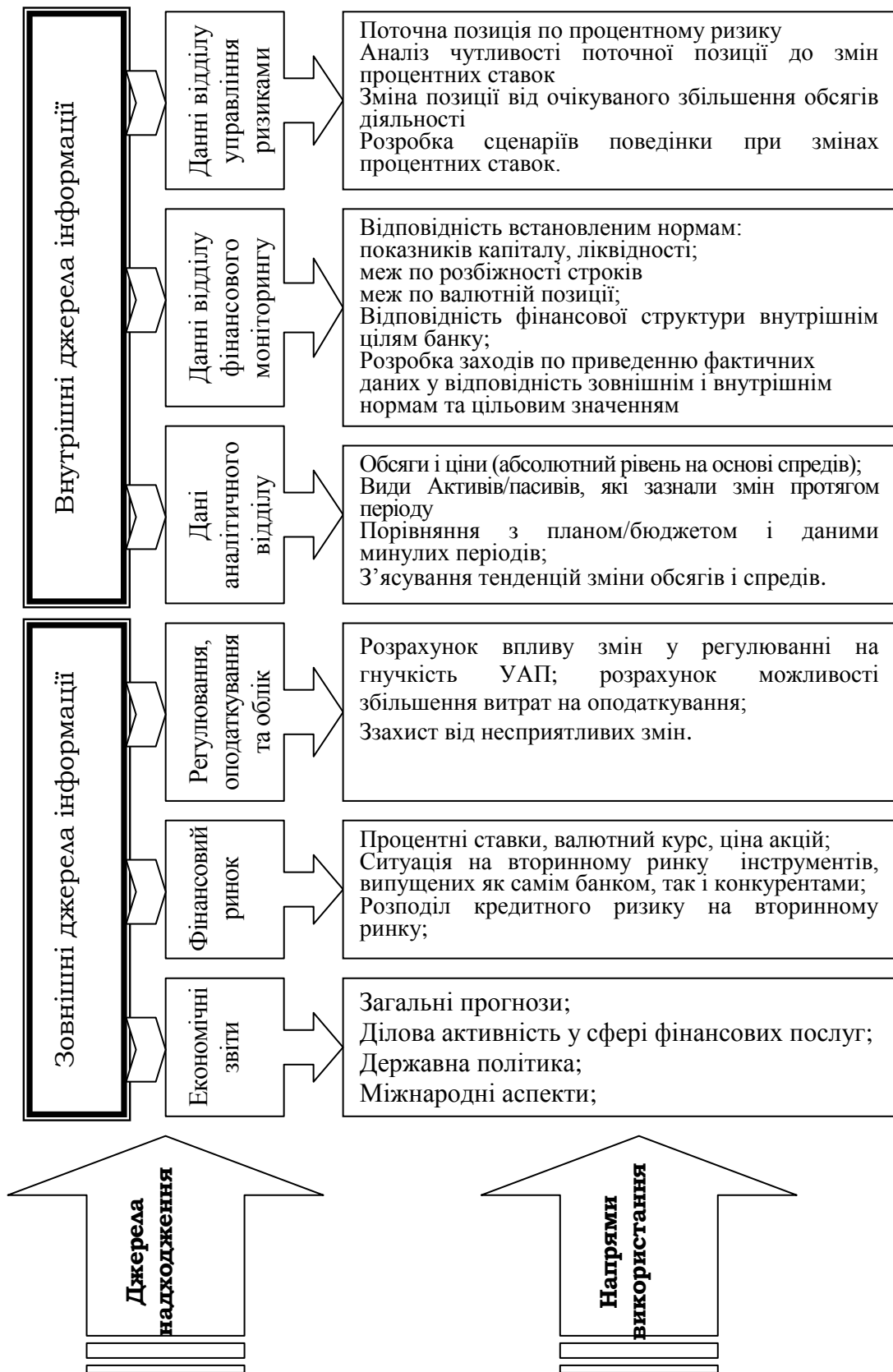

Рисунок 5.7 - Джерела та напрямки використання інформації при управлінні активами і пасивами

– оцінити можливі витрати і/або втрати і прийняти відповідні рішення, які включатимуть зміни у стратегічному плані.

Таким чином, управління активами і пасивами забезпечується усією фінансовою політикою і стратегією банку.

Завдання для самоконтролю **Контрольні запитання**

1. Поясніть необхідність формування механізму управління активами та пасивами банківських установ.
2. Розкрийте сутність управління активами і пасивами та його цілі.
3. Охарактеризуйте розвиток підходів до управління активами і пасивами банку.
4. Назвіть основні функції управління активами і пасивами банку.
5. Які основні завдання вирішує управління активами та пасивами банку.
6. Розкрийте принципи управління активами та пасивами.
7. У чому полягає сутність управління активами банку? Які методи для цього застосовуються?.
8. Охарактеризуйте сутність управління банками через пасиви.
9. Охарактеризуйте фінансову стратегію банку та її зв'язок з управлінням активами і пасивами.
10. Розкрийте особливості короткострокового та довгострокового аспектів управління активами і пасивами банку.
11. Поясніть, які моделі управління активами і пасивами використовуються банками у сучасних умовах?
12. Охарактеризуйте сутність базового (реактивного) та ускладненого (проактивного) управління активами і пасивами
13. Охарактеризуйте етапи формування механізму управління активами та пасивами банківських установ.
14. Охарактеризуйте стратегії управління активами та пасивами та інструментарій, який застосовується в кожній із стратегій.
15. Охарактеризуйте підготовчу роботу, яку необхідно провести в банку для успішної організації процесу управління активами і пасивами.
16. Яка організаційна структура забезпечує процес управління активами і пасивами та які функції виконує?
17. Охарактеризуйте джерела та напрями використання інформації, якою користується банк при управлінні активами і пасивами.

Тестові завдання

1. Мета управління активами і пасивами банку – це:

- а) підтримка платоспроможності банку, тобто здатності надавати готівку для запланованих та випадкових потреб і виконувати зобов'язання в разі їх виникнення;
- б) запобігання несанкціонованим ризикам, які можуть завдати збитків, зокрема процентного, валютного, кредитного, тощо;
- в) забезпечення рівня доходів від активних та пасивних операцій, достатнього для покриття витрат по депозитах (боргах) і досягнення необхідного рівня прибутковості акціонерного капіталу.

2. Метод оцінювання потреби в ліквідних коштах, який полягає у зіставленні загальної потреби в ліквідних коштах з наявними джерелами їх надходження, які перебувають у розпорядженні банку, має назву:

- а) метод фондового пулу;
- б) метод структурування фондів;
- в) метод показників ліквідності.

3. При використанні методу конверсії коштів необхідно:

- а) розподілити всі ресурси за джерелами формування залежно від оборотності за рахунками;
- б) за кожним із джерел не встановлюють вимоги збереження фіксованої частки ресурсів у ліквідній формі;
- в) об'єднати кошти з кожного джерела на фінансування відповідних активів.

4. Збалансована стратегія управління активами і пасивами реалізується на практиці застосуванням спеціальних підходів, таких як:

- а) ліверидж;
- б) концентрація;
- в) метод управління розривом.

5. При використанні методу загального фонду необхідно:

- а) розподілити всі ресурси за джерелами формування залежно від оборотності за рахунками;
- б) за кожним із джерел не встановлюють вимоги збереження фіксованої частки ресурсів у ліквідній формі;
- в) об'єднати кошти з кожного джерела на фінансування відповідних активів.

6. Метод визначення потреби банку в ліквідних коштах, за яким оцінюється різниця між залученням та використанням коштів у плановому періоді – це:

- а) метод джерел та використання коштів;
- б) метод структури коштів;
- в) метод показників ліквідності;
- г) метод розподілу коштів.

7. Незбалансоване за строками управління активами і пасивами обов'язкове супроводжується:

- а) зростанням ризиків;
- б) зростанням доходів;
- в) зниженням ризиків і зростанням доходів;
- г) усе залежить від кон'юнктури ринку.

8. Стратегія збалансованого управління активами і пасивами полягає в тому, що:

- а) у банку реструктуризують пасиви в напрямку мінімізації витрат за залученими коштами, що дає можливість збільшити прибуток і капітал;
- б) банки розглядають свої портфелі активів і пасивів як єдине ціле, визначаючи роль сукупного портфеля в одержанні високого прибутку за прийняттого рівня ризику;
- в) прибуток банку максимізується за рахунок управління розміщенням коштів.

9. Управління активами і пасивами банку на основі розриву між чутливими до зміни відсоткових ставок активів і чутливими до зміни відсоткових ставок пасивів – це:

- а) ГЕП-менеджмент;
- б) дюрація;
- в) резервування;
- г) спред.

10. Негативно класифіковані активи – це:

- а) активи, класифіковані за IV та V категоріями якості та цінні папери в портфелі банку на продаж, за якими сума накопиченої уцінки перевищує 50% вартості їх придбання, включаючи нараховані доходи за цими операціями;
- б) активи, класифіковані за IV та V категоріями якості та цінні папери в торговому портфелі банку, за якими сума накопиченої уцінки перевищує 75% вартості їх придбання, включаючи нараховані доходи за цими операціями;
- в) активи, класифіковані за III, IV та V категоріями якості та цінні папери в торговому портфелі банку, за якими сума накопиченої уцінки перевищує 50% вартості їх придбання, включаючи нараховані доходи за цими операціями;
- г) активи, класифіковані за IV та V категоріями якості та цінні папери в торговому портфелі банку, за якими сума накопиченої уцінки перевищує 50% вартості їх придбання, включаючи нараховані доходи за цими операціями.

ТЕМА 6. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

6.1. Необхідність і сутність управління ризиком

Ризик визнавався невід'ємною частиною життя ще у стародавньому світі, а за часів середньовіччя, коли в Європі (зокрема, в Італії та Іспанії) почало активно розвиватися друкарство, з'явилися перші словникові статті із визначеннями ризику. Не дивлячись на багаторічні дослідження теорії ризику, однозначного трактування що таке ризик не має і досі, існують численні авторські підходи до тлумачення його змісту та ведуться дискусії стосовно його сутнісних ознак. Це пов'язано з тим, що ризик має декілька протилежних реальних основ. З одного боку, ризик має об'єктивне підґрунтя та притаманний певним явищам і процесам, які характеризуються імовірнісною природою та неоднозначністю очікуваного результату. З іншого боку, існує суб'єктивна основа ризику, яка пов'язана із прийняттям рішень людьми із різним досвідом, знаннями, культурою тощо.

Під ризиком розуміють ситуативну характеристику (властивість) діяльності, що відбувається в умовах невизначеності і визначається ймовірними наслідками (відхиленнями від цілей).

Можна приймати рішення та запроваджувати дії, направлені на зменшення ризику, але позбутися його неможливо. Ситуації, коли ризик відсутній, в економіці майже не зустрічаються. Більшість ситуацій, яким притаманний ризик, є дуже важко прогнозованими та контрольованими. Це є причиною того, що навіть ідеальні з першого погляду рішення можуть привести до збитків.

Банківські ризики, як і ризики в інших видах комерційної діяльності, перш за все пов'язують з фінансовими втратами, що виникають у випадку їх реалізації.

Головною задачею діяльності банків є отримання максимального прибутку, що обмежується ймовірністю зазнати збитків: чим більший ризик, тим більше шансів отримати прибутки (або зазнати збитків). Можна сказати, що ризик - це вартісне вираження ймовірної події, що веде до отримання додаткових прибутків або несення незапланованих втрат.

Рівень конкретного ризику банку, пов'язаний з тією чи іншою подією, постійно змінюється, що відбувається внаслідок динамічного характеру зовнішнього оточення банків, впливу зовнішнього середовища. Це змушує банк постійно уточнювати своє місце і оцінку ризику своєї діяльності на ринку, переоцінювати відносини з клієнтами і якість власних активів і пасивів, а отже, вибирати оптимальну політику у сфері управління банківськими ризиками.

Взагалі розглянути будь-який предмет або явище як об'єкт управління означає описати систему, функціонування якої регламентується керуючою

системою. Відповідно до термінології теорії управління, «об’єкт управління – це об’єкт, для досягнення бажаних результатів функціонування якого необхідні та припустимі спеціально організовані впливи». За такого підходу основними напрямками опису мають бути стан керованої системи та впливи (процеси), які призводять до змін у її стані. Розглядаючи ризик як об’єкт управління, слід зазначити, що опис стану такого об’єкта відбувається за допомогою процесів ідентифікації, вимірювання, аналізу та оцінки. Зміни в оцінках ризику можуть відбуватися за рахунок його нейтралізації та мінімізації наслідків (рис. 6.1).

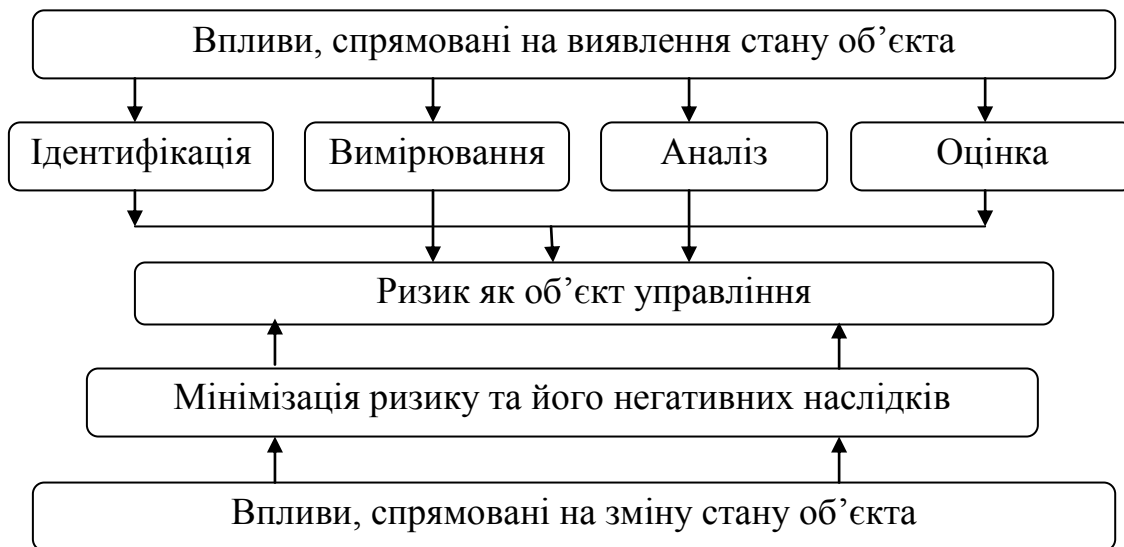

Рисунок 6.1. – керуючі впливи на ризик як об’єкт управління

Процес ідентифікації ризику полягає у виявленні та описі його елементів, тобто у визначенні основних параметрів ризикової ситуації (що, де, коли, як і чому може призвести до відхилення від цілей).

Вимірювання передбачає кількісне визначення параметрів ризику. Як правило, воно пов’язано із визначенням імовірності ризику та його наслідків.

Під аналізом ризику розуміють процес виявлення можливих альтернатив рішення конкретної проблеми та визначення наявності ризику в наявних альтернативах, а також потенційних наслідків, які можуть виникнути в результаті реалізації кожної альтернативи. Таке розуміння виходить за межі ідентифікації ризику, оскільки вимагає розгляду та співставлення альтернатив рішень (дій) і їх наслідків. Тобто аналіз є передумовою вибору під час прийняття рішення за рахунок детального вивчення всіх аспектів прояву ризику.

Оскільки ризик як об’єкт оцінки вимагає визначення відповідності його рівня певним критеріям, то оцінка ризику, з нашої точки зору, означатиме співставлення варіантів рішень (дій) за визначеними оцінними критеріями.

Як було визначено вище, процедури ідентифікації, вимірювання, аналізу й оцінки дозволяють отримати детальну інформацію про види та масштаби ризику. Для того, щоб змінити ці характеристики, керуючі впливи

мають бути спрямовані на нейтралізацію (зниження) ризиків і мінімізацію їх негативних наслідків.

На рівень ризику можуть впливати такі фактори (рис. 6.2):

Рисунок 6.2. – фактори, що впливають на рівень ризику

Під управлінням ризиком розуміють систему заходів, спрямованих на ідентифікацію, оцінку і мінімізацію наслідків виникнення ризику, які забезпечують оптимальне співвідношення між рівнями дохідності і ризику за операціями банку..

Управління ризиком ґрунтується на прогнозуванні подій та попередженні їх розвитку, що передбачає удосконалення існуючих і розробку нових методів управління ризиком, забезпечуючи досягнення запланованого рівня рентабельності при сприйнятому рівні ризику.

Управління ризиком проводиться у певній послідовності (рис. 6.3.):

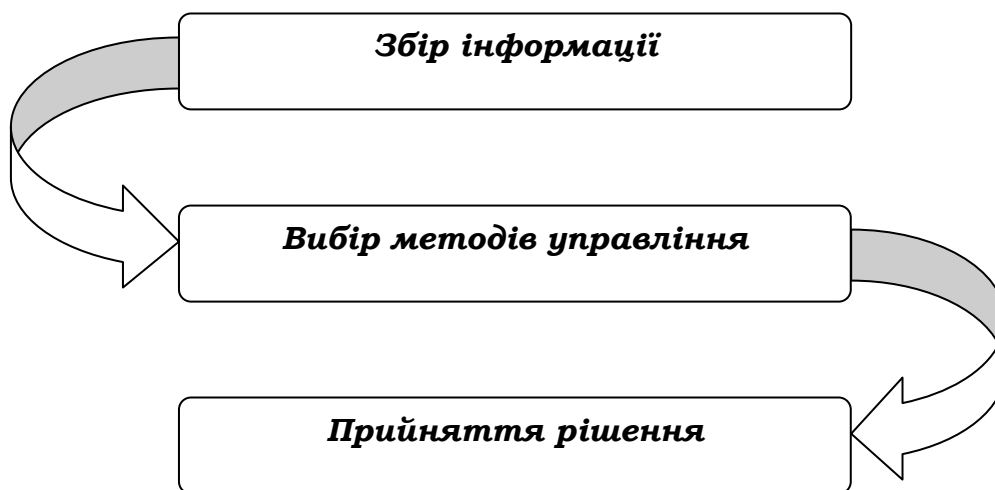

Рисунок 6.3. – послідовність дій при управлінні ризиком

Начальним етапом збору необхідної інформації є проведення поточного аналізу ризиків. Він дає змогу оцінити фактичний рівень ризику і достатності капіталу для його покриття в залежності від стану активів і пасивів банку, рівня існуючих процентних ставок, курсів іноземних валют і їх ринкової вартості.

Наступним кроком буде проведення динамічного аналізу результатом якого буде побудова прогнозного балансу на майбутні періоди. Для такого аналізу використовують дані стратегічного розвитку банку по збільшенню / зменшенню обсягів за кожною статтею балансу, політику цін на банківські продукти, розмір процентної маржі за операціями банку.

По завершенні цього етапу проводиться розробка сценаріїв із застосуванням різноманітних методів управління для оптимізації рівня ризику.

6.2. Види ризиків банківської діяльності

Під банківським ризиком прийнято розуміти можливу загрозу втрати банком частини ресурсів, недоодержання доходів або створення додаткових видатків у результаті здійснення фінансових операцій. З огляду на специфіку банківського продукту ризик є обов'язкове і неодмінне явище банківського бізнесу. В економічній літературі зустрічаються кілька типів класифікацій банківських ризиків. Так, деякі економісти говорять, що комерційні банки, які працюють в умовах ринку, стикаються з ризиками втрат і банкрутств. При цьому основні види ризиків пов'язані зі структурою кредитного та інвестиційного банківського портфеля. Серед портфельних ризиків вони виділяють кредитний ризик, ризик ліквідності та ризик зміни процентних ставок.

Національний банк серед основних банківських ризиків виокремлює такі, як кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової ставки, ринковий ризик, валютний ризик, юридичний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації та стратегічний ризик.

В економічній літературі виокремлюють значно більше видів ризиків, притаманних банківській системі, і критеріїв їх оцінки. комерційні банки мають справу з безліччю різних категорій ризику, всі вони управляються по-різному залежно від цілей і стратегій банків.

Для ефективного управління банківськими ризиками можна класифікувати їх за різними критеріями: із причин виникнення, за функціональними видами, за масштабами і т. ін.

Класифікаційні ознаки ризику:

За сферами виникнення: внутрішні та зовнішні ризики

Залежно від етапу вирішення проблем ризики поділяються на:

- *ризики, що виникають на етапі прийняття рішень* – помилки в застосуванні методів визначення рівня ризику через недолік інформації чи її низьку якість;

- *ризики, що виникають на етапі реалізації рішень* – помилки в реалізації правильного рішення, несподівані зміни суб'єктивних умов.

По можливості диверсифікованості ризики поділяється на:

- систематичний – ризик, властивий тій чи іншій сфері діяльності;

- специфічний – ризик, пов'язаний з одержанням доходу від конкретної

За характером обліку банківські ризики поділяються на: ризики за балансовими операціями та за позабалансовими операціями

З нашого погляду, заслуговує уваги класифікація ризиків банку запропонована Вовк:

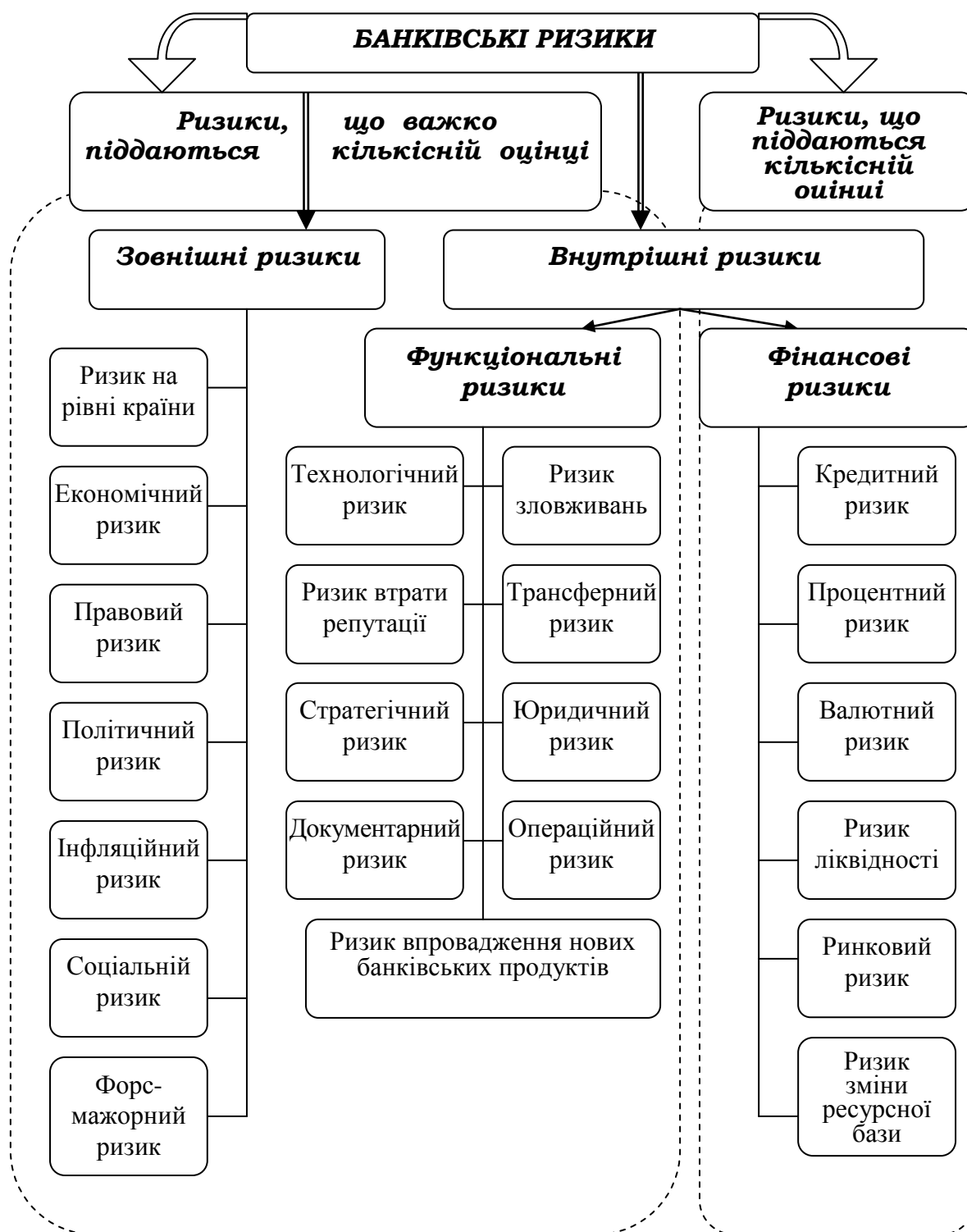

Рисунок 6.4 – класифікація видів ризику

До зовнішніх належать ризики, виникнення яких зумовлене змінами у зовнішньому середовищі й безпосередньо не пов'язані з діяльністю самого банку. До зовнішніх ризиків діяльності банку відносять політичні, правові, соціальні та економічні ризики, виникнення яких зумовлене загостренням економічної кризи в країні, політичною нестабільністю, заборонаю або

обмеженнями на перерахування коштів за кордон, консолідацією боргів, уведенням ембарго, скасуванням імпорتنих ліцензій, війнами, змінами у законодавстві тощо. Зовнішні ризики не піддаються кількісній оцінці, але банки зобов'язані враховувати їх під час формування стратегії та політики банківської діяльності, а також під час складання бюджету.

До внутрішніх належать ризики, що виникають безпосередньо в процесі діяльності банку й зумовлені кількістю його клієнтів, партнерів, зв'язків, спектром банківських операцій і послуг. Внутрішні ризики порівняно із зовнішніми краще піддаються ідентифікації та оцінці.

У свою чергу внутрішні ризики за сферою виникнення поділяються на фінансові та функціональні.

Фінансові ризики визначаються ймовірністю фінансових втрат і пов'язуються з непередбаченими змінами обсягів, структури, дохідності та вартості активів і пасивів банку (кредитний, ризик ліквідності, валютний і ринковий ризики, відсотковий ризик, ризик зміни ресурсної бази та ін.).

Функціональні ризики виникають внаслідок створення і впровадження нових банківських продуктів та послуг, неможливості здійснення своєчасного і повного контролю за фінансово-господарським процесом банку тощо. До їх складу належать технологічний ризик, ризик зловживань, документарний ризик, ризик трансакції, операційний ризик, стратегічний ризик, ризик впровадження нових банківських продуктів, юридичний ризик і ризик втрати репутації. Також як і зовнішні, функціональні ризики важко підлягають оцінці, але банки обов'язково мають їх враховувати у зв'язку з фінансовими втратами, які виникають у разі їх настання.

Серед зовнішніх банківських ризиків особливе місце займає **ризик на рівні країни**. Він є різновидом кредитного ризику, пов'язаного ризиком країни-контрагента. Він обумовлений економічною і соціальною ситуацією країни-позичальника і виникає при кредитуванні нерезидентів. З ризиком країни тісно пов'язаний трансфертний ризик.

Оцінка ризику на рівні країни - це оцінка минулої, сучасної та майбутньої кредитоспроможності країни-позичальниці, тобто її можливість виконати свої фінансові зобов'язання. Ризик на рівні країни нерозривно пов'язаний з економічним і політичним ризиками.

Економічний ризик залежить від стану платіжного балансу країни, системи господарювання, економічної політики (особливо від обмежень на переказ капіталу за кордон), стабільності національної грошової одиниці та ін. Оцінка економічного ризику зазвичай здійснюється на підставі даних національної статистики, при цьому розраховуються такі показники:

- показник обслуговування зовнішнього боргу;
- показник обслуговування відсоткових виплат;
- відношення сукупних витрат на обслуговування зовнішнього боргу;
- обсяг зовнішнього боргу;
- відношення відсоткових платежів до валового національного продукту та ін.

До економічних ризиків також можна віднести загальний стан розвитку економіки, рівень інфляції, рівень доходів громадян, податковий тягар підприємств та ін.

Політичний ризик – це можливість виникнення збитків чи скорочення розмірів прибутку внаслідок зміни державної політики. Політичний ризик пов'язаний з можливими змінами в політиці уряду і пріоритетними напрямками його діяльності. Врахування цього ризику особливо важливе у країнах з мінливим законодавством, відсутністю традицій і культури підприємництва.

Правові банківські ризики виникають у випадку непередбаченої зміни законодавства, що регулює банківську діяльність або діяльність клієнтів банку, а також у випадку відсутності законодавчого регламентування тих або інших банківських операцій.

Соціальні ризики зумовлені національними особливостями, можливими ідеологічними і релігійними розбіжностями, національними конфліктами, різним рівнем життя населення.

Ризик інфляції зумовлений виникненням збитків чи скороченням розмірів прибутку банку внаслідок девальвації національної грошової одиниці та знецінювання банківських активів і власного капіталу банку. Інфляція тією чи іншою мірою супроводжує всі економічні процеси, тому банки не можуть істотно вплинути на неї. У зв'язку зі специфікою своєї посередницької діяльності банки можуть використовувати високі темпи інфляції для підвищення прибутковості своїх операцій за рахунок значного приросту грошової маси і дії кредитного мультиплікатора в процесі кредитування клієнтів.

Форс-мажорні ризики виникають у випадку війни, пожежі, повені, землетрусу або інших стихійних лих.

Вплив зовнішніх ризиків на результативність роботи банку дуже високий. Управляти цими ризиками дуже складно, а іноді й неможливо.

Кредитний ризик – це ризик непогашення основного боргу позичальником і несплати процентів по банківських позиках.

Процентний ризик – це ризик зниження вартості власного капіталу, викликаний зміною ринкових процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість його активів, зобов'язань та позабалансових інструментів.

Валютний ризик – це ймовірність того, що зміна курсів іноземних валют призведе до зниження прибутків або збитків унаслідок зміни ринкової вартості валютних активів і пасивів.

Ризик ліквідності – це небезпека виникнення проблеми нестачі ліквідних активів для забезпечення виконання власних зобов'язань банку. Ризик ліквідності важко підлягає вимірюванню, оскільки на цей показник впливає багато факторів. Управління цим ризиком здійснюється шляхом дотримання встановлених Національним банком обов'язкових нормативів ліквідності, а також шляхом узгодження строків розміщення активів і повернення залучених банком коштів

Ринковий ризик – ризик втрат по балансових і позабалансових) позиціях, пов'язаних із коливанням ринкових цін і котирувань цінних паперів. Ринковий ризик необхідно враховувати при визначенні вартості забезпечення за кредитними операціями, оскільки зміни ринкової вартості цінних паперів чи зниження цін на нерухомість може призвести до втрат банку під час реалізації заставленого майна у випадку неплатоспроможності позичальника. Для мінімізації ринкового ризику банк встановлює обмеження на розмір кредиту в залежності від ринкової вартості заставного майна. Кожен банк визначає таке співвідношення самостійно, в залежності від напрямів власної кредитної політики, але навіть самий лояльний банк не прокредитує позичальника більш ніж на 70% вартості застави.

Ризик зміни ресурсної бази тісно пов'язаний з ринковим, відсотковим і валютним ризиками. При формуванні ресурсної бази банк повинен враховувати ймовірність збільшення витрат щодо залучення ресурсів у разі зміни ситуації на фінансовому ринку (зміни відсоткових ставок за депозитами, коливань курсів іноземної валюти та ін.). Інша форма прояву ризику ресурсної бази - це збитки у вигляді недоотриманих прибутків у зв'язку з необхідністю наявності певної суми ліквідних коштів для здійснення розрахунково-касового обслуговування клієнтів. Для банку це активи, що не приносять прибутку, їх розмір залежить від зовнішніх обставин (ступінь довіри до банку, економічна та політична ситуація в країні) і структури клієнтів банку (наприклад, високий відсоток торговельних організацій означає великий обсяг інкасації готівки).

Одним із напрямів управління ризиком зміни ресурсної бази є розробка депозитної політики, яка забезпечить банк ресурсами на певний час і за певною ціною для здійснення активних операцій. У процесі її реалізації вирішуються два протилежні завдання: забезпечення стабільності ресурсної бази і мінімізація витрат з її формування.

Технологічний ризик – це ризик можливих втрат банку, пов'язаних із використанням технічних засобів, високотехнологічного обладнання і технологій. Рівень технологічного ризику оцінюється розміром фінансових втрат банку, які виникають внаслідок технічних помилок і збоїв, а також додатковими витратами на їх усунення. Типовим проявом технологічного ризику є збої у комп'ютерній мережі банку або системі електронних платежів.

Документарний ризик – це ризик можливих втрат банку, зумовлений виникненням помилок під час укладання угод, які можуть призвести до невиконання окремих положень угоди або взятих раніше зобов'язань, порушення судової справи тощо. Рівень документарного ризику вимірюється розміром втрат банку, пов'язаних з усуненням помилок, відстоюванням інтересів у суді або сумою недотриманого прибутку. Для зниження документарного ризику банки можуть посилити систему внутрішнього контролю, автоматизувати процес документування, підвищити кваліфікацію персоналу фронт - і бек-офісів та ін.

Операційний ризик - це ризик можливих втрат банку, який виникає внаслідок невідповідності між витратами банку на здійснення своїх операцій та їх результативністю. Рівень операційного ризику вимірюється за допомогою показників рентабельності окремих видів банківської діяльності. Але оскільки до складу витрат включаються як відсоткові, так і невідсоткові витрати банку, не завжди вдається точно оцінити рівень операційного ризику та визначити дійові заходи щодо його мінімізації.

Трансфертний ризик виникає у випадках, коли зобов'язанні боржника деноміновані не в національній валюті, а в іноземній. У цьому випадку валюта зобов'язань (кредиту або платіж може виявитися недоступною для позичальника незалежно від його фінансового стану.

Стратегічний ризик - це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає внаслідок необґрунтованих управлінських рішень, неналежної реалізації рішень і неадекватного реагування на зміни в бізнес-середовищі.

Цей ризик виникає внаслідок несумісності:

- стратегічних цілей банку;
- бізнес-стратегій, розроблених для досягнення цих цілей;
- ресурсів, задіяних для досягнення цих цілей;
- якості реалізації бізнес-стратегій.

Крім того, стратегічний ризик може виникати у випадку неадекватного ресурсного забезпечення реалізації бізнес-стратегій, а також помилкового підходу до управління ризиками в банківській практиці. Амбіційність у випадку недостатнього забезпечення кадровими або фінансовими ресурсами може призвести до збитків і навіть до втрати банком своєї репутації.

Юридичний ризик - це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає внаслідок порушення або недотримання банком вимог законів, підзаконних нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, а також можливості двозначного тлумачення встановлених законів або правил.

Ризик впровадження нових продуктів - це ризик можливих втрат банку, який виникає внаслідок недосягнення запланованого рівня окупності нових банківських продуктів, послуг, операцій або технологій. Цей вид ризику є складовою маркетингових ризиків і супроводжує діяльність банку, пов'язану з розробкою і впровадженням нових банківських продуктів і послуг з метою розширення клієнтської бази, виходом на нові сегменти ринку тощо.

Ризик втрати репутації - це ризик можливих втрат банку, який виникає зв'язку з неспроможністю банку підтримувати свою репутацію як надійної та фінансово стійкої установи. Проявом ризику втрати репутації є скорочення клієнтської бази або відтоку депозитів.

З метою мінімізації ризику втрати репутації керівництво банку має розробляти та впроваджувати заходи, спрямовані на врахування та мінімізацію всіх банківських ризиків, забезпечення дохідності та рентабельності банківських операцій, дотримання нормативно встановлених вимог до рівня ліквідності банківського балансу, нарощування капітальної бази тощо.

Ризик зловживань - це ризик можливих втрат банку, зумовлений шахрайством, розтратами, оприлюдненням конфіденційної інформації працівниками банку, використанням конфіденційної інформації керівництвом банку у власних цілях.

Функціональні ризики порівняно з фінансовими важче ідентифікувати та кількісно оцінити. Для мінімізації функціональних ризиків банки вдосконалюють системи внутрішнього аудиту, розвивають схеми документообігу, розробляють внутрішні методики оцінки ефективності окремих банківських операцій. Мінімізації цих видів ризиків також сприяє продумана матеріально-технічна та кадрова політика банку.

6.3 Оцінка банківських ризиків

Для того, щоб такий вибір методів управління ризиком був найбільш ефективним, доцільно дотримуватись певних критеріїв прийняття рішення, що означає необхідність застосування оцінних процедур. Більшість авторів, розглядаючи питання оцінки ризику, схиляються до її розуміння як процесу кількісного та якісного вимірювання величини ризику.

Кількісно рівень ризику може виражатися в абсолютних і відносних показниках. В абсолютному визначенні ризик є розміром можливих втрат (збитків), яких може зазнати банк при здійсненні певної операції або послуги. Виділяють два види втрат, які супроводжують ризикові операції (рис. 6.5):

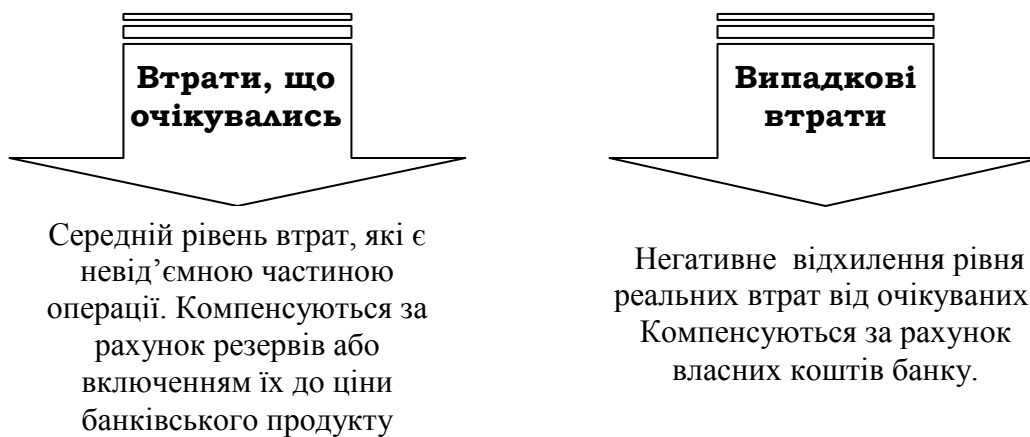

Рисунок 6.5 – види втрат, які супроводжують ризикові операції

Відношення розміру ймовірних втрат до показника, що характеризує банківську діяльність (наприклад, прибуток банку), є відносним визначенням ризику.

У зв'язку з тим, що ризик є ймовірною категорією, його рівень може змінюватися у межах від 0 до 1 (рис. 6.6).

В економічній літературі критеріальні рівні ступеня припустимого загального ризику банку визначені в межах від 0 до 0,1. При цьому рівень ризику може коливатися у таких межах:

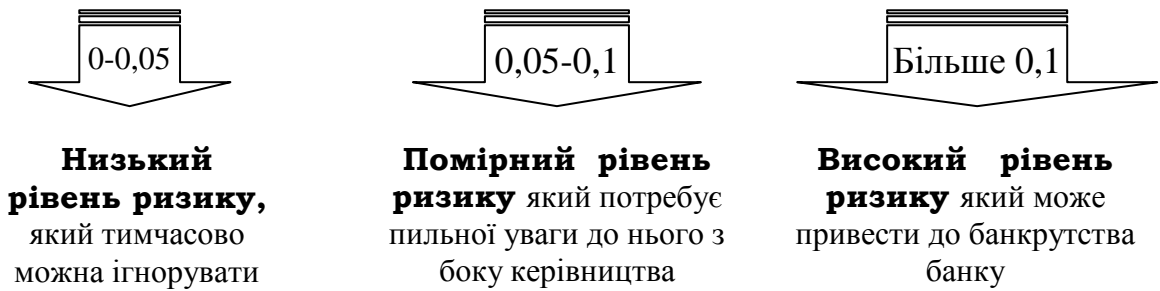

Рисунок 6.6 – критерії оцінки рівня ризику

Під *низьким* розуміють ризик, реалізація якого не загрожує життєдіяльності банку, і дозволяє отримати прибуток практично без втрат. У такому випадку ризик оцінюють, виходячи з розміру недоотриманого прибутку.

Помірний рівень ризику характеризується втратами приблизно до 30% суми, витраченої банком на здійснення операції, які покриваються за рахунок наявних створених резервів і не вимагають збільшення відрахувань до резервних фондів. Потенційні втрати надходжень або капіталу внаслідок помірному кредитного ризику є контрольованими.

Високий рівень ризику передбачає втрати рівні коштам вкладеними у операцію (наприклад – безнадійні кредити). Потенційні втрати надходжень або капіталу у випадку реалізації високого рівня ризику є значними і можуть призвести до виникнення кризи в діяльності банку і, як наслідок, його банкрутства.

Оскільки ризик як об'єкт оцінки вимагає визначення відповідності його рівня певним критеріям, то оцінка ризику, з нашої точки зору, означатиме співставлення варіантів рішень (дій) за визначеними оцінними критеріями.

Для визначення рівня ризику банки мають створювати відповідні системи оцінювання ризику, які б формалізували процес вимірювання та розрахунків. Такі системи повинні визначати три компоненти ризику (рис. 6.7.):

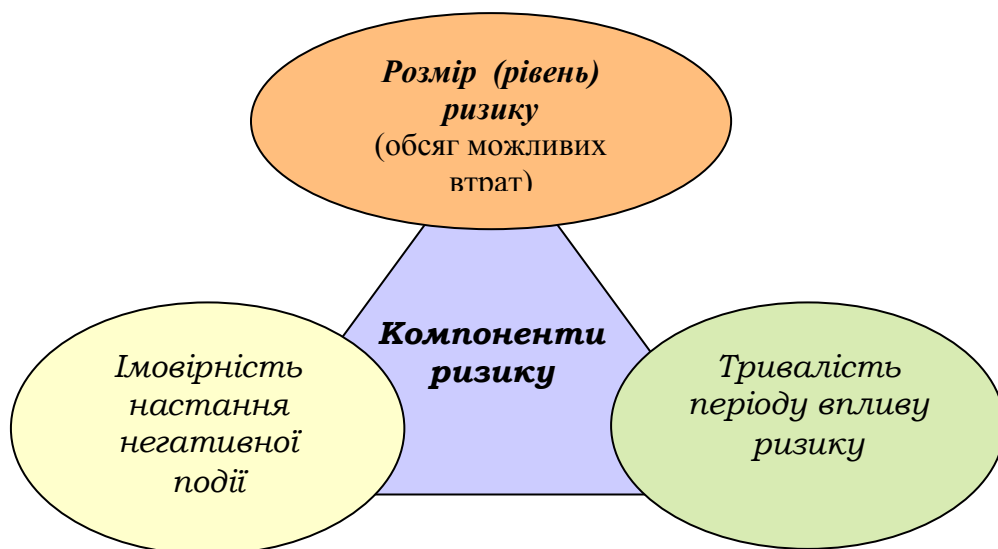

Рисунок 6.7. – компоненти системи оцінки рівня ризику

Розмір *можливих витрат* можна оцінити за допомогою методів кількісного аналізу.

На сьогодні найбільш поширеними методами кількісного аналізу рівня ризику є (рис. 6.8.):

статистичні методи	метод аналізу доцільності витрат	аналітичний метод
Методи кількісного аналізу рівня ризику		
метод експертних оцінок	метод використання аналогів	метод коефіцієнтів

Рисунок 6.8. – методи кількісного аналізу рівня ризику

Статистичний метод широко застосовується й у тих випадках, коли при проведенні кількісного аналізу фірма має у своєму розпорядженні значний обсяг аналітико-статистичної інформації з необхідних елементів аналізованої системи за n-кількість періодів часу. Під час проведення аналізу використовуються дані, що стосуються результативності здійснення розглянутих дій.

При використанні цього методу ступінь ризику виражається через величину середньоквадратичне відхилення від очікуваних величин.

Сутність статистичного методу оцінки ступеня ризику ґрунтується на теорії імовірності розподілу випадкових величин. Це положення означає, що, маючи достатню кількість інформації про реалізацію визначених видів ризику в минулих періодах для конкретних видів діяльності, банк здатний оцінити імовірність реалізації їх у майбутньому. Дана імовірність і буде ступенем ризику.

Метод аналізу доцільності витрат ґрунтується на тому, що в процесі банківської діяльності витрати з кожного конкретного напрямку, а також з окремих елементів мають неоднаковий ступінь ризику. Визначення ступеня ризику шляхом аналізу доцільності витрат орієнтоване на ідентифікацію потенційних зон ризику. Раціональність такого підходу полягає в тому, що він дає можливість виявити "вузькі" місця в діяльності банку з погляду ризикованості, а потім розробити шляхи їх ліквідації.

Аналітичний метод полягає в тому, що в процесі зіставлення і порівняння між собою діаграм визначаються "ключові" індикатори, які найбільше впливають на результат проекту, потім - їх критичні значення для проекту. Наприклад, якщо проект фінансується за рахунок кредитів, то критичним значенням буде та мінімальна величина відсоткової ставки, за якої проект не принесе прибутку, але й не завдасть збитків. Надалі можна

отримати варіант припустимих значень, у межах якого проект виявляється ефективним (відносно прибутковості) у фінансовому та економічному плані.

Метод визначення рівня ризику шляхом **експертних оцінок** порівняно з іншими методами має більш суб'єктивний характер. Ця суб'єктивність є наслідком того, що група експертів, яка займається аналізом ризику, висловлює власні суб'єктивні судження як про наявність і рівень ризику, так і про перспективи його розвитку. Найчастіше цей метод застосовується за недостатньої кількості інформації або під час визначення рівня ризику такого напряму діяльності, що не має аналогів.

Сутність цього методу полягає в тому, що спочатку банк виокремлює певну групу ризиків і формує експертну групу, яка в процесі опитування або анкетування присвоює оцінки в балах, виходячи з ймовірності виникнення того чи іншого виду ризику, а також ступеня його впливу на діяльність банку.

Метод використання аналогів полягає в тому, що під час аналізу рівня ризику певного напряму діяльності доцільно використовувати дані про розвиток таких самих аналогічних напрямів у минулому. Аналіз минулих факторів ризику здійснюється на підставі інформації, отриманої з різних джерел. Отримані в такий спосіб дані обробляються з метою виявлення залежностей між запланованими показниками діяльності й урахування потенційних ризиків.

Доцільність використання цього методу полягає в тому, що якщо необхідно виявити рівень ризику з будь-якого інноваційного напряму діяльності банку, коли немає достатньої бази для порівняння, краще знати минулий досвід, навіть якщо він не відповідає сучасним умовам.

У вітчизняній практиці найбільш поширеним методом оцінювання рівня ризику є **метод коефіцієнтів**, який полягає у розрахунку непрямих (відносних) показників ризикованості.

Коефіцієнти оцінки ризику мають відповідати таким вимогам (рис. 6.9):

повинні мати агрегований характер і оцінювати за можливістю всю групу ризику, а не окремі його аспекти

широко використовуватися в банківській практиці для оцінки певного виду ризику.

Рисунок 6.9. – вимоги до коефіцієнтів оцінки рівня ризику

Інформаційною базою в цьому випадку є статистична та фінансова звітність банків.

До основних коефіцієнтів, за допомогою яких можна оцінити рівень банківських ризиків, належать мультиплікатор капіталу, рівень капіталізації, співвідношення власних і залучених коштів банку, залежність від

міжбанківського кредитування, частка резервів на покриття кредитних ризиків в обсязі кредитного портфеля та ін.

Для оцінки **ймовірності настання негативної події** - реалізації певного ризику використовуються об'єктивні та суб'єктивні методи (рис. 6.10).

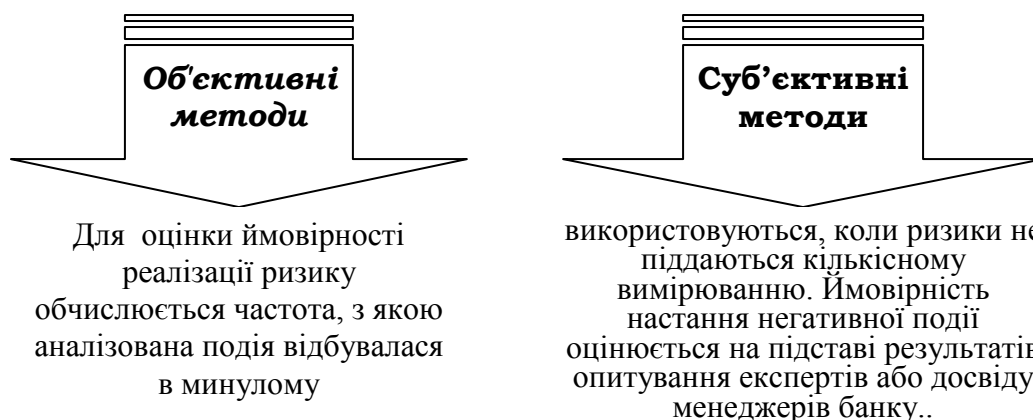

Рисунок 6.10 – методи оцінки ймовірності настання події

Аналіз **тривалості періоду впливу ризику** полягає в оцінці періоду часу, протягом якого можливий прояв певного виду ризику (наприклад, строк кредитної угоди). Період часу зіставляється з ймовірністю настання негативної події та розміром втрат банку в цьому випадку. За цих умов операцію можна визначити як операцію з високим ризиком, якщо є висока ймовірність настання негативної події протягом нетривалого періоду часу, незалежно від розміру збитків банку.

За результатами кількісної оцінки рівня ризику порівнюється реальний (існуючий) ризик з допустимим і приймаються відповідні рішення. Також керівництво банку має враховувати, що існування ризику може передбачати декілька сценаріїв розвитку подій, що відрізняються як імовірністю настання негативної події, так і розміром можливих збитків банку.

6. 4. Процес управління ризиками

Успішна діяльність банку в значній мірі залежить від організації процесу управління ризиками.

Оскільки повністю уникнути ризику неможливо, **мета процесу управління** має полягати у своєчасному виявленні потенційних відхилень у здійсненні операцій банку і мінімізації їх небажаних наслідків

Завдання управління ризиками діяльності банку мають сприяти досягненню цієї мети і визначаються такими положеннями:

- 1) утримання витрат і інших параметрів діяльності банку в межах, які дозволяють отримувати запланований прибуток;
- 2) забезпечення безпеки операцій банку;
- 3) забезпечення стабільності отримання доходів від діяльності банку;

4) підготовка до можливих втрат внаслідок виникнення ситуації ризику (створення відповідних резервів);

5) дотримання зовнішніх обмежень щодо здійснення діяльності (виконання встановлених НБУ нормативів ризику).

Класичний цикл управління ризиками охоплює низку послідовних процесів: планування, аналізу, організації, мотивації та контролю:

Реалізація та узгодженість етапів управління ризиками забезпечується завдяки виконанню управлінських функцій: планування, організації, мотивацію та контролю, зміст яких щодо досліджуваної проблеми визначено в таблиці 6.1.

Таблиця 6.1

Система цілеорієнтованих функцій управління ризиками банку

Функції	Цілі	Завдання
Планування	Розробити порядок, послідовність і терміни виконання заходів щодо управління ризиками	1. Розробити програму управління ризиками. 2. Визначити потребу в навчанні персоналу банку.
Ідентифікація	Одержати опис ризиків в процесі здійснення операцій банку	1. За кожною операцією виявити потенційні ситуації, які можуть у майбутньому виявити негативний вплив на хід здійснення операцій. 2. Документувати характеристики цих ситуацій з урахуванням того, чому вони розглядаються, як ризикові.
Аналіз і оцінка	Виміряти, описати та оцінити ймовірні втрати в ході здійснення операцій	1. Визначити ймовірність виникнення ризиків. 2. Визначити величину втрат у випадку настання ситуації ризику. 3. Розрахувати ступінь впливу ризиків на здійснення операцій банку. 4. Визначити рівень кожного ідентифікованого виду ризиків.
Організація роботи з ризиками	Знизити ступінь впливу ризиків до прийняттого рівня	1. Побудувати систему управління ризиками, що визначає його суб'єктів, об'єкти, цілі, та методи. 2. Розробити детальні вимоги до обробки ризиків: визначити строки виконання окремих етапів робіт; розподілити відповідальність; виділити необхідні ресурси. 3. Здійснити заходи щодо обробки ризиків. 4. Сформувати систему моніторингу ризиків.
Мотивація	Підвищити зацікавленість персоналу у запобіганні втрат під час проведення операцій	1. Розробити систему стимулювання кращих результатів в умовах ризикової ситуації. 2. Застосування заходів стимулювання роботи з ризиками.
Контроль	Підтримати встановлений порядок дій щодо дослідження та обробки ризиків	1. Визначити ефективність дослідження та обробки ризиків. 2. Коректувати заходи щодо дослідження й обробки ризиків у випадку їх неефективності.

Сформулювавши змістові, цільові та функціональні положення управління ризиками діяльності банку стає можливим поєднати їх у єдину послідовність управлінських дій (процес управління), забезпечивши при

цьому циклічність і безперервність їх виконання (рис. 6.12).

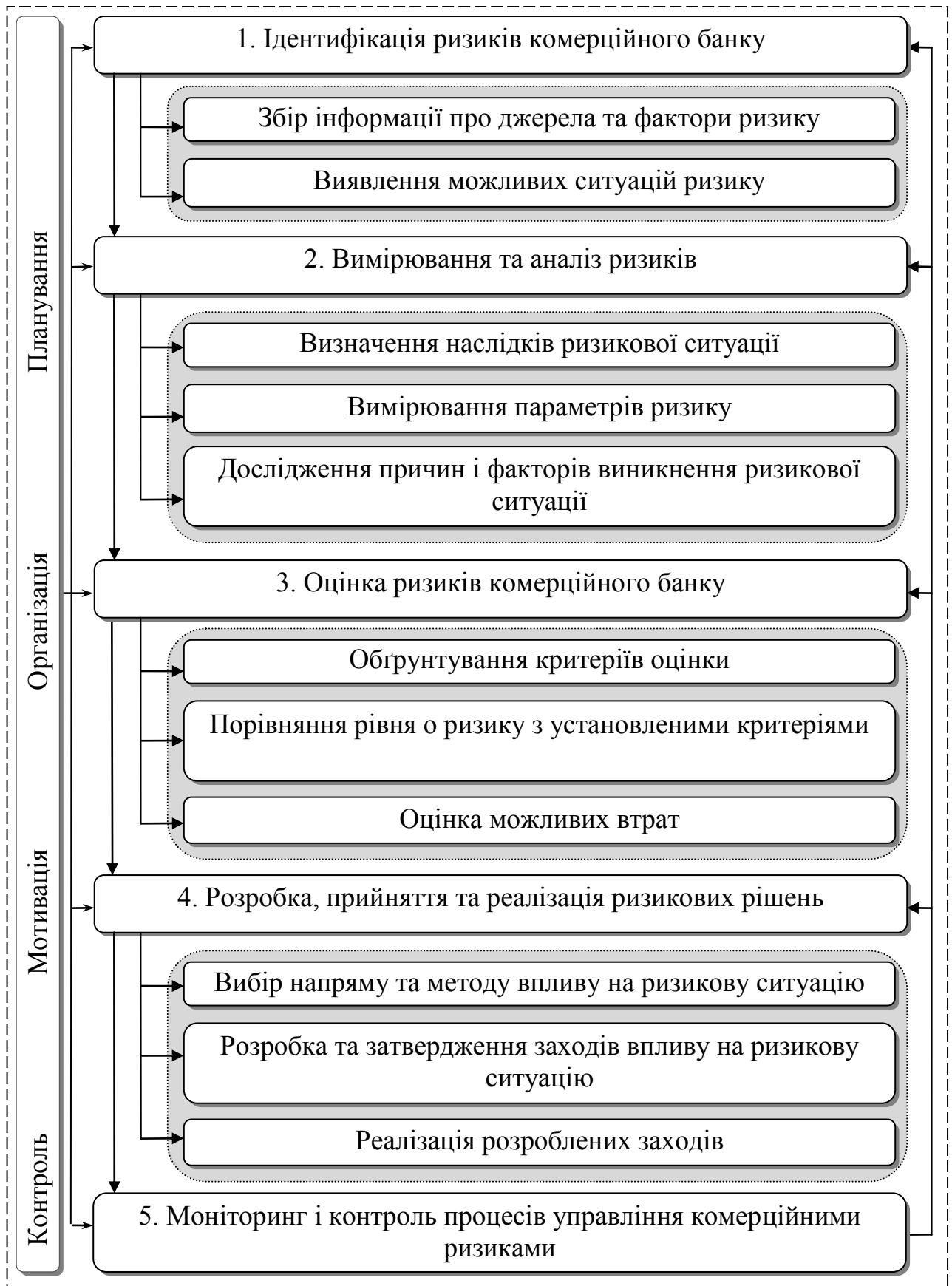

Рисунок 6.12 – процесний підхід до управління комерційними ризиками

Таким чином, цикл управління ризиками починається зі збору інформації про можливі джерела та фактори ризику, що існують як у внутрішньому середовищі комерційного банку, так і у його зовнішньому оточенні. На основі зібраної інформації формується перелік можливих ризиків під час проведення операцій банку.

Виявлені ризики мають бути описані з точки зору наслідків прояву ризикової ситуації за допомогою кількісних і якісних показників, що визначає зміст процесу вимірювання ризиків. Результати встановлення рівня ризику потребують ретельного аналізу причин і факторів, що зумовили той чи інший рівень ризиків, а також можливих альтернатив розвитку ризикової ситуації.

Результати оцінки ідентифікованих ризиків є підґрунтям для розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень щодо впливу на ризикову ситуацію. Слід зазначити, що оскільки серед керівників існує різне ставлення до такого впливу (залежно від їх толерантності до ризикової діяльності), набір напрямів і методів здійснення керуючих впливів на об'єкти управління ризиками суттєво відрізняється. Якщо мінімізація, наприклад, кредитних ризиків може вимагати диверсифікації кредитного портфелю, то для компенсації такого ризику більш характерним буде підвищення ціни кредиту. Залежно від обраного методу впливу розробляються відповідні заходи з прийняття, мінімізації або ухилення від ризикової ситуації. Розроблені заходи мають бути задокументовані в розрізі строків і виконавців і прийняті до впровадження.

На кожному етапі розробленої послідовності доцільним буде здійснення процесів моніторингу та контролю не тільки переліку потенційних ризиків або їх рівня та наслідків, але і результатів реалізації ризикових рішень з метою своєчасного внесення коригувань в розроблені плани та програми, а також оперативного реагування на виникаючі проблеми діяльності банку.

Таким чином, урахування розроблених концептуальних основ управління ризиками банку та послідовне проходження всіх його етапів::

- сприятиме зниженню фактора невизначеності діяльності за рахунок посилення контролю та підвищення готовності банку до небажаних подій;
- дозволить своєчасно використовувати потенціал збільшення її ефективності як за рахунок підвищення результатів, так і завдяки оптимізації ресурсного забезпечення активних операцій;
- сприятиме поліпшенню відносин з клієнтами за рахунок налагодження двостороннього комунікаційного процесу.

6. 5. Методи управління ризиками

Якість і результат управління комерційними ризиками значною мірою залежать від відповідності обраних методів управління виявленим у ході аналізу та оцінки чинникам ризику.

У науковій літературі методи управління ризиками прийнято

розглядати з різних позицій. Найбільш поширеним підходом є групування методів за типами дій, які застосовуються з метою мінімізації ризику або втрат.

Основними типами методів управління ризиками автори вважають методи ухилення від ризику, його локалізації, дисипації, компенсації (табл. 6.2). Доцільно до основних типів методів управління ризиками додати його прийняття. Така пропозиція має підґрунтям той факт, що певні ситуації в діяльності банку не залишають менеджером можливості запобігти втратам, а управлінські рішення в такому разі мають бути спрямовані на формування готовності до їх виникнення.

Таблиця 6.2

Типологія методів управління ризиками

Тип методів управління ризиками	Зміст
1. Ухилення від ризику	Свідома відмова від прийняття рішень, які будь-яким чином сприятимуть виникненню ситуації ризику
2. Локалізація	Розмежування системи прав, повноважень і відповідальності таким чином, щоб наслідки виникнення ризикової ситуації не впливали на реалізацію управлінського рішення
3. Дисипація	Розподіл ризику між різними об'єктами
4. Компенсація	Створення попереджувальних умов, що виключають виникнення причин і факторів ризику

Кожному типу методів відповідає конкретний набір способів управління ризиком, який полегшує керівникові вибір способів і засобів впливу на виникаючі ситуації ризику (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

Систематизований за типами портфель методів управління ризиками банку

Тип методів управління комерційним ризиком	Види методів управління комерційним ризиком на підприємствах роздрібною торгівлі
Ухилення	Відмова від ненадійних клієнтів; страхування; пошук гарантів; лімітування; впровадження систем контролю
Локалізація	Розукрупнення
Дисипація	диверсифікація клієнтів, банківських продуктів
Компенсація	Стратегічне планування; прогнозування та моніторинг стану зовнішнього середовища; прогнозування та моніторинг фінансового ринку; активний маркетинг; гнучка цінова політика; самострахування за рахунок створення резервів; впровадження програм підготовки та мотивації персоналу
Прийняття	Самострахування; включення дрібних збитків у ціну банківського продукту

Незважаючи на універсальність більшості методів управління ризиками, кожен з них має свої особливості, переваги та обмеження щодо застосування у діяльності банку і. Тому прийняття управлінських рішень має бути науково обґрунтованим, щоб забезпечити економічну доцільність здійснення витрат на впровадження того чи іншого методу.

Завдання для самоконтролю

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте поняття ризику як економічної категорії.
2. За якими критеріями класифікують банківські ризики?
3. Які елементи включає в себе система управління банківськими ризиками?
4. Охарактеризуйте основні причини виникнення кредитного ризику.
5. Назвіть основні методи управління кредитним ризиком.
6. Що прийнято розуміти під терміном «кредитний ризик» у банківській діяльності?
7. Дайте характеристику кредитного ризику залежно від рівня здійснення аналізу ринку і типу позичальника.
8. Які методи зменшення кредитного ризику застосовують банки?
9. Охарактеризуйте мету управління кредитним ризиком.
10. Які підходи використовуються для оцінки кредитного ризику банку?
11. У чому полягає сутність спрощеного стандартизованого підходу для оцінки кредитного ризику?
12. У чому полягає сутність, переваги і недоліки загального стандартизованого підходу для оцінки кредитного ризику?
13. Якими є особливості підходу внутрішніх рейтингів для оцінки кредитного ризику?
14. Поясніть необхідність стрес-тестування кредитного ризику банків.
15. Охарактеризуйте методологію стрес-тестування кредитного ризику банків
16. Що ви розумієте під поняттям «сек'юритизація»?
17. Охарактеризуйте поняття «процентний ризик». Розкрийте види процентного ризику.
18. У чому полягає специфіка оцінки процентного ризику?
19. Які існують етапи оцінки загального процентного ризику?
20. Охарактеризуйте поняття «валютний ризик». Розкрийте його види.
21. У чому особливості оцінки валютного ризику банку?
22. Охарактеризуйте методи управління валютними ризиками.
23. Що таке «відкрита валютна позиція». Як її розрахувати?
24. Які методи хеджування валютного ризику Ви знаєте?
25. Охарактеризуйте операційний ризик банку і методи його зниження.
26. Які підходи використовуються для оцінки операційного ризику банку?
27. Охарактеризуйте ризик банківської ліквідності і методи його зниження.
28. Назвіть три основні складові управління ліквідністю банку.

29. Що входить до комплексного поняття «ринковий ризик банку»?
30. Охарактеризуйте ринковий ризику банку і методи його зниження.
31. Охарактеризуйте інвестиційний ризик банку і методи його зниження.
32. Охарактеризуйте ризик втрати репутації і методи його зниження.
33. Охарактеризуйте ризик неплатоспроможності і методи його зниження.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Ефективне управління банківськими ризиками передбачає:

- а) повне уникнення ризиків;
- б) оцінювання величини ризику;
- в) застосування методів зниження ризиків;
- г) указане в пунктах б), в).

2. До методів управління кредитними ризиками належить:

- а) створення резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості;
- б) створення резервного фонду;
- в) створення резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями;
- г) створення резерву на покриття втрат від операцій з цінними паперами.

3. Який з фінансових ризиків завжди присутній в першій десятці ризиків банківської діяльності згідно рейтингу CSFI та PwC?

- а) кредитний ризик;
- б) ризик ліквідності;
- в) ризик кредитних спредів;
- г) валютний ризик.

4. Ризик кредитних спредів – це ризик:

- а) перевищення депозитних ставок над кредитними;
- б) зниження фондових індексів;
- в) перегляду процентних ставок;
- г) зростання депозитних ставок.

5. До групи RAPM (risk adjusted performance measures) не включаються такі показники?

- а) рентабельність скоригованих на ризик активів – RORAA (return on risk-adjusted assets);
- б) рентабельність скоригованого на ризик капіталу – RORAC (return riskadjusted capital);
- в) скоригована на ризик рентабельність капіталу – RAROC (risk-adjusted return on capital);
- г) рентабельність використання власного капіталу – ROE (Return of Equity)

6. Що таке портфельний кредитний ризик:

- а) ризик неповернення найвагомішого кредиту в портфелі;
- б) найменший із кредитних ризиків, характерних для угод у портфелі;
- в) середньозважена величина ризиків щодо всіх угод кредитного портфеля, де показниками є частки сум угод у загальній сумі кредитного портфеля;
- г) сума всіх ризиків щодо угод у портфелі?

7. До чинників, які збільшують ризик кредитного портфеля банку, належать:

- а) надмірна концентрація кредитів в одному із секторів економіки та недосконала структура портфеля, якщо його сформовано лише з урахуванням потреб клієнтів, а не самого банку;
- б) надмірна диверсифікація, що призводить до погіршення якості управління та валютний ризик кредитного портфеля;
- в) недостатня кваліфікація персоналу банку;
- г) всі відповіді правильні.

8. Який показник характеризує міру (ступінь) кредитного ризику:

- а) ймовірність того, що позичальник буде оголошений банкрутом;
- б) ймовірність того, що позичальник може не виконати своїх зобов'язань перед банком;
- в) ймовірність того, що позичальник не надасть належне забезпечення кредиту;
- г) ймовірність того, що банк занадто схвально оцінить кредитоспроможність позичальника?

9. Відсотковий ризик – це:

- а) один із видів фінансових та інвестиційних ризиків, для якого характерне виникнення фінансових втрат, пов'язаних із зміною середньої ставки відсотка;
- б) загроза втрат, пов'язаних зі зміною курсів іноземних валют під час здійснення угод з їх купівлі-продажу;
- в) ймовірність економічних втрат у результаті зростання відсоткової ставки;
- г) ймовірність економічних втрат у результаті зниження відсоткової ставки.

10. Валютний ризик – це:

- а) загроза втрат, пов'язаних зі зміною курсів іноземних валют під час здійснення угод з їх купівлі-продажу;
- б) загроза втрат пов'язаних із вибором неправильної валютної позиції банком;
- в) загроза втрат при девальвації національної валюти;
- г) усі варіанти відповідей правильні.

11. З якою метою використовується методика VaR:

- а) зменшення рівня валютного ризику;
- б) вимірювання втрат у формі зниження вартості відкритої валютної позиції порівняно з її поточною ринковою вартістю;
- в) визначення міри коливання курсу однієї валюти щодо іншої;
- г) встановлення максимально можливих норм з метою уникнення в майбутньому кризових ситуацій і банкрутства?

12. Операційний ризик – це:

- а) ризик непрямих втрат, спричинених помилками або недосконалістю процесів, систем організації, помилками чи не достатньою кваліфікацією персоналу організації або несприятливими зовнішніми подіями нефінансової природи;
- б) ризик прямих або непрямих втрат, викликаних помилками або недосконалістю процесів, систем організації, помилка ми чи недостатньою кваліфікацією персоналу організації або несприятливими зовнішніми подіями нефінансової природи;
- в) ризик прямих втрат, зумовлених помилками або недосконалістю процесів, систем організації, помилками чи недостатньою кваліфікацією персоналу організації або несприятливими зовнішніми подіями нефінансової природи;
- г) ризик комерційних втрат, викликаних помилками або недосконалістю процесів, систем організації, помилками чи недостатньою кваліфікацією персоналу організації або несприятливими зовнішніми подіями нефінансової природи.

13. У процесі управління ризиком неплатоспроможності уникнення ризику передбачає:

- а) залучення позикових коштів для забезпечення господарського процесу;
- б) збільшення частки необоротних активів, зокрема основ них засобів;
- в) відмова від операцій, які, не зважаючи на високий ступінь ризику, здатні забезпечити максимальний прибуток.

14. Лімітування ризику має на меті:

- а) дотримання максимальної частки високоліквідних акти вів у складі майна підприємства;
- б) встановлення граничного рівня позикових коштів у господарському обороті;
- в) вибір декількох банків для розміщення депозитних вкладів.

15. Діяльність, що спрямована на обмеження цінових ризиків, на створення захисту від можливих втрат у майбутньому, – це:

- а) хеджування;
- б) резервування;
- в) валютування;
- г) диверсифікація.

ТЕМА 7. УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

7.1 Принципи управління ліквідністю банку

Головною ознакою надійності комерційного банку є змога задовольняти потреби клієнтів на першу вимогу. Більш того, задачі стратегічного планування діяльності банку, які ми визначили як підвищення ринкової вартості банку та добробуту його власників і клієнтів, вимагають ефективного управління ліквідністю.

Згідно законодавства України:

Ліквідність банку – це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати).

Теорія управління ліквідністю з'явилася і розвивалася практично одночасно з організацією і розвитком комерційних банків. Спочатку питання про банківську ліквідність мало два теоретичних підходи.

Перший підхід базувався на так названому золотому правилі банкіра: структура активів банку по строках повинна точно відповідати структурі його пасивів. Такий підхід практично виключав можливість проведення комерційними банками активної політики управління своєю ліквідністю.

Другий підхід базувався на реальній невідповідності структур активів і пасивів балансу, оскільки жодний навіть самий потужний комерційний банк не застрахований від наслідків явищ, що постійно відбуваються в соціально-економічних сферах: економічних криз, банкрутств, неплатежів по позичках, кон'юнктури попиту і пропозицій на фінансовому ринку і інших проявів незбалансованості ринкових відносин. Усі ці труднощі потребували постійної турботи банківського керівництва про підтримку визначеного рівня ліквідності.

У процесі удосконалення світової практики банківської справи другий підхід до питання ліквідності комерційних банків одержав подальший розвиток у теорії управління активами і пасивами комерційних банків (УАП).

Ліквідність банку великою мірою визначає його платоспроможність, яка залежить і від низки інших чинників, таких як розмір капіталу, спеціалізація та диверсифікація банківських послуг, загальний рівень ризикованості діяльності, співвідношення власних і залучених коштів.

Попит на ліквідні кошти виникає у банків з двох основних причин:

Потреба у грошових коштах підвищується також у разі настання строків погашення заборгованості за отриманими банком позиками, термінів платежів до бюджету та виплати дивідендів акціонерам.

Отже, проблеми ліквідності можуть виникнути як у разі здійснення пасивних операцій банку, так і внаслідок проведення активних операцій.

Потреби банку у ліквідних коштах виникають за таких обставин:

Рисунок 7.1. – Причини потреби валютних коштів

Джерела формування та напрями використання ліквідних коштів можна уявити таким чином (рис. 7.2.).

У банківській практиці попит і пропозиція на грошові кошти, як правило, не співпадають, що призводить до надлишків або нестачі ліквідності. Це може призвести до погіршення платоспроможності та втрати доходу банку, оскільки можливість залучення коштів з зовнішніх джерел має свої обмеження (рівень кредитоспроможності і репутація банку, рівень процентних ставок, обсяг потреби у ресурсах, ліквідність фінансового ринку і таке інше), а реалізація активів для підтримки ліквідності обмежує можливості отримання прибутку. Водночас, утримання ліквідних активів у обсягах, перевищуючих об'єктивну потребу також зменшує прибуток банку і його ринкову вартість, адже найліквідніші активи не генерують доходів

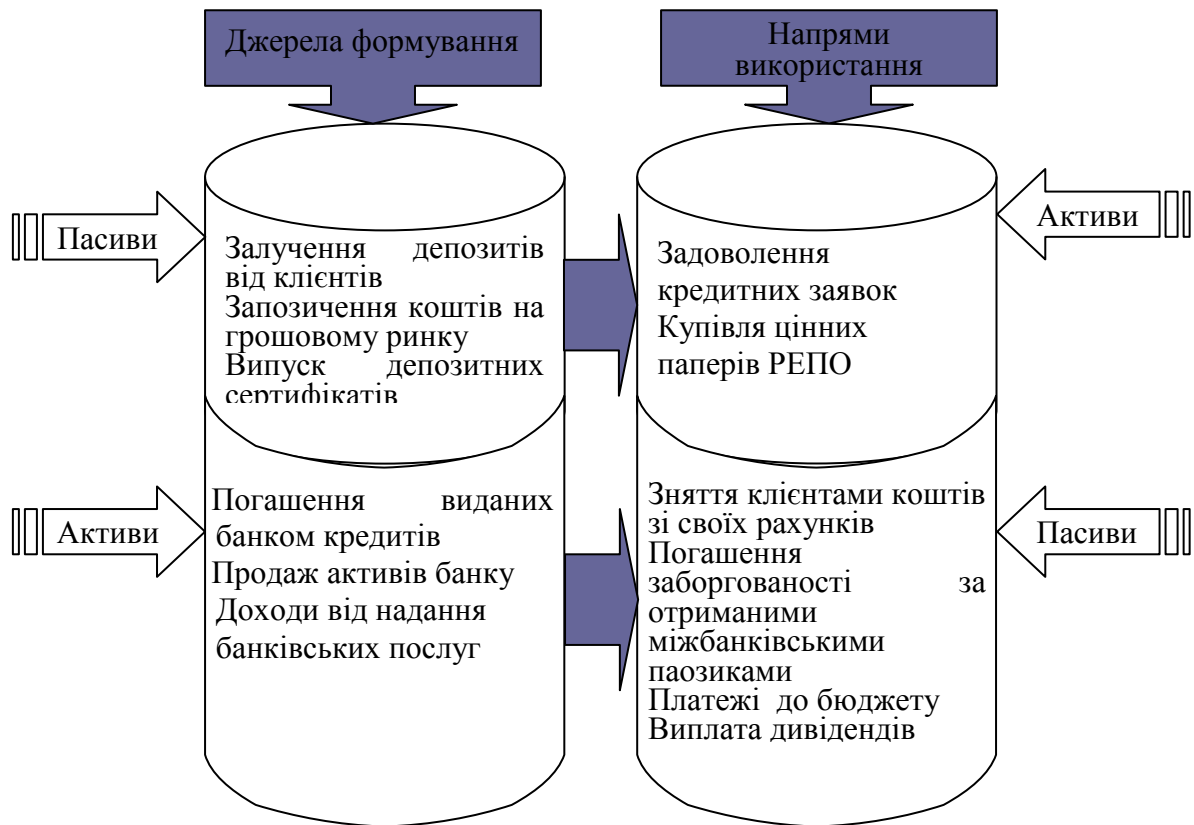

Рисунок 7.2. - джерела формування та напрями використання ліквідних коштів

Це приводить нас до висновку, що розрізнене управління ліквідністю тільки через пасиви або тільки через активи не буде ефективним, и лише збалансоване, скоординоване управління надасть банку можливість: здійснювати контроль за залученням і розміщенням ресурсів банку, на підставі інформації про грошові потоки, прогнозувати рівень ліквідності і впроваджувати заходи з його корегування, визначати задачі управління ліквідністю та інше.

Ліквідність має надзвичайно велике значення для всіх банківських установ, оскільки вона врівноважує передбачувані та непередбачені балансові коливання та забезпечує фінансування активів.

На рівень банківської ліквідності впливає ряд чинників як на макро- так і на мікро- рівнях.

Чинники, що найбільше впливають на банківську ліквідність на, можна об'єднати у чотири основні групи (рис. 7.3): 1) випадкові та надзвичайні; 2) сезонні; 3) циклічні; 4) довготермінові.

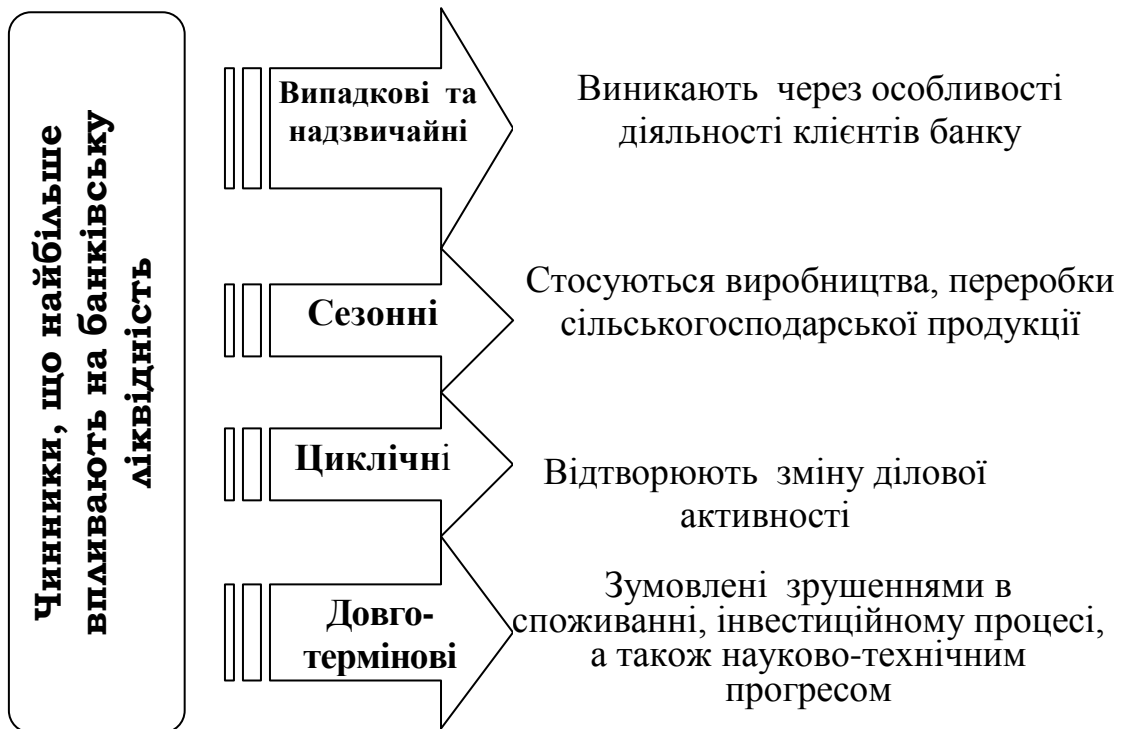
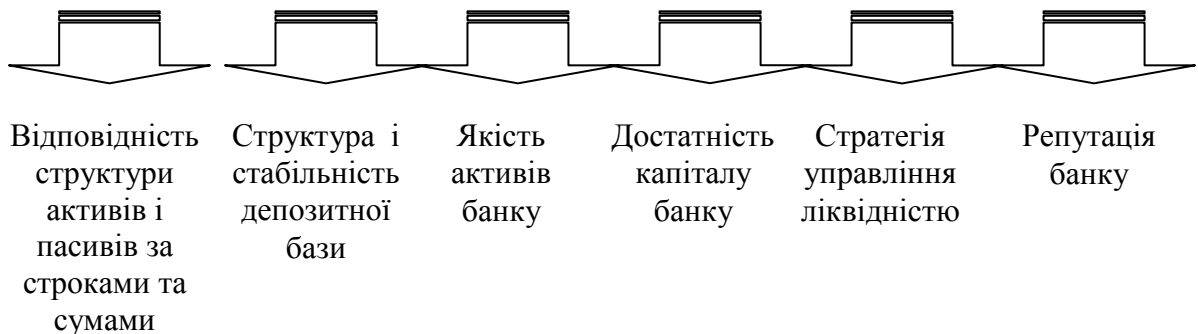

Рисунок 7.3 – Чинники, що найбільше впливають на банківську ліквідність

Дотримання банком належного рівня ліквідності на мікрорівні залежить від наступних основних чинників:

Ліквідність банку визначається його спроможністю адаптуватися до скорочення зобов'язань, здійснити фінансування зростання активів за мінімальною вартістю чи своєчасно ліквідувати активи за ринковою ціною.

Ліквідність банківської системи формується під впливом зовнішніх факторів загальноекономічного характеру, найважливішими серед яких нині в Україні є: динаміка коштів уряду на рахунках у Національному банку України, інтервенції центрального банку на валютному ринку, динаміка готівки в касах банків та поза банками, результати використання Національним банком України відповідних механізмів та інструментів регулювання грошово-кредитного ринку в попередньому періоді.

На ліквідність банку впливають також й інші чинники, що надзвичайно несприятливо позначаються на всіх галузях економіки. Це такі як бюджетний

дефіцит держави, стан інфляції, розбалансованість платоспроможного попиту на товари і їх пропозиції. Унаслідок впливу цих чинників навіть за відсутності недоліків у діяльності самого банку можуть виникнути проблеми з ліквідністю. Хоча безпосередня провина банків в цьому незначна, але зовні це виглядає як порушення їх ліквідності. При чому ситуація впливає не на якийсь окремий банк, а охоплює багато банківських установ країни.

7.2. Аналіз ліквідності комерційного банку

Метою аналізу банківської ліквідності є оцінювання та прогнозування можливостей банку щодо своєчасного виконання своїх зобов'язань за умови збереження достатнього рівня прибутковості. Банк постійно вирішує завдання пошуку оптимального співвідношення між активами і зобов'язаннями як з погляду забезпечення потреб ліквідності, так і щодо їх дохідності та вартості.

Завдання аналізу ліквідності банку:

Аналіз стабільності ресурсної бази банку	Прогнозування потреби банку в ліквідних коштах	Визначення фактичної ліквідності
Оцінювання відповідності фактичних значень нормативів ліквідності вимогам НБУ	Завдання аналізу ліквідності банку	Виявлення чинників, які викликали відхилення фактичних значень показників ліквідності від нормативних вимог
Порівняльний аналіз вартості та доступності альтернативних джерел поповнення ліквідних коштів	Аналіз різних напрямів розміщення надлишкових ліквідних коштів	Інваріантний аналіз ліквідності банку за різних сценаріїв розвитку подій

Рисунок 7.4 – Завдання аналізу ліквідності банку

З метою вирішення дилеми «ліквідність – прибутковість» потреби банку в ліквідних коштах мають постійно аналізуватися для уникнення як надлишків, так і дефіциту. Для цього банки використовують різноманітний набір прийомів та методів (рис.7.5.).

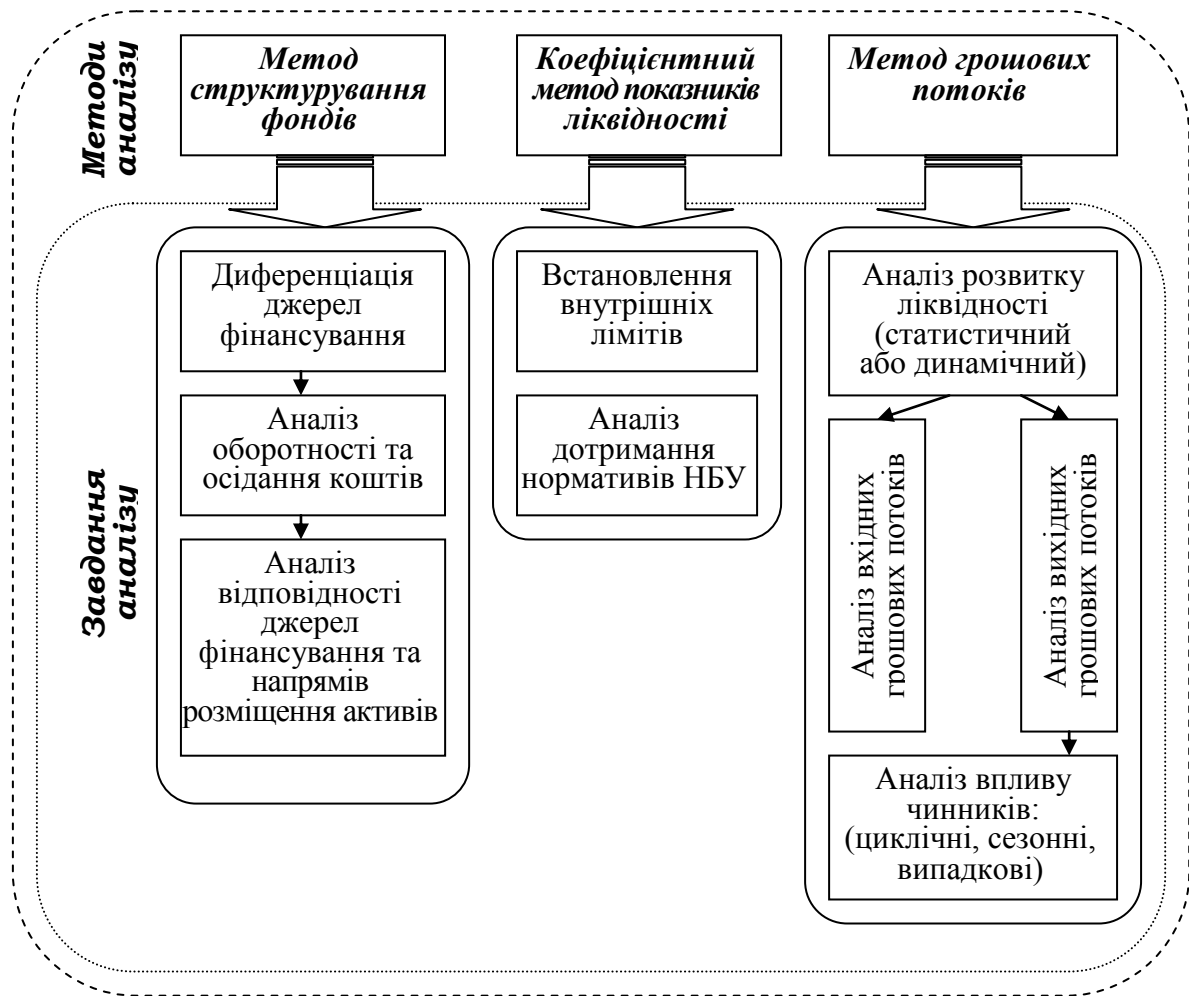

Рисунок 7.5. – методи оцінки ліквідності банку

Оцінка ліквідності за допомогою методу коефіцієнтів є найпоширенішою і найдоступнішою. Суть цього методу полягає у використанні низки коефіцієнтів, які характеризують ступінь ліквідності банку (ліквідність балансу, стабільність зобов'язань, потребу у додаткових ліквідних коштах).

Виділяють три основні групи коефіцієнтів:

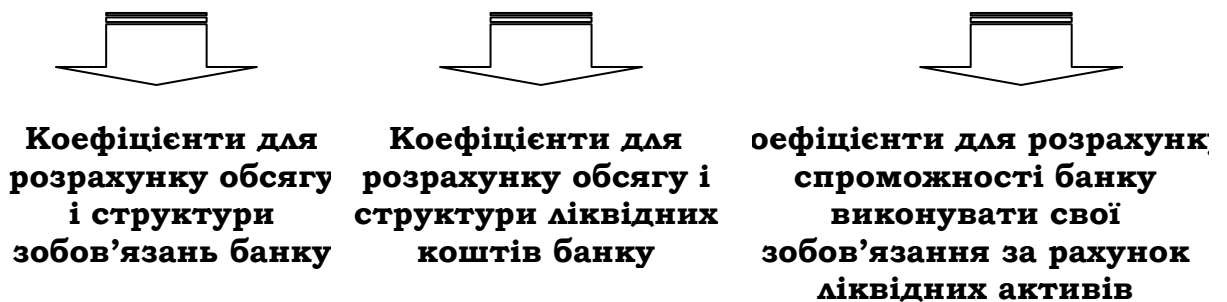

Рисунок 7.6. – групи коефіцієнтів, які використовують для аналізу ліквідності

Як правило банк визначає групу основних коефіцієнтів для оцінки своєї ліквідності. Інші є додатковими, такими, що використовуються задля детальнішого дослідження того чи іншого аспекту ліквідності.

Обов'язковими для банків є коефіцієнти ліквідності, встановлені Національним банком України.

З метою контролю за станом ліквідності банків Національний банк установлює такі нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (H_4), поточної ліквідності (H_5) та короткострокової ліквідності (H_6).

Норматив *миттєвої ліквідності* (H_4) визначається як співвідношення високоліквідних активів (BA) до поточних зобов'язань ($ПЗ$) банку.

$$H_4 = \frac{BA}{ПЗ} \times 100 \geq 20\%$$

Цей норматив установлює мінімально необхідний обсяг високоліквідних активів для забезпечення виконання поточних зобов'язань протягом одного операційного дня.

Норматив миттєвої ліквідності розраховується з урахуванням сальдо за кореспондентськими рахунками, що відкриті в інших банках, і за кореспондентськими рахунками інших банків.

До *високоліквідних активів* під час розрахунку нормативу миттєвої ліквідності включаються:

- готівкові кошти;
- кошти на кореспондентському рахунку банку в Національному банку (без урахування коштів обов'язкових резервів банку в Національному банку);
- сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, зменшених на суму сформованих під них резервів (за мінусом коштів, що розміщені в банках, які визнані банкрутами, або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, або в яких призначена тимчасова адміністрація, або які зареєстровані в офшорних зонах), над сумою коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках інших банків;
- необтяжені депозитні сертифікати Національного банку.

До *поточних зобов'язань банку* під час розрахунку нормативу миттєвої ліквідності включаються:

- кошти на кореспондентському рахунку Національного банку в банку;
- сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках інших банків, над сумою коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках;
- кошти Державного бюджету України та інших фондів України;
- кошти на вимогу суб'єктів господарювання, фізичних осіб і небанківських фінансових установ;
- строкові кошти суб'єктів господарювання, фізичних осіб і небанківських фінансових установ, кінцевий строк погашення яких настав;

- прострочена заборгованість за строковими вкладками (депозитами) інших банків;
- транзитні рахунки за операціями з клієнтами банку та за іншими розрахунками.

Нормативне значення нормативу H_4 має бути не менше ніж 20 відсотків.

У разі наявності в банку розрахункових документів, що не виконані в строк з його вини, значення нормативу миттєвої ліквідності дорівнює нулю з часу виникнення цих зобов'язань

Норматив поточної ліквідності (H_5) визначається як співвідношення активів з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно) (A_{31}) до зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно) (Z_{31}). Цей норматив установлює мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця.

$$H_5 = \frac{A_{31}}{Z_{31}} \times 100 \geq 40\%$$

Норматив поточної ліквідності розраховується з урахуванням сальдо розміщених і залучених коштів:

- за кореспондентськими рахунками, що відкриті в інших банках, і за кореспондентськими рахунками інших банків;
- за міжбанківськими кредитами/депозитами, що розміщені в інших банках та отримані від інших банків.

До активів банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно) під час розрахунку нормативу поточної ліквідності включаються:

- готівкові кошти;
- банківські метали;
- кошти на кореспондентських рахунках, що відкриті в Національному банку (без урахування коштів обов'язкових резервів банку в Національному банку);
- строкові вклади (депозити), що розміщені в Національному банку;
- сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, на рахунках строкових вкладів (депозитів), що розміщені в інших банках, та кредитів, що надані іншим банкам (за мінусом коштів, що розміщені в банках, які визнані банкрутами, або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, або в яких призначена тимчасова адміністрація, або які зареєстровані в офшорних зонах), над сумою коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках інших банків, на рахунках строкових вкладів (депозитів) інших банків та кредитів, що отримані від інших банків;

– кредити, що надані суб'єктам господарювання, органам державної влади, органам місцевого самоврядування та фізичним особам (без урахування простроченої заборгованості);

– боргові цінні папери в торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж і в портфелі банку до погашення та інвестиції в асоційовані і дочірні компанії, які утримуються з метою продажу, за умови, що зазначені цінні папери є необтяженими та/або непростроченими та/або проти емітента таких цінних паперів не порушено справу про банкрутство.

Під час розрахунку нормативу поточної ліквідності активи банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно) зменшуються на суму сформованих під них резервів.

До зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно) під час розрахунку нормативу поточної ліквідності включаються:

– кошти на кореспондентському рахунку Національного банку в банку;

– строкові вклади (депозити) Національного банку;

– кредити, що отримані від Національного банку;

– сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках інших банків, на рахунках строкових вкладів (депозитів) інших банків та кредитів, що отримані від інших банків, над сумою коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, на рахунках строкових вкладів (депозитів), що розміщені в інших банках, та кредитів, що надані іншим банкам;

– кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій;

– кошти клієнтів банку;

– кошти Державного бюджету України та інших фондів України;

– цінні папери власного боргу, емітовані банком;

– прострочена заборгованість за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку;

– прострочена заборгованість за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку;

– прострочена заборгованість за строковими вкладками (депозитами) інших банків;

– прострочена заборгованість за кредитами, що отримані від інших банків;

– кредиторська заборгованість з придбання активів;

– субординований борг банку;

– зобов'язання за всіма видами гарантій, порук, авалів;

– зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам і банкам.

Нормативне значення нормативу N_5 має бути не менше ніж 40 відсотків.

У разі наявності в банку розрахункових документів, що не виконані в строк з його вини, значення нормативу поточної ліквідності дорівнює нулю з часу виникнення цих зобов'язань.

Норматив короткострокової ліквідності (H_6) визначається як співвідношення активів до зобов'язань з кінцевим строком погашення до одного року. Цей норматив установлює мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року.

$$H_5 = \frac{A}{3} \times 100 \geq 60\%$$

Норматив короткострокової ліквідності розраховується з урахуванням сальдо розміщених і залучених коштів:

- за кореспондентськими рахунками, що відкриті в інших банках, і за кореспондентськими рахунками інших банків;
- за міжбанківськими кредитами/депозитами, що розміщені в інших банках та отримані від інших банків.

До активів банку з кінцевим строком погашення до одного року під час розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються:

- готівкові кошти;
- банківські метали;
- кошти на кореспондентських рахунках, що відкриті в Національному банку (без урахування коштів обов'язкових резервів банку в Національному банку);
- строкові вклади (депозити), що розміщені в Національному банку;
- сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, на рахунках строкових вкладів (депозитів), що розміщені в інших банках, та кредитів, що надані іншим банкам (за мінусом коштів, що розміщені в банках, які визнані банкрутами або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, або в яких призначена тимчасова адміністрація, або які зареєстровані в офшорних зонах), над сумою коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках інших банків, на рахунках строкових вкладів (депозитів), інших банків та кредитів, що отримані від інших банків;
- кредити, що надані суб'єктам господарювання, органам державної влади, органам місцевого самоврядування та фізичним особам (без урахування простроченої заборгованості);
- боргові цінні папери в торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж і в портфелі банку до погашення та інвестиції в асоційовані і дочірні компанії, які утримуються з метою продажу, за умови, що зазначені цінні папери є необтяженими та/або непростроченими та/або проти емітента таких цінних паперів не порушено справу про банкрутство;
- безвідкличні безумовні зобов'язання з кредитування, що отримані від банків, які мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж "BBB-" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії)

Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній) Fitch IBCA та Moody's Investors Service, у сумі, що обліковується не менше трьох місяців поспіль до дати розрахунку нормативу.

Під час розрахунку нормативу короткострокової ліквідності активи банку з кінцевим строком погашення до одного року зменшуються на суму сформованих під них резервів.

До **зобов'язань** банку з кінцевим строком погашення до одного року під час розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються:

- кошти на кореспондентському рахунку Національного банку в банку;
- строкові вклади (депозити) Національного банку;
- кредити, що отримані від Національного банку;
- сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках інших банків, на рахунках строкових вкладів (депозитів) інших банків та кредитів, що отримані від інших банків, над сумою коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, на рахунках строкових вкладів (депозитів), що розміщені в інших банках, та кредитів, що надані іншим банкам;
- кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій;
- кошти клієнтів банку;
- кошти Державного бюджету України та інших фондів України;
- цінні папери власного боргу, емітовані банком;
- прострочена заборгованість за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку;
- прострочена заборгованість за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку;
- прострочена заборгованість за строковими вкладками (депозитами) інших банків;
- прострочена заборгованість за кредитами, що отримані від інших банків;
- кредиторська заборгованість з придбання активів;
- субординований борг банку;
- зобов'язання за всіма видами гарантій, порук, авалів;
- зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам і банкам.

Нормативне значення нормативу Н6 має бути не менше ніж 60 відсотків.

7.3. Стратегічні підходи до управління ліквідністю

Сьогодні комерційні банки у своїй практичній діяльності використовують три основні стратегії управління ліквідністю, які, по суті, є проявом загальних підходів до управління активами і пасивами банку (рис. 7.7):

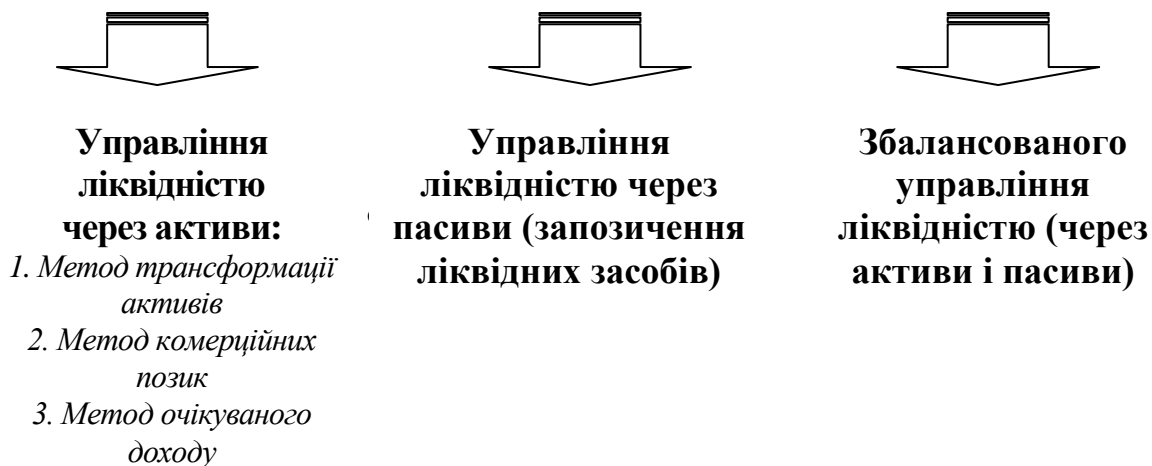

Рисунок 7.7 – стратегічні підходи до управління ліквідністю

Сутність **стратегії трансформації активів** полягає в нагромадженні високоліквідних активів, які у разі виникнення потреби у підтримці ліквідності можна швидко реалізувати. Відтак відбувається трансформація активів у грошову форму.

Стратегія трансформації активів є традиційним і найпростішим підходом до управління і здебільшого використовується невеликими банками, які не мають широких можливостей запозичення коштів та доступу на грошові ринки. Така стратегія є менш ризиковою для банків, але, водночас, більш дорогою, оскільки, кошти вкладені у високоліквідні активи практично не приносять банку дохід.

Відповідно до **стратегії комерційних позик** банк може підтримувати свою ліквідність за рахунок розміщення ресурсів у короткострокові кредити, що своєчасно погашаються за нормального стану ділової кон'юнктури. Тобто банк кредитує підприємства лише на поповнення обігового капіталу або під створення товарних запасів та враховує виключно короткострокові цінні папери. Основним недоліком такої стратегії є те, що вона добре працює в умовах стабільної економіки, але не в умовах економічної кризи. У періоди економічного спаду підприємства зазнають значних труднощів зі збутом своєї продукції, що спричиняє несвоєчасне погашення ними банківських кредитів. Внаслідок цього кредитні установи, можуть зазнати великих збитків, що, врешті-решт, позначиться на їх ліквідності.

Якщо недискреційні перетворення активів наперед плануються з метою зіставлення операційних надходжень за договірними вимогами банку з операційними платежами за його зобов'язаннями, то такий підхід до управління ліквідністю називається стратегією очікуваного доходу. Сутність

її полягає в тому, що за основу платежів банку в рахунок погашення кредитів приймаються майбутні доходи позичальників. Тобто акцент у діяльності банку із забезпечення своєї ліквідності робиться на оцінці ділового ризику операцій, котрі кредитуються. За цією стратегією, на банківську ліквідність впливають через організацію структури кредитів та інвестицій (вкладень у цінні папери) за строками їх погашення, намагаючись зробити так, щоб надходження готівки були регулярними і передбачуваними. Портфель, значна частина якого – кредити, що передбачають щомісячні платежі в рахунок погашення основного боргу і відсотків, є ліквідним, оскільки регулярні потоки готівки легко планувати. Стратегія очікуваного доходу може бути використана лише в умовах стабільної економіки, коли більшість підприємств має стійкий фінансовий стан (тобто коли у банків є можливість відбору надійних позичальників), а загальний рівень попиту на товари та послуги, що виробляються в економіці, досить високий. Отже, теорія очікуваного доходу використовується на практиці лише тоді, коли загальний ризик проведення кредитних операцій незначний.

За стратегії запозичення, потреби банку в ліквідних коштах задовольняються по мірі необхідності за рахунок купівлі грошей на ринку, що дає змогу уникнути нагромадження високоліквідних активів.

Підхід до забезпечення банківської ліквідності, заснований на управлінні пасивами, має переваги порівняно з методами, що ґрунтуються на управлінні активами:

- 1) дає змогу банку не змінювати структури активів, що склалася.
- 2) банк, здатний безперешкодно залучати в необхідних обсягах ресурси із зовнішніх джерел, може мінімізувати свої активи у формі високоякісних (ліквідних), але низькодохідних інструментів.
- 3) шляхом запозичення коштів на грошовому ринку банк може уникнути необхідності збиткового продажу своїх довгострокових дохідних активів (тобто за ціною, нижчою від ціни їх первинного придбання) – боргових цінних паперів, деяких видів кредитів – у випадку, якщо виникла раптова потреба в ліквідних засобах для задоволення законних вимог клієнтів.

Однак метод управління пасивами має і недоліки. Основні з них такі:

- 1) пасиви, що залучаються зовні, є ресурсами короткострокового характеру.
- 2) залежність від стану фінансового ринку.

Основними джерелами запозичення ліквідних коштів для банків є міжбанківські кредити, угоди РЕПО, депозитні сертифікати, позички в євровалюті та механізм рефінансування операцій комерційного банку центральним банком.

На вибір зовнішніх джерел поповнення ліквідних коштів впливають (рис. 7.8.):

Рисунок 7.8. – критерії вибору джерела поповнення ліквідних активів

Підтримання ліквідності за рахунок зовнішніх джерел супроводжується підвищеним ризиком зміни відсоткових ставок.

Це означає, що вартість такого підходу може виявитися як нижчою від вартості застосування інших прийомів, так і значно вищою. Часто банки змушені запозичати кошти за не вигідною ціною або в період, коли зробити це непросто. Крім того, банкові, який має проблеми з ліквідністю, важче знайти кредитора, а отже, плата за позику у вигляді процентів відчутно зростає.

Необхідною умовою застосування стратегії запозичення ліквідності є високий ступінь розвитку фінансових ринків, що дає змогу в будь-який час і в будь-яких обсягах позичати ліквідні кошти. У цілому ця стратегія оцінюється як досить ризикована. Найчастіше такий підхід використовують великі міжнародні банки, іноді повністю задовольняючи потребу в ліквідних коштах саме в такий спосіб.

Як вже було відмічено, оптимальною з точки зору збалансування ризику і вартості є стратегія збалансованого управління ліквідністю. За цією стратегією частина попиту на ліквідні засоби задовольняється за рахунок нагромадження високоліквідних активів, а решта – за допомогою купівлі коштів на фінансовому ринку. Основною перевагою такого підходу є можливість банку вибирати найвигідніше поєднання різних джерел

поповнення ліквідних коштів залежно від економічних умов та змін у ринкових цінах. Слід відзначити, що через високу вартість стратегії трансформації активів і значну ризикованість стратегії запозичення більшість банків зупиняють свій вибір саме на цьому компромісному варіанті.

Наразі українські банки трансформують власні аналітичні напрацювання відповідно до світових вимог, тому питання розроблення підходів до управління потребують особливої деталізації та комплексності. Процес управління ліквідністю має бути інтегрований у консолідовану систему банківського менеджменту.

Завдання для самоконтролю

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Розкрийте сутність поняття «ліквідність банку».
2. На які групи активи розбиваються за ступенем ліквідності?
3. Які активи відносяться до високоліквідних?
4. Які активи відносяться до ліквідних?
5. Які активи відносяться до низьколіквідних?
6. Які активи відносяться до неліквідних?
7. Які активи відносяться до неприбуткових?
8. Які активи відносяться до квазіактивів?
9. Які нормативи ліквідності встановлюються для банків?
10. Які внутрішні нормативи ліквідності можуть бути встановлені банком?
11. Які нормативи ліквідності для банків встановлені НБУ.
12. Визначте цілі та завдання управління ліквідністю банку.
13. Які фактори впливають на підвищення ризику ліквідності?
14. Яким чином здійснюється розрахунок потреби у ліквідних коштах.
15. Яким чином визначається стабільність ресурсної бази банку?
16. Охарактеризуйте економічний зміст та алгоритм розрахунку коефіцієнтів, що визначають ліквідність банку.
17. Визначте основні причини виникнення попиту на ліквідні засоби.
18. Які активи формують первинні та вторинні резерви ліквідних коштів?
19. Які основні теорії управління ризиком ліквідності? У чому полягає їх сутність?
20. У чому відмінність різних методів оцінки потреби в ліквідних засобах?
21. З'ясуйте особливості застосування методу показників ліквідності у вітчизняній банківській практиці.
22. Які чинники впливають на вибір джерел поповнення обов'язкових резервів банку?
23. Назвіть фактори попиту та пропозиції ліквідних коштів банку.
24. Які компоненти повинні обов'язково використовуватися при прогнозуванні розриву ліквідності?

25. Перелічить складові накопиченої ліквідності банку.
26. Які складові входять в розрахунок покупної ліквідності банку?
27. Охарактеризуйте порядок прийняття управлінських рішень за результатами визначення потреби банку в ліквідних коштах.
28. Назвіть дії фінансового менеджера у випадку дефіциту ліквідності.
29. Охарактеризуйте дії фінансового менеджера у випадку надлишку ліквідних коштів банку.
30. Перелічить основні стратегії управління ліквідними коштами.
31. Розкрийте сутність управління ліквідними коштами через управління активами (трансформацію активів).
32. Яка зі стратегій управління ліквідністю є найменш ризиковою?
33. Назвіть переваги та недоліки стратегії управління залученими ліквідними коштами (пасивами).
34. Розкрийте сутність стратегії збалансованого управління ліквідністю.
35. Для яких банків характерним є використання стратегії збалансованого управління ліквідністю?

Тестові завдання

1. Ліквідність банку визначається як:

- а) достатній обсяг власних оборотних коштів банку;
- б) здатність банку своєчасно задовольняти кредитні заявки клієнтів;
- в) здатність банку в будь-який момент виконувати свої грошові зобов'язання;
- г) здатність банку залучати грошові ресурси в будь-який час за будь-якою ціною.

2. Ліквідність активів банку визначається:

- а) здатністю перетворюватися в грошову форму за будь-якою вартістю;
- б) здатністю перетворюватися в грошову форму без втрати вартості;
- в) швидкістю перетворення активів у грошову форму;
- г) швидким перетворенням у грошову форму без втрати вартості.

3. До високоліквідних активів банку належать:

- а) залишки в касі, на кореспондентських рахунках у НБУ, на кореспондентських рахунках в інших банках, високоліквідні цінні папери, кредити, надані надійним позичальникам;
- б) робочі активи банку з терміном погашення до одного місяця;
- в) залишки в касі, на кореспондентських рахунках в НБУ, на кореспондентських рахунках в інших банках, високоліквідні цінні папери;
- г) залишки в касі, на кореспондентських рахунках у НБУ, на кореспондентських рахунках в інших банках, цінні папери, кредити з терміном погашення до одного місяця.

4. Платоспроможність банку – це його здатність:

- а) відповідати за своїми зобов'язаннями в певні строки та в повному обсязі;
- б) перетворювати свої активи в грошову форму;
- в) збалансовано управляти своїми активами і пасивами;
- г) у будь-який час залучити кошти на ринку за цінами, не вищими за ринкові.

5. Мета управління ліквідністю банку полягає в:

- а) максимізації величини ліквідних активів;
- б) мінімізації величини ліквідних активів;
- в) підтриманні ліквідності банку на передбаченому законом рівні;
- г) мета залежить від загальної стратегії управління фінансами банку.

6. Норматив короткострокової ліквідності Н6 – це відношення:

- а) високоліквідних активів до зобов'язань банку;
- б) ліквідних активів до короткострокових зобов'язань;
- в) ліквідних активів з початковим строком погашення до 1 року до короткострокових зобов'язань з початковим строком погашення до 1 року;
- г) ліквідних активів із початковим строком погашення до 3-х місяців до короткострокових зобов'язань із початковим строком погашення до 3-х місяців.

7. Норматив поточної ліквідності Н5 – це відношення:

- а) високоліквідних активів до розрахункових і поточних зобов'язань банку;
- б) вимог банку з кінцевим строком погашення 30 днів до короткострокових зобов'язань з кінцевим строком погашення 30 днів;
- в) вимог банку з кінцевим строком погашення 90 днів до короткострокових зобов'язань з кінцевим строком погашення 90 днів;
- г) короткострокових вимог банку до короткострокових зобов'язань банку.

8. Норматив миттєвої ліквідності Н4 – це відношення:

- а) високоліквідних активів до зобов'язань банку;
- б) високоліквідних активів до короткострокових зобов'язань;
- в) суми коштів у касі, на кореспондентських рахунках банку та цінних паперів уряду до розрахункових і поточних зобов'язань банку;
- г) суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках банку до розрахункових і поточних зобов'язань банку.

9. Управління ліквідністю полягає в:

- а) управлінні ліквідними коштами, а також управлінні графіками погашення позик;
- б) управлінні довгостроковими вкладками та позиками;
- в) управлінні середньозваженим терміном погашення зобов'язань;
- г) урівноваженні ризику ліквідності.

10. До системи управління ризиком ліквідності належать такі складові:

а) політика і положення з управління ліквідністю і з управління активами-зобов'язаннями;

б) адекватні та ефективні процедури і засоби контролю управління ризиком ліквідності;

в) немає правильного варіанта відповіді;

г) відповіді а) та б) правильні.

ТЕМА 8. УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

8.1 Мета та завдання управління прибутком банку

Значна роль прибутку в забезпеченні стабільного розвитку банку та задоволенні інтересів його власників вимагає ефективного та безперервного управління ним.

Управління прибутком являє собою процес розробки та прийняття управлінських рішень за процесами його формування, розподілу та використання.

Забезпечення ефективного управління прибутком банку обумовлює ряд вимог до цього процесу (рис. 8.1):

Рисунок 8.1. – вимоги до процесу управління прибутком

1) інтегрованість. Будь-яке управлінське рішення прямо або опосередковано впливає на результати діяльності банку. Це визначає необхідність органічної інтегрованості системи управління прибутком узагальню систему управління банком;

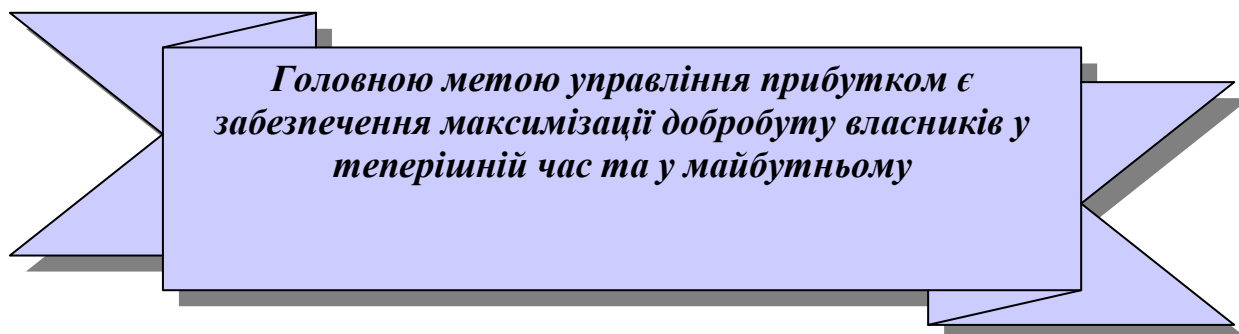
2) комплексність. Всі рішення, які приймаються в процесі формування і використання прибутку взаємозалежні та здійснюють прямий або непрямий вплив на кінцеві фінансові результати;

3) динамічність. Система управління прибутком повинна враховувати зміни факторів зовнішнього середовища, ресурсного потенціалу, фінансового стану та інших параметрів функціонування банку і вчасно реагувати на них;

4) багатоваріантність. У процесі підготовки і реалізації кожного рішення у сфері управління прибутком повинно враховувати альтернативні варіанти дій.

5) стратегічне спрямування означає поєднання поточних планів із загальною концепцією розвитку банківської установи. Якими б прибутковими не здавалися ті чи інші проекти управлінських рішень у поточному періоді, якщо вони вступають у протиріччя з стратегічними напрямками його розвитку, ослаблюють економічну базу формування високих прибутків в майбутньому періоді, вони повинні бути відхилені.

З урахуванням змісту процесу управління прибутком та вимог, що висуваються до нього, формуються його цілі та завдання.

Реалізація заявленої мети можлива шляхом вирішення тісно пов'язаних між собою завдань (рис. 8.2):

Побудова системи управління прибутком вимагає визначення об'єктів такого управління. Система об'єктів управління прибутком банку повинна включати усі аспекти формування і розподілу прибутку

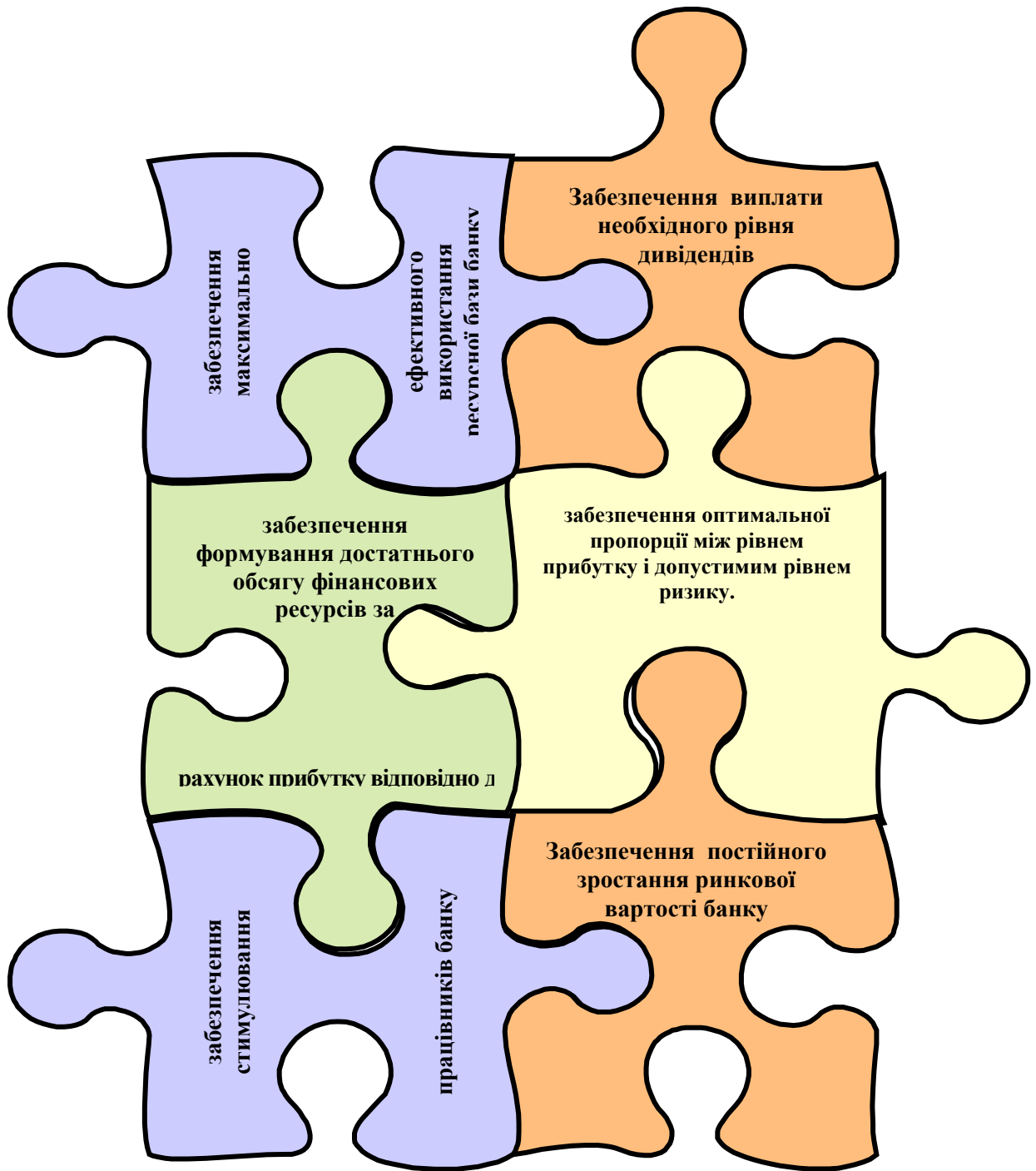

Рисунок 8.2. - завдання управління прибутком.

. Наочно її можна представити наступним чином (рис. 8.3):

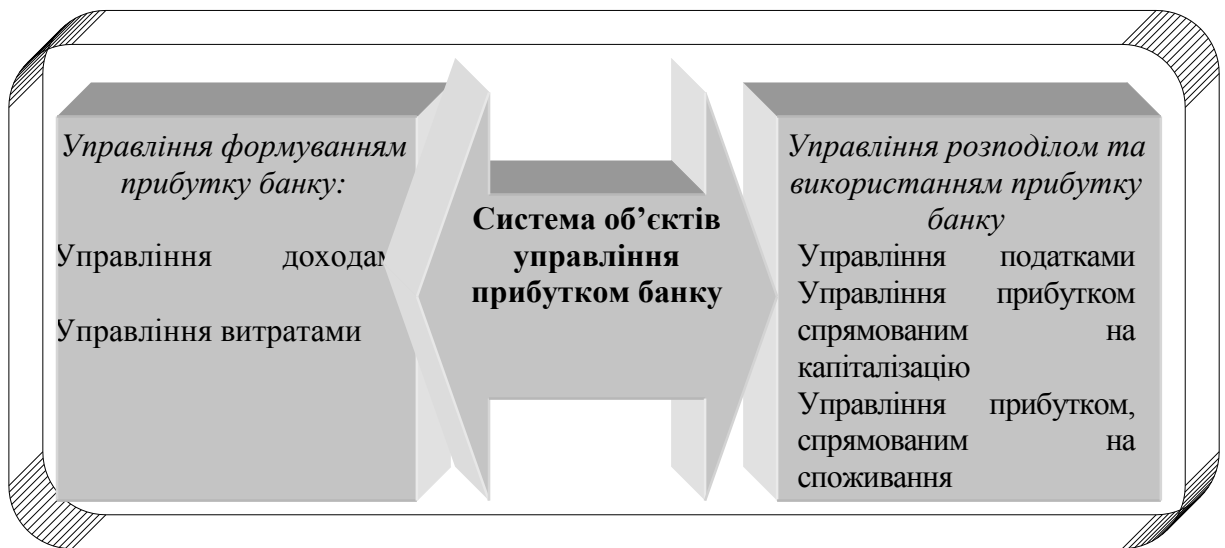

Рисунок 8.3. – система об'єктів управління прибутком банку

Суб'єктами управління прибутком є комплекс підрозділів, що забезпечують управління прибутком банку.

Система управління прибутком реалізує свою основну мету та головні завдання шляхом виконання певних функцій. Основними такими функціям є:

- розробка цілеспрямованої комплексної політики управління прибутком банку;
- створення організаційних структур, які забезпечують прийняття та реалізацію управлінських рішень щодо формування та використання прибутку;
- формування ефективних інформаційних систем, які забезпечують обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень ;
- аналіз різних аспектів формування та використання прибутку;
- планування формування, розподілу та використання прибутку;
- розробка дієвої системи стимулювання формування прибутку та його ефективного використання;
- здійснення ефективного контролю за процесом реалізації прийнятих рішень у сфері формування та використання прибутку.

Данні функції управління прибутком характерні для усіх банків незалежно від форм власності та організаційно-правових форм діяльності.

8.2. Механізм управління прибутком банку

Процес управління прибутком базується на певному механізмі.

До складу механізму управління прибутком входять такі елементи: система конкретних прийомів і методів управління прибутком (планування, прогнозування, аналізу та контролю), важелі управління прибутком (ціноутворення, оподаткування, резервування, оптимізація витрат, мотивація) нормативно-правове забезпечення питань формування і розподілу прибутку (закони, укази, постанови, інструкції, положення, методичні вказівки та нормативи, які затверджуються як на рівні держави, так і на рівні банку),

інформаційне забезпечення (внутрішні джерела інформації: дані бухгалтерського обліку, управлінської, статистичної та податкової звітності; зовнішні джерела інформації: статистичні джерела, законодавство, ЗМІ).

Основу механізму управління прибутком банку складають методи його планування. Планування як інструмент управління прибутком уявляє собою процес розробки системи заходів щодо забезпечення його формування в необхідному обсязі та ефективного використання відповідно до завдань розвитку банку в майбутньому.

Для планування прибутку банку можуть використовуватись три основні взаємопов'язані системи (рис. 8.4):

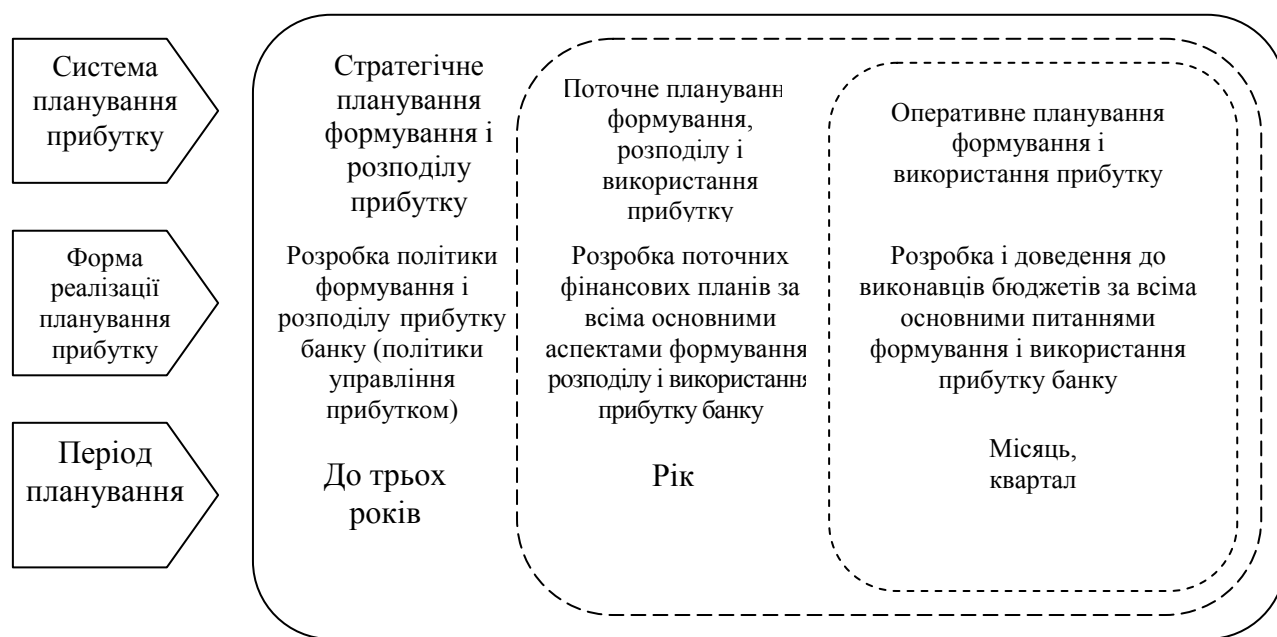

Рисунок 8.4 – система планування прибутку банку

Стратегічне планування полягає у визначенні системи довгострокових цілей формування і розподілу прибутку відповідно до завдань розвитку банку та вибір найбільш ефективних шляхів їх реалізації.

Система поточного планування ґрунтується на цільових показниках визначеної стратегії, і полягає в розробці конкретних планів, вихідними передумовами для яких є планові обсяги фінансової діяльності, система розроблених нормативів і лімітів витрат, система чинних ставок податкових платежів та результати аналізу прибутку за попередні періоди.

Оперативне планування полягає в розробці системи бюджетів (бюджетуванні), які конкретизують завдання фінансової діяльності на порівняно близьку перспективу шляхом трансформації стратегічних показників в планові значення за статтями бюджетів банку.

Аналіз є важливим інструментом управління прибутком банку. Аналіз прибутку являє собою процес дослідження умов та результатів його формування і використання з метою виявлення резервів подальшого підвищення ефективності управління ним.

Наочно зміст аналізу прибутку можна представити так (рис. 8.5):

Рисунок 8.5. – складові аналізу прибутку банку

Для вирішення конкретних задач управління прибутком використовується методи аналізу які дозволяють отримати кількісну оцінку окремих аспектів його формування, розподілу та використання як в статистиці, так і в динаміці (горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, коефіцієнтний аналіз, декомпозиційний аналіз прибутку на капітал (ROE), факторний аналіз, порівняльний аналіз, аналіз ризиків).

Регулювання полягає у підтримці в системі управління прибутком заданих параметрів, що забезпечує виконання поточних заходів, пов'язаних з усуненням відхилень від заданого режиму функціонування системи управління прибутком та здійснюється під час оперативного управління на основі контролю й аналізу.

Економісти-дослідники виділяють такі методи регулювання прибутку (рис. 8.6.):

Рисунок 8.6. – методи регулювання прибутку банку

Контроль в управлінні прибутком являє собою процес перевірки реалізації всіх управлінських рішень щодо його формування, розподілу та використання у банку для своєчасного виявлення та коригування відхилень фактичних результатів від передбачуваних бюджетами, фінансовими планами або нормативами.

Завдання для самоконтролю

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність прибутку банку та основні засади управління ним
2. Охарактеризуйте мету та основні завдання управління прибутком банку.
3. Охарактеризуйте джерела та механізм формування прибутку банку.
4. Розкрийте сутність управління формуванням прибутку банку
5. Охарактеризуйте механізм розподілу прибутку банку.
6. Розкрийте сутність управління процесом розподілу прибутку банку
7. Пояснить значення управління прибутком банку у фінансовому менеджменті.
8. Охарактеризуйте методи управління прибутком банку.
9. Охарактеризуйте механізм управління прибутком банків.
10. Розкрийте сутність управління прибутковістю та ефективністю діяльності банку.
11. Охарактеризуйте основні показники, що впливають на прибутковість банківської установи.
12. Охарактеризуйте методи управління прибутковістю та ефективністю діяльності банку.
13. Пояснить значення стрес-тестування в системі управління прибутком банків.
14. Охарактеризуйте методологію стрес-тестування управління прибутком банків.

Тестові завдання

1. Які складові з наведеного переліку приносять банку доходи?

- а) вкладення капіталу в асоційовані компанії;
- б) кошти бюджету та позабюджетних фондів;
- в) кредити, надані фізичним особам;
- г) кредити, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій;
- д) основні засоби та нематеріальні активи;
- ж) цінні папери на продаж

2. Витрати банку поділяються на:

- а) сплачені проценти за залученими банком коштами і витрати за банківськими операціями;
- б) операційні та неопераційні витрати;
- в) комісійні та некомісійні витрати.

3. Чиста процентна маржа визначається як:

- а) різниця між процентними доходами та процентними витратами ;
- б) відношення різниці між процентними доходами та процентними витратами до активів банку;
- в) відношення непроцентного прибутку до активів банку.

4. За позитивного дисбалансу активів та пасивів прибуток буде зростати, якщо:

- а) ставки на ринку знизяться;
- б) ставки на ринку зростуть;
- в) ставки залишаться стабільними;
- г) точно визначити неможливо.

5. Як вплине на маржу банку зміна ринкової ставки проценту за наявності негативного дисбалансу активів та пасивів:

- а) маржа зросте;
- б) маржа знизиться;
- в) маржа не зміниться;
- г) точно визначити неможливо?

6. Показник чистого спреду розраховується як:

- а) відношення процентного прибутку до загальних активів;
- б) різниця між процентними доходами та процентними витратами;
- в) різниця між середньозваженими процентними ставками за активними та пасивними операціями.

7. Частка операційних витрат у банківських доходах – це відношення до чистого доходу:

- а) адміністративних витрат;
- б) відсоткових витрат за дисконтами і кредитами інших банків;
- в) витрат на утримання персоналу;
- г) витрат на утримання матеріальної бази банку.

8. Мінімальним значенням чистої процентної маржі, за якого робота банку вважається ефективною, є:

- а) 2%;
- б) 4,5%;
- в) 10%;
- г) 15,5 %;
- д) інша відповідь.

9. Розмір річного, щоквартального, щомісячного і щоденного операційного прибутку банку, що забезпечує не тільки покриття всіх витрат, а й необхідне зростання величини капіталу банку, це:

- а) достатня операційна маржа;
- б) чистий процентний дохід;
- в) чистий комісійний дохід;
- г) чистий спред.

10. Показник чистого спреду розраховується як:

- а) відношення процентного прибутку до загальних активів;
- б) різниця між процентними доходами та процентними витратами;
- в) різниця між середньозваженими процентними ставками за активними та пасивними операціями.

ТЕМА 9. АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНИМ БАНКОМ

9.1 Сутність та причини кризи банківських установ

Сучасний стан розвитку комерційних банків характеризується бурхливими коливаннями, які, з одного боку, мають стимулюючий ефект, а з іншого – є причиною порушення стійкості та надійності банківської системи взагалі. В умовах нестійкої рівноваги ринкової економіки, такі порушення призводять до паралізації платіжної системи, коливань курсу національної валюти, викликають загострення політичної ситуації.

Банківська криза характеризується різким збільшенням частки сумнівної та безнадійної заборгованості в кредитних портфелях банків, зростанням їх збитків у зв'язку з переоцінкою непокритих ринкових позицій, зменшенням реальної вартості банківських активів. Все це веде до масового погіршення платоспроможності банків та відображає нездатність банківської системи здійснювати ефективний розподіл фінансових ресурсів

У порівнянні з економічними, банківські кризи мають певні специфічні особливості:

- переважно відсутність циклічності;
- велика ступінь залежності ймовірності виникнення банківської кризи від якості менеджменту – як на макро- так і на мікро рівнях;
- інші особливості, обумовлені специфікою діяльності комерційних банків.

Залежно від класифікаційної ознаки розрізняють багато видів банківських криз. Всі банківські кризи мають не тільки різну природу, причини походження і форми прояву, але й різні параметри і характеризуються різними наслідками для окремого банку, всього банківського сектора чи економіки в цілому.

Залежно від масштабу та ступеня дестабілізуючого впливу на економіку банківські кризи можна поділити на три типи:

- які діють на мікроекономічному рівні . При такій кризі, банкрутство обмеженого числа банків не поширюється на всю фінансову систему і не викликає великомасштабного макроекономічного спаду;
- розповсюджуються на макроекономічний рівень, впливає на потенціал економічного зростання, фінансову та промислову структуру;
- характеризуються повномасштабною бюджетно-фінансовою дестабілізацією, яка призводить до високої інфляції та демонетизації економіки

Крім трьох основних типів банківських криз можна виділити ряд більш конкретних форм їх прояву:

Надмірна кредитна експансія під час тривалого економічного підйому, як правило, служить фактором, що провокує банківські кризи. Оборотною стороною кредитної експансії є погіршення якості кредитного портфеля, завищена оцінка забезпечення позик, збільшення кредитного ризику. Одночасно прискорене зростання кредиту ускладнює моніторинг регулюючими органами якості кредитного портфеля банків у результаті його швидкого зміни. Виникнення такої кризи обумовлено великою кількістю кредитних ресурсів, що знаходяться у розпорядженні банку. Намагаючись їх розмістити банки знижують вимоги до позичальників, що призводить до видачі заздалегідь неякісних кредитів. Такий тип кризи найбільш розповсюджений серед комерційних банків. Кредитна експансія передувала банківській кризі у багатьох країнах в останні 20 років, включаючи Японію, країни Латинської Америки у 80-х роках, країни Південно-Східної Азії у 90-х роках. Досвід цих країн свідчить, що якщо зростання обсягів наданих кредитів, перевищує темпи зростання ВВП, то це може вважатися попереджувальним сигналом загрози виникнення банківської кризи.;

- **боргові фінансові або інфляційні банківські кризи**, викликані зростанням рівня заборгованості або ростом інфляції, що з часом можуть перетікати у загальноекономічні кризи. Вплив інфляції на банківський сектор виражається через:

- процентні ставки,
- ослаблення стимулів для заощаджень і звуження депозитної бази,
- втечу національних капіталів за кордон,
- зміну структури активних і пасивних операцій.

У більшості країн у період високих темпів зростання цін банки значно скорочували терміни кредитних угод, переорієнтовуючись на позичальників з високою швидкістю обороту капіталу. Оскільки однією з фундаментальних функцій банків є перетворення поточних заощаджень в довгострокові інвестиції, різке скорочення строків кредитних угод значною мірою підриває стійкість банків, роблячи їх більш вразливими до коливань кон'юнктури.

- **банківські кризи юридичних норм**;
- **банківські кризи перехідних економічних систем**. В кінцевому рахунку ринкові реформи повинні сприяти оздоровленню та розвитку банківських систем. Однак у короткостроковому і середньостроковому плані реформи можуть провокувати та/або посилювати кризові процеси в банківській системі. Лібералізація цін у країнах з перехідною економікою спочатку призводила до високої інфляції. Приватизація переклала тягар старих боргів підприємств на банки. Комерційні банки країн Латинської Америки, Африки і Східної Європи постраждали від поспішної лібералізації зовнішньої торгівлі, яка виявила неефективність захищених раніше протекціоністськими заходами підприємств і призвела до великих збитків у реальному секторі. Лібералізація зовнішніх фінансових потоків збільшила залежність національної економіки від зовнішніх шоків, відкривши можливості для втечі національного та іноземного капіталу в періоди несприятливої економічної кон'юнктури в країні.

Також за ознакою походження кризи та її наслідків можна виділити наступні банківські кризи:

- **кон'юнктурні** - кризи платоспроможності та ліквідності, які виникають в результаті конкурентної боротьби за частку на банківських ринках. При ранній діагностиці та успішної санації вони не переростають у стадію неспроможності;

- **боргові** кризи, викликані високою залежністю від груп акціонерів і клієнтів, а також обумовлені високим рівнем ризику кредитного та інвестиційного портфелів банку. Якщо вони розвиваються у великих універсальних банках, то за своїми наслідками становлять небезпеку масових неплатежів і загрозу кризи банківського сектора в цілому;

- **моральні, корпоративні кризи**, викликані участю банків у переділі власності, лобіюванні економічних і політичних інтересів власників банку, коли банки виявляються втягнутими в запеклу боротьбу за переділ власності і влади на противагу інтересам своїх клієнтів, а також середньострокового і довгострокового розвитку банківської системи;

- **латентний** криза, що представляє собою ситуацію, при якій значна частина банківських інститутів є неспроможними, але продовжують функціонувати (визначається терміном bank distress);

- **локальні** кризи, викликані проблемами, що виникають в одній зі сфер банківської діяльності або на окремому її сегменті. При своєчасних заходах не переростає у системну банківську кризу;

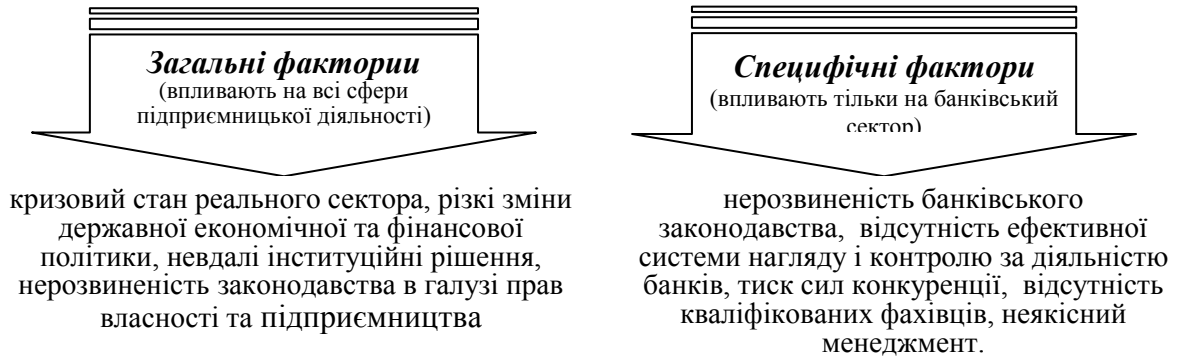
- **системні банківські** кризи, викликані невирішеністю макроекономічних проблем, невірної грошово-кредитною політикою, фінансовою нестійкістю економічних суб'єктів, у тому числі і держави. За своїми наслідками подібна криза призводить до колапсу платіжної системи держави, неможливості здійснення платежів в економіці, припинення діяльності господарюючих суб'єктів і чинить руйнівну дію на всі соціально-економічні процеси.

Для того щоб здійснювати управління кризою, необхідно розуміти фактори та причини, які обумовлюють їх виникнення.

Фактори кризи обумовлені зміною зовнішніх і внутрішніх умов функціонування банків, природою їх діяльності та присутні внаслідок підвищених ризиків цієї діяльності. Їх можна класифікувати за такими ознаками (Рис. 9.1).

На думку фахівців, зовнішні фактори переважають кількісно і в меншій мірі піддаються управлінню. Сукупність зовнішніх факторів в однаковій мірі впливає на всі групи банків. Однак організації, які здатні зрозуміти і врахувати їх, можуть вчасно прийняти необхідні управлінські рішення, щоб знизити рівень ризику своєї діяльності. За умови кризового розвитку національної та світової економіки значення зовнішніх факторів зростає.

За ступенем впливу на діяльність банку

За сферою виникнення:

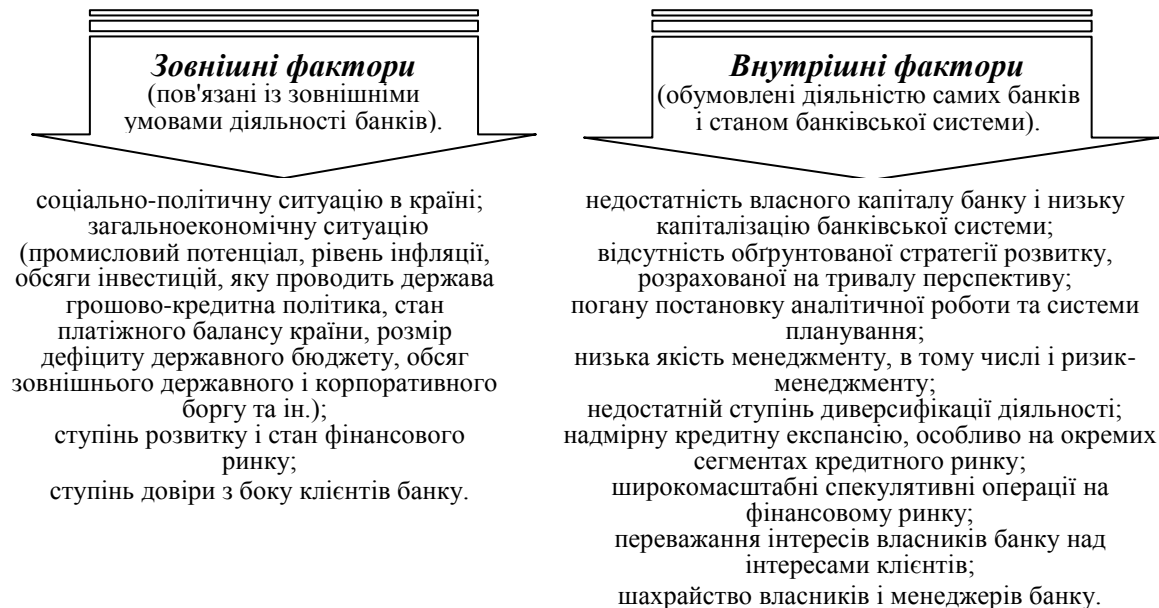

Рисунок 9.1. – класифікація банківських криз

Причини кризи - це події чи явища, внаслідок яких виявляються фактори кризи. Вони роблять безпосередній вплив на початок і розвиток кризи і мають тимчасові рамки. Причини кризи також можна розділити на зовнішні (загальні для банківського сектора) і внутрішні (специфічні для окремого банку).

Найважливішими **зовнішніми причинами**, які можуть призвести до кризи всієї банківської системи можна віднести:

- макроекономічні дисбаланси (сильна диспропорційність галузей і сфер економіки);
- неадекватну макроекономічну політику держави;
- дефолт за державними зобов'язаннями, держателями яких є банки;
- різка зміна товарних цін і цін фінансових активів;
- стагнацію виробництва, зростання числа збиткових підприємств і зниження їх кредитних запозичень;
- зниження реальних доходів населення і невиконання ними своїх кредитних зобов'язань;

- високі ризики кредитування господарюючих суб'єктів і населення;
- різка зміна курсу національної валюти;
- дефіцит внутрішніх джерел формування ресурсної бази банків;
- зростання процентних ставок;
- світова фінансова криза;
- великий відтік іноземного капіталу з країни;
- підрив довіри до банків з боку клієнтів.

Внутрішні причини обумовлені:

- ризикованою політикою управління власним капіталом, активами і пасивами банку;
 - недоліками в організації діяльності банку і використовуваних технологій;
 - агресивної кредитної та інвестиційної політикою;
 - незбалансованістю активів і пасивів;
 - суто ситуативним, імпульсивним оперативним управлінням;
 - погіршенням якості кредитного портфеля, зростанням простроченої заборгованості і наростанням обсягів неповернених кредитів;
 - низьким рівнем диверсифікації активів;
 - прийняттям банком на себе підвищених ризиків і слабким контролем за ними;
 - відсутністю конкурентоспроможних банківських продуктів і послуг;
 - низькою якістю обслуговування клієнтів;
 - широкомасштабними спекулятивними операціями на фондовому і валютному ринках;
 - незбалансованої ліквідності, великою залежністю від ринку міжбанківських кредитів (ринку МБК);
 - освоєнням нових ринків і технологій в відсутність досвіду і висококваліфікованих фахівців;
 - значним підвищенням частки коштів нерезидентів в пасивах банку, зростанням залежності від процесів, що відбуваються на світових ринках капіталу;
 - масовим відтоком грошових коштів з депозитів.

Знання факторів і причин виникнення банківських криз при наявності ефективного аналітичного апарату дозволяє зробити прогноз ймовірності настання кризи. Це дає можливість вчасно вжити попереджувальних заходів, розробити антикризову програму і мінімізувати наслідки банківської кризи.

9.2. Сутність антикризового управління комерційного банку

Економічне зростання в державі безпосередньо залежать від міцності банківської системи, її можливостей фінансувати та обслуговувати суб'єктів господарювання. Тому в сучасних умовах посткризового розвитку економіки України однією із основних проблем стає підтримка стабільності й надійності банків за рахунок розробки та впровадження дієвої системи антикризового управління, яка дає змогу передбачити та мінімізувати дію кризових явищ, тому в сучасних умовах розвитку банківської діяльності формування та впровадження ефективної системи антикризового управління є головною передумовою забезпечення фінансової стійкості банків.

Провідні економісти-дослідники виділяють три підходи до розуміння сутності категорії «антикризове управління»: управлінській, стратегічній та системний (рис. 9.2):

Рисунок 9.2. – наукові підходи до поняття «антикризове управління»

Аналіз економічної літератури дозволяє констатувати, що більшість учених-економістів визначають «антикризове управління» як організоване управління, яке спрямоване на виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання, недопущення їх банкрутства та ліквідації.

У узагальненому вигляді під антикризовим управлінням варто розглядати таке управління, яке буде запобігати виникненню, або пом'якшувати, кризові ситуації.

Ураховуючи, що діяльність банків як фінансових посередників має свої специфічні особливості, під «антикризовим управлінням діяльністю банків» розуміється:

Антикризове управління банком – це управління, завданнями якого є створення умов для збереження фінансової стійкості та довіри до банків шляхом передбачення загроз кризових явищ, аналізу їх симптомів, розробки та впровадження ефективних заходів щодо зменшення негативних наслідків кризи та використання впливу її чинників для формування подальшої стратегії розвитку банків.

Основні напрями антикризового управління повинні бути спрямовані на стратегічні орієнтири стабільного функціонування банків, досягнення конкурентних переваг на ринку з урахуванням ризиків із метою настання стабілізації та ліквідації або уникнення кризових явищ. Важливою є орієнтація загальнодержавної політики на ефективне залучення та розміщення національних фінансових ресурсів. Подоланню банківської кризи сприятиме своєчасна реалізація антикризових заходів, що відновить довіру до банківських установ, сприятиме підвищенню ліквідності та платоспроможності банків.

Наочно сутність антикризового управління банком можна представити наступним чином (рис. 9.3.):

На сьогоднішній час питання банкрутства лише однієї банківської установи викликає значні фінансові проблеми у всіх контрагентів-кредиторів, що, в свою чергу, може спровокувати неповернення коштів своїм кредиторам і призвести до масових банкрутств і фінансової паніки в країні. Тому управління фінансовою стійкістю займає значну питому вагу в системі антикризового управління банком.

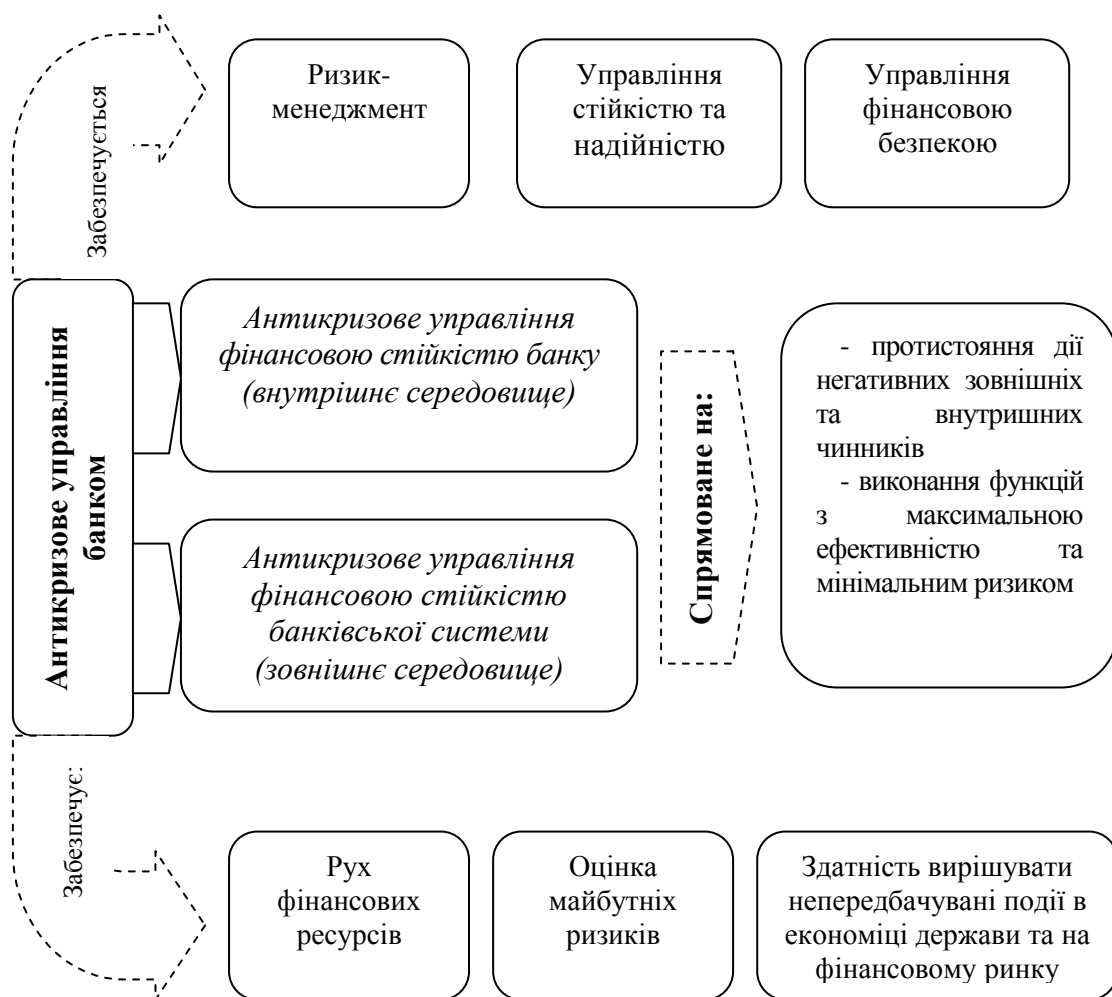
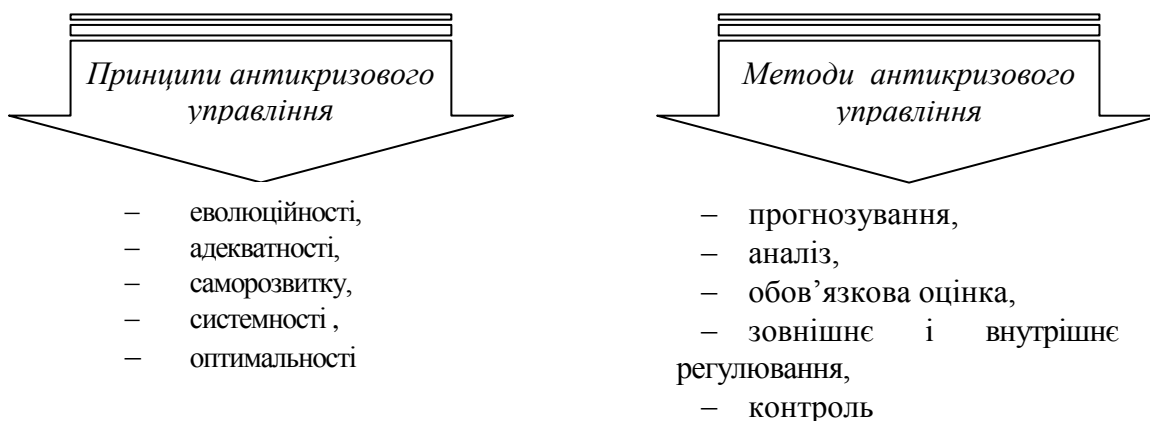

Рисунок 9.1. – антикризове управління в системі фінансового менеджменту банків

Фінансова стійкість банку – це комплексна динамічна характеристика його здатності протистояти дії негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, з метою підтримання мінімальних ризиків для збереження максимальної ефективності своєї діяльності в умовах циклічного розвитку економіки, позитивного та негативного впливу фінансової глобалізації та розвитку нових банківських технологій і продуктів.

Антикризова фінансова стійкість банків – це комплексна динамічна характеристика, яка визначає спроможність банків максимально ефективно та з мінімальним ризиком трансформувати, розподіляти та використовувати свої ресурси (персонал, фінансові ресурси, обладнання та інформаційні технології) з метою виконання власних зобов'язань, збереження ефективності діяльності в умовах циклічного розвитку економіки, допустимий рівень ризику та нівелювання наслідків кризи.

Метою антикризового управління фінансовою стійкістю банків є їх здатність досягти цілей стійкого розвитку на засадах реалізації основних принципів і методів антикризового управління фінансовою стійкістю.

Еволюційний принцип антикризового управління фінансовою стійкістю банків передбачає зміну зв'язків між елементами банківської системи (банками) у часі під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Цей принцип є важливим при організації банками захисту від кризових явищ, тобто при формуванні засад системи антикризового управління.

Наступним принципом, який є не менш важливим при формуванні антикризового управління фінансовою стійкістю, є принцип адекватності, що відображає відповідність напрямів розвитку банківської системи та окремих банків особливостям розвитку та стану реального сектора світової та національних економік.

Необхідність використання принципу самоорганізації антикризового управління фінансовою стійкістю банків. обумовлена тим, що всі процеси, що відбуваються у банку, можна розділити на дві групи: керовані та некеровані.

Керовані процеси – це процеси, що підлягають змінам в певному напрямі при свідомому впливі менеджерів банків на них.

Некеровані процеси – це процеси, напрям та характер яких неможливо змінити персоналом банку з будь-яких причин. На нашу думку, важливість цього принципу полягає в обґрунтуванні необхідності регулювання стихійних процесів створення на території держав різних видів банків, а в результаті не завжди раціональних банківських систем, що при настанні економічної кризи збільшує вразливість банків до кризових явищ.

Принцип оптимальності. – це управління різними джерелами поповнення фінансових ресурсів та здійснення якісних активних операцій з метою досягнення найкращих фінансових результатів при мінімальних витратах в умовах циклічного розвитку економіки.

Принцип системності антикризового управління фінансовою стійкістю банків полягає у необхідності розглядати антикризове управління фінансовою стійкістю як велику складну систему, що складається з трьох основних рівнів: мета рівня, а саме з позиції міжнародних фінансових організацій, макрорівня - з позицій загальнодержавних регулюючих органів та банківської системи в цілому, та мікрорівня – з позиції кожного окремого банку.

Головною метою системи антикризового управління банківською установою є визначення масштабів кризи, рівня впливу факторів кризи на діяльність установи; способів та методів антикризового управління та важелів запобігання розгортання кризи з витратами для банку.

Основними завданнями системи антикризового управління фінансової стійкості банків є:

- своєчасне виявлення первісних ознак кризи;
- визначення ефективних методів управління кризовими ситуаціями;
- послаблення негативних наслідків кризи;
- виявлення причин, що викликають кризи та пошук способів їх усунення.

Реалізація завдань системи антикризового управління фінансовою стійкістю банків відбувається шляхом виконання вимог сукупності функцій антикризового управління:

- функція прогнозування (систематичне дослідження стану, структури, динаміки та перспектив управлінських явищ і процесів, властивих об'єкту антикризового управління);

- функція планування (визначення мети, напрямів, завдань, засобів реалізації тих чи інших процесів, розробка антикризових заходів);

- функція організації (створення організаційного механізму системи антикризового управління банку) мета цієї функції – сформувати керуючі та керовані підсистеми, а також зв'язки й відносини між ними;

- функція регулювання забезпечує управлінської системи антикризового управління самостійно зберігати рівновагу шляхом корегування основних показників діяльності банку (фінансова стійкість: платоспроможність, ліквідність, достатність капіталу; управління банківськими ризиками);

- функція координації забезпечує узгодження функціонування підсистем управління; завдяки координуванню узгоджують дії керівників не

тільки всередині управлінської ланки, а й дії керівників інших управлінських структур;

- функція обліку (збирання, передача, зберігання і перероблення даних, реєстрація та групуванням відомостей про функціонування та дієвість системи антикризового управління);

- функція контролю, покликана постійно надавати інформацію про дійсний стан справи щодо виконання завдань антикризового управління банків.

Основними принципами організації системи антикризового управління банком є:

- безперервність виконання;
- циклічність формування цілей, контроль за виконанням та оцінки результативності управлінських рішень щодо антикризового управління фінансовою стійкістю;

- єдність функцій і методів процесу вироблення управлінських рішень;
- узгодженість – взаємозв'язок між цілями управління та засобами їх досягнення;

- системність – взаємозв'язок між елементами системи управління (суб'єкти, об'єкти, цілі, завдання, методи, інструменти);

- ієрархічність – раціональний розподіл функцій та відповідальності за рівнями ієрархії системи антикризового управління;

- пропорційність – пропорційність органів керуючої підсистеми антикризового управління фінансовою стійкістю за обсягом повноважень та техніко-технологічним оснащенням.

Антикризове управління має здійснюватись поетапно та передбачати послідовність дій, які ілюструє рис. 9.4.

Перший етап – діагностика кризових явищ і загрози банкрутства підприємства. На цьому етапі роботи шляхом використання спеціальних прийомів і методів дослідження необхідно:

1. Здійснити комплексний аналіз результатів господарсько-фінансової діяльності та фінансово – майнового становища підприємства, вивчити динаміку найважливіших обсягових (обсяг товарної продукції, доходів, витрат) та якісних показників (рентабельності, ліквідності, оборотності, фінансової стійкості підприємства).

2. Оцінити ритмічність і синхронність грошових потоків.

3. Розмір та періодичність виникнення дефіциту грошових коштів.

4. Визначити обсяг, структуру і час погашення зовнішніх фінансових зобов'язань.

5. Визначити основні причини виникнення та поглиблення кризи розвитку банківської установи.

6. Оцінити масштаб і можливі наслідки подальшого поглиблення кризових явищ, ймовірність і терміни виникнення ситуації банкрутства.

Рис. 9.4. Модель процесу антикризового управління банком

7. Визначити обсяг, структуру і час погашення зовнішніх фінансових зобов'язань.
 8. Визначити основні причини виникнення та поглиблення кризи розвитку банківської установи.
 9. Оцінити масштаб і можливі наслідки подальшого поглиблення кризових явищ, ймовірність і терміни виникнення ситуації банкрутства.
 10. Здійснювати аналіз і прогнозування розвитку ринкової ситуації та визначення сприятливості зовнішнього середовища для подолання кризи.
 11. Оцінити внутрішні можливості щодо локалізації та переборення кризових явищ.
- Другий етап – визначення мети і завдань антикризового управління.
Третій етап – визначення суб'єкта антикризової діяльності. На цьому етапі роботи необхідно визначити суб'єкт, який бере на себе відповідальність

за розробку і реалізацію антикризових процедур, встановити його повноваження стосовно розробки і впровадження антикризової програми.

Четвертий етап – оцінка часових обмежень процесу антикризового управління. Часовий лаг пояснюється існуючою процедурою порушення справи про банкрутство.

Якщо за відправну точку взяти день можливого невиконання зобов'язань перед і-м кредитором, то виникнення ситуації банкрутства може мати місце мінімум через 160 днів.

П'ятий етап – оцінка ресурсного потенціалу антикризового управління. Оцінюючи ресурсний потенціал необхідно звернути увагу на такі його характеристики як достатність, гнучкість і адаптованість, перспективність використання.

Шостий етап – розробка антикризової програми підприємства, яка уявляє собою детальний план заходів, що мають бути вжиті, послідовність, ресурси і відповідальність за їх виконання. Її зміст обумовлюється результатами проведеної діагностики, метою антикризового управління, його часовими та ресурсними обмеженнями.

Сьомий етап – впровадження антикризової програм і контроль за її виконанням. Система контролю має забезпечувати:

- відстеження динаміки зовнішніх проявів кризових явищ, причин і факторів розвитку кризи, інтегральних показників кризового стану;

- оцінку результатів вжитих антикризових заходів.

Восьмий етап – розробка і реалізація профілактичних заходів щодо запобігання повторення кризи. Метою цього етапу є створення або модернізація основних елементів системи протидії банкрутству на рівні підприємства.

9.3. Діагностика кризи комерційного банку

Діагностика – перший, найважливіший етап процесу антикризового управління, внаслідок якого визначаються та формуються завдання, що підлягають вирішенню. Діагностика в антикризовому управлінні – це багатофакторна категорія, яка включає дослідження базових показників господарської діяльності, всебічний аналіз впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на фінансово-економічний і техніко-технологічний стан суб'єкту економічної діяльності та експертне оцінювання розроблених заходів, перспектив фінансового оздоровлення.

Сутність діагностики полягає у здатності оперативно розпізнавати дестабілізуючі фактори та процеси, забезпечувати прийняття випереджуючих управлінських заходів із метою запобігання виникненню нових проблем у розвитку організації та підвищення ефективності системи управління в цілому.

Наочно сутність діагностики можна представити таким чином (рис. 9.5):

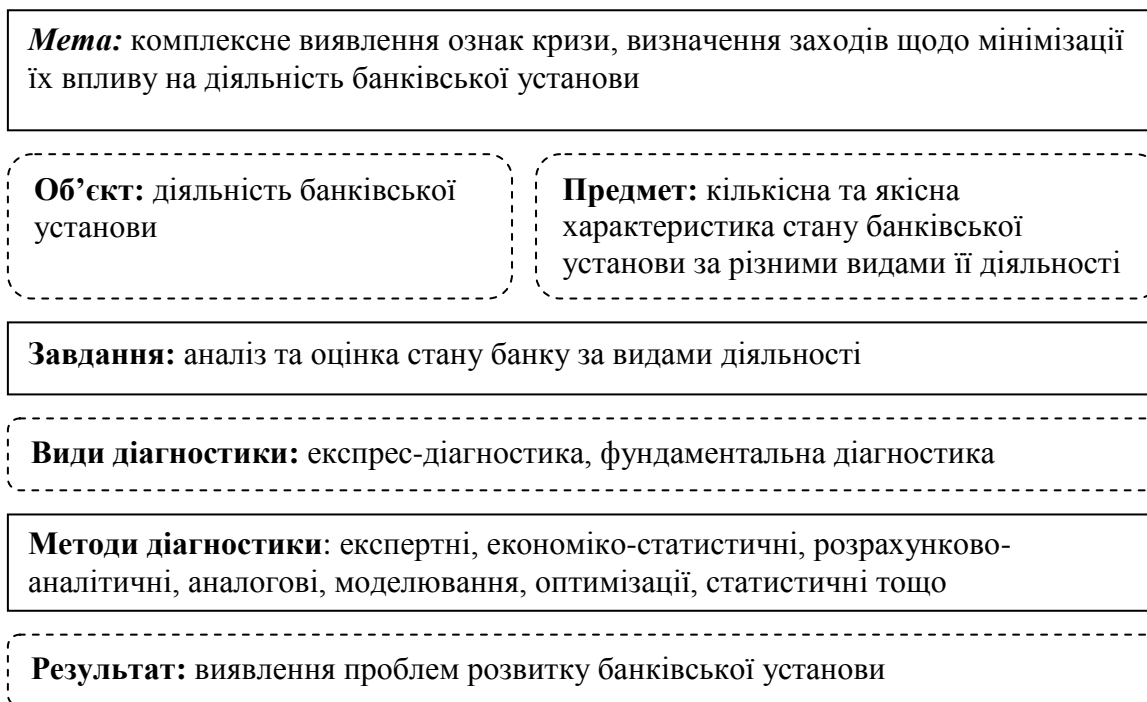

Рисунок 9.5 – Зміст діагностики

Експертна діагностика (попередня, негайна, зовнішня) використовує тільки затверджені форми фінансової та статистичної звітності.

Експрес – діагностика доступна широкому колу зацікавлених осіб і може здійснюватись навіть без згоди оцінювального суб'єкту, на базі його публічної звітності. Якщо результати експрес-аналізу сигналізують про наявність негативних явищ та проблем з діяльності банку, викликають сумнівність чи занепокоєння, переходять до наступного етапу роботи – фундаментального аналізу.

Метою проведення фундаментального аналізу є підтвердження та поглиблення висновку експрес-аналізу стосовно фінансового стану банку.

Для проведення цієї роботи використовуються спеціальні інструменти, зокрема оцінка динамічної платоспроможності, моделювання руху ресурсів та виникнення їх дефіциту, розробка прогнозів розвитку банку тощо.

Поглиблена (фундаментальна) діагностика передбачає допуск експерта – діагноста до внутрішньої інформації стосовно діяльності підприємства. Якісні показники які використовуються на цьому етапі можуть мати різні джерела отримання; особисті спостереження експерта, опитування різних респондентів тощо.

Структурно – логічну схему проведення діагностики кризи розвитку банку відображено на рис. 9.6.

З метою діагностики кризових явищ в державному антикризовому регулюванні має застосовуватись перелік методів, метою застосування яких є

своєчасне виявлення потенційних джерел кризи, наявних симптомів кризи та усунення їх деструктивного впливу.

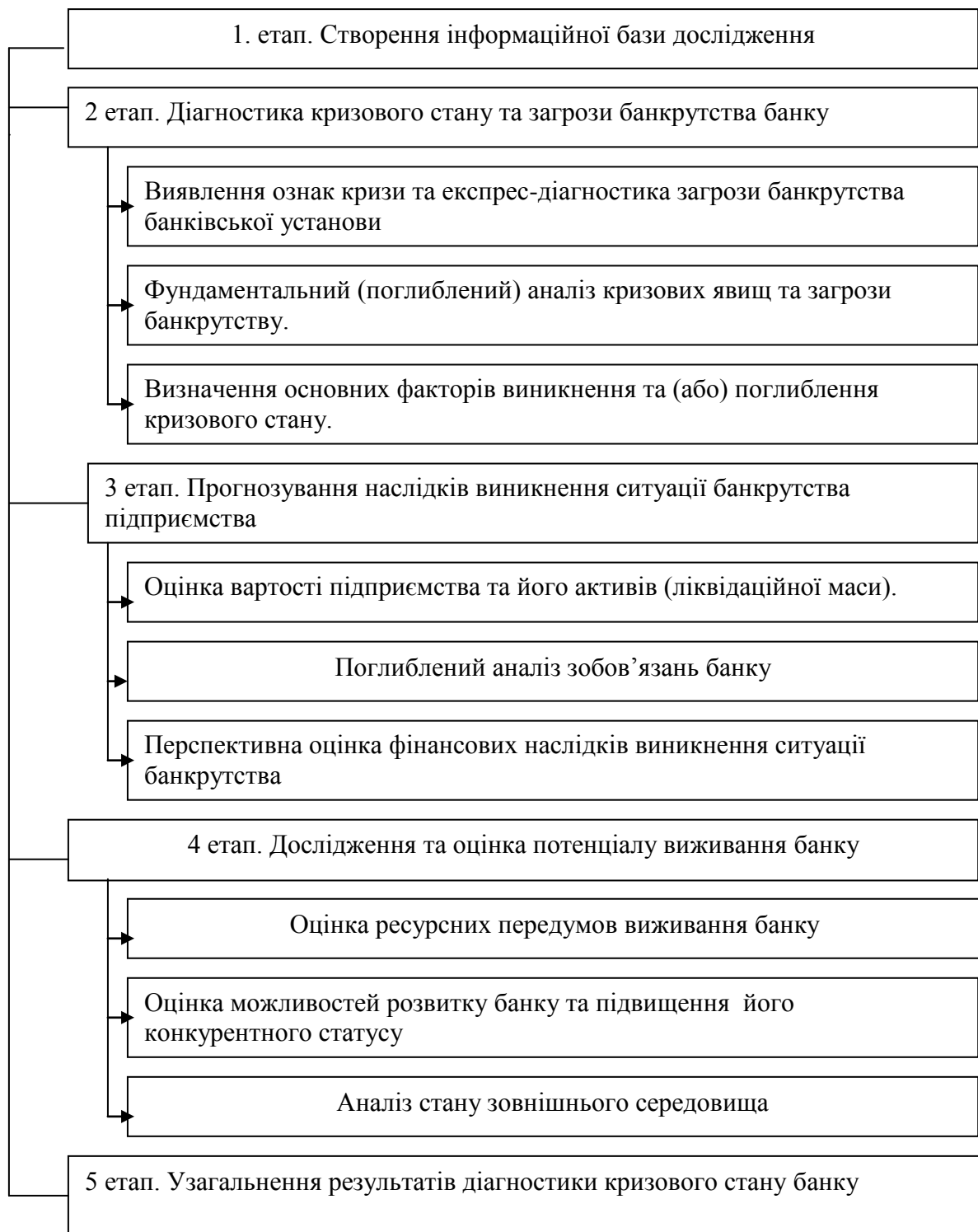

Рис. 9.6. Схема діагностики кризи розвитку підприємства

Найбільш розповсюдженими методами діагностики кризових явищ діяльності банківської установи є (рис. 9.7).

Рисунок 9.7. – методи діагностики

Всі зазначені методи базуються на використанні даних всеохоплюючого аналізу діяльності банків та основних загроз операційного середовища. Використання декількох методів дозволяє підвищити ефективність діагностики за рахунок врахування всіх потенційно можливих напрямків поширення кризових явищ.

Важливим інструментом діагностики кризових явищ у банківській системі є стрес-тестування. За визначенням НБУ, стрес-тестування – це метод кількісної оцінки ризику, що полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, що наражає банк на ризик та у визначенні шоків величини зовнішнього фактора (ним може бути процентна ставка, валютний курс та ін.). Мета проведення стрес-тестування полягає у оцінці ризиків та

визначенні спроможності банку протистояти потрясінням на фінансовому ринку.

Залежно від об'єкту оцінки стрес-тестування поділяється на:

Об'єкт оцінки: фінансова система в цілому або група фінансових інститутів;

Мета: ідентифікація структурних вразливостей фінансової системи та оцінка її стійкості до потрясінь.

Спрямування: на оцінку каналів передачі негативного впливу шоків на фінансову чи банківську систему

Об'єкт оцінки: окремі фінансові інститути;

Мета: оцінці ризиків та визначенні спроможності банку протистояти потрясінням на фінансовому ринку

Спрямування: аналіз зміни портфелю банку внаслідок реалізації факторів ризику

Таким чином, стрес-тестування надає інформацію про поведінку системи або її частини під впливом певної події, що сприяє виявленню схильності системи до ризиків, а також виявленню тих з них, реалізація яких може призводити до порушення фінансової стабільності.

Результати проведення стрес-тестування банківської або фінансової системи є важливими з точки зору ймовірності розгортання внутрішньої кризи внаслідок настання системної банківської кризи або інших потрясінь у фінансовому секторі.

Наразі в Україні комерційні банки зобов'язані проводити стрес-тестування для оцінки внутрішньої вразливості до ризиків.

Уодночас, НБУ використовує цей інструмент з метою моніторингу та підвищення фінансової стабільності банківської системи. Результати проведених НБУ стрес-тестів стали основою планів докапіталізації банків України.

Значного поширення також набуло формування системи індикаторів, динаміка яких має свідчити про ймовірність настання банківської кризи.

На рівні окремої банківської установи такими індикаторами служать (рис. 9.8):

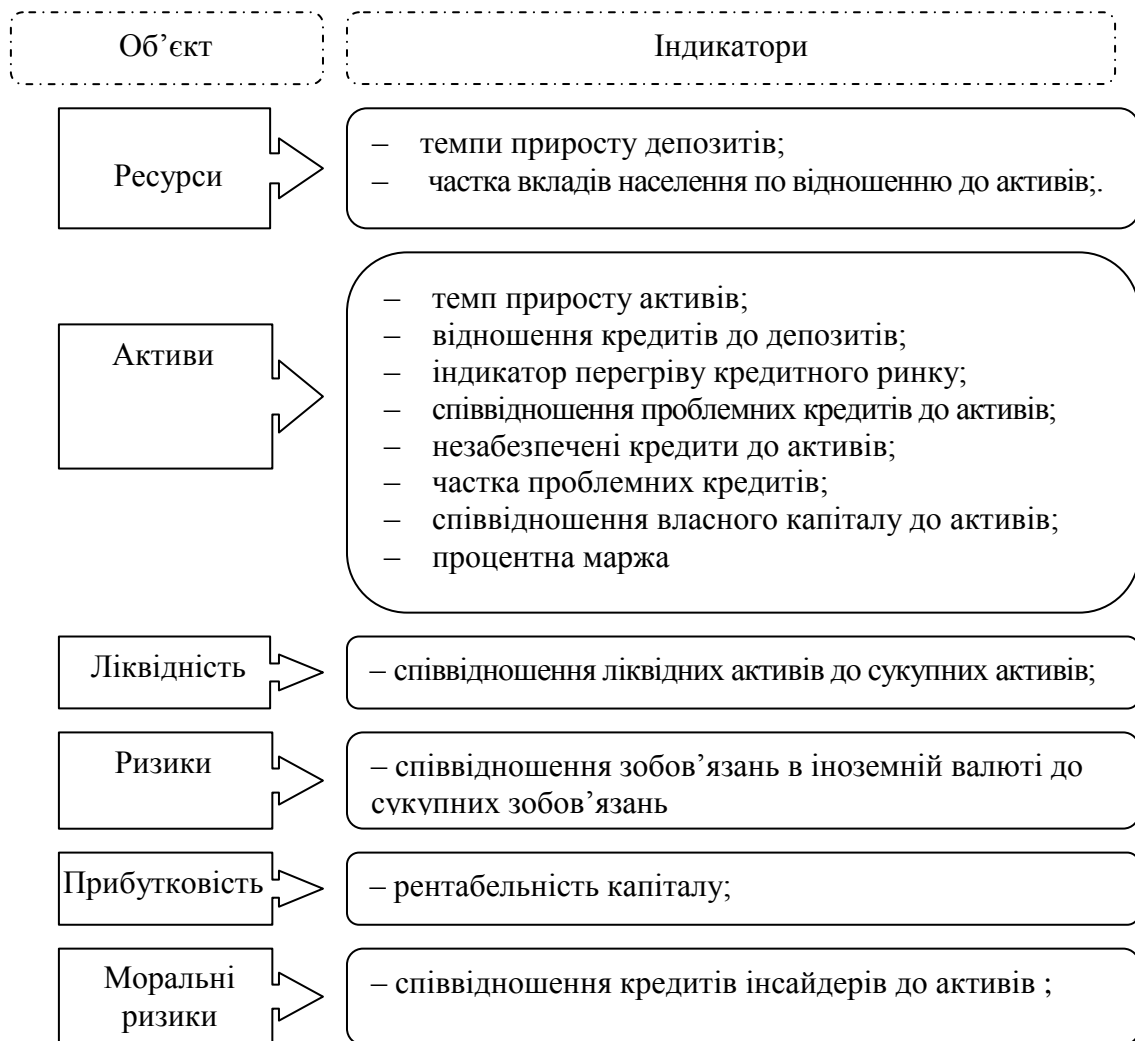

Рисунок 9.8. – індикатори кризового стану

Наведений вище перелік індикаторів банківської кризи може змінюватись відповідно до особливостей функціонування банківської системи.

Висновки. Отже, діагностика кризових явищ в банку являє собою комплекс заходів, спрямованих на виявлення потенційних джерел та симптомів кризових явищ та визначення факторів, що їх активують, з метою мінімізації їх негативного впливу та недопущення розгортання кризи. Система аналітичного забезпечення діагностики кризових явищ включає в себе зовнішню та внутрішню компоненти, що передбачають здійснення всеохоплюючого аналізу діяльності банку та змін його операційного середовища з метою своєчасного виявлення можливих напрямків поширення кризових явищ.

Завдання для самоконтролю

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність поняття «банківська криза». Які особливості їм притаманні?
2. Охарактеризуйте закономірності виникнення банківських криз та особливості прояву.
3. За якими ознаками класифікуються банківські кризи?
4. Крім трьох основних типів банківських криз охарактеризуйте більш конкретні форми їх прояву.
5. Охарактеризуйте фактори та причини, які обумовлюють їх виникнення банківських криз.
6. Охарактеризуйте зовнішні та внутрішні причини виникнення криз.
7. Розкрийте сутність і зміст антикризового управління діяльністю комерційного банку.
8. Дайте визначення антикризового управління діяльністю банків.
9. Охарактеризуйте основні напрями антикризового управління.
10. Поясніть яке місце управління фінансовою стійкістю займає в системі антикризового управління банком.
11. Розкрийте сутність поняття «антикризова фінансова стійкість банків».
12. Охарактеризуйте мету антикризового управління фінансовою стійкістю банків.
13. На основі яких принципів і методів здійснюється антикризове управління фінансовою стійкістю.
14. Охарактеризуйте головну мету системи антикризового управління банківською установою та основні завданнями, які вирішуються
15. Які функції виконує антикризове управління?
16. Охарактеризуйте основні принцип організації системи антикризового управління банком.
17. Охарактеризуйте поетапно та передбачати послідовність дій в системі антикризового управління банком.
18. Охарактеризуйте напрями забезпечення антикризового управління банком, зокрема: управління ліквідністю та прибутковістю; підвищення рівня капіталізації; оптимізацію управління активами та зобов'язаннями; скорочення персоналу; ефективне функціонування організаційних підрозділів; формування позитивного іміджу; проведення стрес-тестування; забезпечення реорганізації неплатоспроможних банків; використання бенчмаркінгу та аутсорсингу.
19. Розкрийте сутність поняття «діагностика», її мету, об'єкт, предмет та завдання.
20. Охарактеризуйте основні види діагностики та мету їх проведення.

21. Які методи використовуються при проведенні діагностики банку. Назвіть їх переваги і недоліки.

22. Розкрийте сутність поняття «стрес-тестування» та мету його проведення.

23. Яким чином поділяється стрес-тестування залежно від об'єкту оцінки?

24. Чому результати проведення стрес-тестування банківської або фінансової системи є важливими?

25. Охарактеризуйте систему індикаторів, динаміка яких має свідчити про ймовірність настання банківської кризи.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Процес управління в кризових ситуаціях полягає в:

- а) визначенні потенційних кризових ситуацій та прогнозування поведінки компанії;
- б) передбаченні та розпізнаванні кризового явища;
- в) своєчасного усунення можливих наслідків кризи.

2. Первинною зовнішньою ознакою кризи в банку є:

- а) формування стійкої тенденції руху поточних витрат до збільшення, а прибутку – до зменшення;
- б) різке зростання втрати коштів за короткий проміжок часу;
- в) значне скорочення прибутків банку протягом не менше як півроку

3. Антикризове управління банком передбачає проведення таких заходів:

- а) скорочення персоналу;
- б) ефективне функціонування організаційних підрозділів;
- в) формування позитивного іміджу;
- г) всі відповіді – правильні.

4. Антикризове управління банком включає:

- а) проведення стрес-тестування; забезпечення
- б) реорганізацію неплатоспроможних банків;
- в) використання бенчмаркінгу та аутсорсингу.
- г) всі відповіді – правильні.

5. Напрями забезпечення антикризового управління банком включають:

- а) управління ліквідністю та прибутковістю;
- б) підвищення рівня капіталізації;
- в) оптимізацію управління активами та зобов'язаннями;
- г) всі відповіді – правильні.

6. Підставою для переведення банку в режим фінансового оздоровлення може бути:

- а) негативна рейтингова оцінка.
- б) порушення норм банківського законодавства.
- в) відсутність необхідного рівня капіталу.
- г) порушення податкового законодавства.
- д) віднесення банку до категорії проблемних.

7. Неплатоспроможні банки виводяться з ринку:

- а) Асоціацією українських банків;
- б) Національним банком України;
- в) Фондом гарантування вкладів фізичних осіб за рішенням НБУ;
- г) Незалежною асоціацією банків України.

8. Стрес-тестування – це:

- а) подальше використання стандартів ЄС та міжнародного досвіду в діяльності української банківської системи, а також вдосконалення нагляду;
- б) процес визначення рівня вразливості окремого банку до надзвичайних, але цілком ймовірних до настання подій;
- в) виділення окремої групи системно важливих банків, для якої встановлені більш жорсткі вимоги до нормативів капіталу та ліквідності, але які зможуть сподіватися на більш системну і якнайшвидшу стабілізаційну допомогу з боку НБУ в період криз;
- г) забезпечення фінансової стійкості та макроекономічної стабільності банківського сектору та активізація банківської системи для стимулювання економічного зростання.

9. Бенчмаркінг – це:

- а) альтернативний метод стратегічного планування, у якому завдання визначаються не від досягнутого, а на основі аналізу показників конкурентів.
- б) залучення іншої компанії для здійснення діяльності або процесів, пов'язаних з виконанням банківських операцій, фінансових послуг або інших типових послуг, які в іншому випадку виконувалися б самою організацією;
- в) мінімізація відсоткового ризику шляхом застосування банками найбільш перспективних методів: аналізу дюрацій; методу сек'юритизації; періодичного бек-тестування прогнозних даних щодо величини відсоткового ризику; стрес-тестування для оцінки величини максимальних втрат від зміни процентних ставок за певний період;
- г) немає вірної відповіді

10. Аутсорсинг – це:

а) залучення іншої компанії для здійснення діяльності або процесів, пов'язаних з виконанням банківських операцій, фінансових послуг або інших типових послуг, які в іншому випадку виконувалися б самою організацією;

б) альтернативний метод стратегічного планування, у якому завдання визначаються не від досягнутого, а на основі аналізу показників конкурентів.

в) мінімізація відсоткового ризику шляхом застосування банками найбільш перспективних методів: аналізу дюрацій; сек'юритизації; періодичного бек-тестування прогнозних даних щодо величини відсоткового ризику; стрес-тестування для оцінки величини максимальних втрат від зміни процентних ставок за певний період;

г) немає вірної відповіді

Список літератури

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи [Електронний ресурс] / Закон України № 1533-VI від 23.06.2009 р. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>.
3. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Про окремі питання діяльності банків [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 413 від 04.12.2008 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України [Електронний ресурс] : положення : [затверджено постановою Правління НБУ від 20 бер. 1998 р. : станом на 20 груд. 2011 р.]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0548500-98>
6. Про затвердження нової редакції Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків від 27.03.98. Постанова правління НБУ № 122 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0538500-98>
7. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 р. № 361 <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36985>
8. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : Постанова Правління НБУ від 15.03.2004 р. № 104 <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36986>
9. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія / М. Алексеєнко. – К.: КНЕУ, 2002. – 31 с.
10. Банківський менеджмент: питання теорії та практики: монографія / О. Криклій, Н. Маслак, О. Пожар. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 152 с.
11. Банківський менеджмент : підручник / за ред. О. А. Кириченка, В. І. Міщенко. – К. : Знання, 2005. – 832 с.
12. Банківський менеджмент : навч. посіб. / О. Кириченко, І. Гітленко, А.Я. Ятченко. – К. : Основи, 1999. – 671 с
13. Банковское дело : учебник ; ред. О. И. Лаврушина. – М. : Банковский и биржевой научно–консультационный центр ; ЭКОС, 1992. – 428 с.
14. Барановський О. І. Сьогодення світового ринку банківських послуг / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 4 (194). – С. 18–23.

15. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент: навч. курс. – К.: Ніка-Центр: Ельга, 1999
16. . Болдирев О.О. Оцінка використовуваних методів діагностики в системі механізмів управління поперед- ження кризових ситуацій в банках / О.О. Болдирев // Ефективна економіка. – 2011. – № 11.
17. Васильєва Т. Діагностика банківських криз на основі розрахунку прогнозного індикатора кризи / Т. Васи- льєва, С. Леонов, О. Афанасьєва // Вісник національного банку України. – 2013. – № 11. – С. 22–28.
18. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посіб. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2004. – 324 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
19. Васюренко О. В. Банківський менеджмент : навчальний посібник / О. В. Васюренко. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 316 с.
20. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємництві : монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
21. Вовчак О.Д. Фінансова стратегія розвитку банку як передумова ефективності його діяльності / О.Д. Вовчак, Н. Меда // Банківська справа. – 2008. – № 3. – С. 23–37.
22. Волохов В.І. Економічна природа і зміст кредитної діяльності банку в аспекті оцінювання її ефективності / В.І. Волохов // Фінанси України. – 2008. №8. – С. 109-117.
23. Герасимович А.М. Аналіз банківської діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://studentbooks.com.ua/content/view/292/54/1/2/>
24. Глущенко В. В. Аналіз і регулювання діяльності комерційного банку / В. В. Глущенко, М. О. Кизим, Ч. Хонгвен. – Х. : ІНЖЕК, 2000. – 76 с.
25. Горохова О. Сучасні аспекти розуміння діагностики / О. Горохова // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 9. – Ч. 2. – С. 124–127
26. Губарева І. О. Фінансовий менеджмент у банку : навчальний посібник / І. О. Губарева, О.М. Штаєр. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 240 с.
27. Говоруха С. Підходи до визначення поняття «кредитного портфелю» та аналіз його характеристик / С. Говоруха // Вісник Львівського університету. – 2008. – № 39. – С. 125-127.
28. Деєва Н.М., Дедіков О.І. Фінансовий аналіз: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 328 с.
29. Дзюблюк О.В. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці / О.В. Дзюблюк // Журнал європейської економіки. – 2010. – № 9. – С. 108 - 124.
30. Довгань Ж. М. Економічний зміст фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Інноваційна економіка. – 2012. – № 12. – С. 207-211.
31. Зверяков М.І. Антикризове управління фінансовою стійкістю банку в умовах економічних дисбалансів : [монографія] / М.І. Зверяков, О.М. Зверяков. – Одеса : ОНЕУ, 2015. – 418 с.
32. Зотов А.Ф. Современная западная философия: Учеб./А.Ф. Зотов.- 2-е изд., испр.- М.: Высш. шк., 2005.- 781 с.
33. Євтух О. Т., Євтух О. О. Фінансовий менеджмент для магістрів і не тільки. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 456 с.+CD.

34. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. [Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І.]; за ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – Т. 1. – 616 с.

35. Енциклопедія для банкіра [Текст] : у 2 т. / Нац. банк України, Ун-т банк. справи. - К. : УБС НБУ, 2012 .Т. 1 : Теоретична та історична частини / [Т. Смовженко та ін. ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. Смовженко, канд. екон. наук, доц. Г. Стеблій, д-ра філос. наук, проф. З. Скринник]. - 2012. - 483 с.

36. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В. С. Стельмах та ін. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.

37. Карчева Г. Використання методів непараметричної статистики для оцінки ризику ліквідності банків / Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2007. – №7. – С. 31–34.

38. Качала Т. М. Стадник А. С. Науково-методичне забезпечення діагностики кризових явищ в банківській системі Режим доступу https://docviewer.yandex.ru/view/33078338/?*=aVwsEUCJ2Iw6if%2FdkMn92Sdktex7InVybcI6InlhLW1haWw6Ly8xNjIxMjk1ODY1ODUzNDUzMDgvMS4yIiwidGl0bGUiOiI5MTA2Mi0xOTc4ODQtMS1QQi5wZGYiLCJ1aWQiOiIzMzA3ODMzOCIsInl1IjoimTY1MzcwMDU4MTQ0NzM1NzQ5NCIsIm5vaWZyYW11IjpmYWxzZSwidHMiojE0OTQ1NzQ2NDM4NDR9

39. Кашакевич Б.Ю. Стрес-тестування кредитного портфеля банку на основі багатofакторних моделей / Б.Ю. Кашакевич // Економічний простір. – 2011. – № 45. – С. 161–170.

40. Кириченко О. А., Гіленко І. В., Роголь С. Л., Сиротян С. В., Немой О. М. Банківський менеджмент. Навчальний посібник / О. А. Кириченко, І. В. Гіленко, С. Л. Роголь, С. В. Сиротян, О. М. Немой. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.

41. Кльоба Л. Г. Управління банківською інвестиційною діяльністю / Монографія [За ред. д.е.н., проф. С. К. Реверчука] / Л. Кльоба – Львів: Тріада плюс, 2007. – 194 с.

42. Коваленко В.В., Крухмаль О.В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : [монографія] / В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.

43. Коваленко В.В. Методичні підходи до настання банківської та валютної криз / В.В. Коваленко // Куль- тура народів Причорномор'я. – 2010. – № 177. – С. 85–89.

44. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 1024 с.

45. Колодізев О. М. Фінансовий менеджмент у банку : методологія прийняття рішень у банківській сфері : навчальний посібник / О. М. Колодізев, І. М. Чмутова, І. О. Губарева. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2004. – 408 с.

46. Коренева О. Г. Підходи до формування механізму управління прибутком банку / О. Г. Коренева // Вісник ОНЕУ. – 2013. – № 27. – С. 125–135

47. Кох Л. В. , Кох Ю. В. Анализ деятельности коммерческого банка: Учебное пособие / Л. В. Кох, Ю. В. Кох . – В-к.:И-во ВГУЭС. – 2007. – 144 с.

48. Крилова В. Складові процесу управління ліквідністю банку / В. Крилова, Р. Набок // Вісник НБУ. – 2008. – № 6. – С. 24–29.
49. Криклій О. А. Управління прибутком банку : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 136 с. Крук Т. М. Прибутковість комерційних банків: наслідки кризи і тенденції / Т. М. Крук // Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 222. – С. 88–91.
50. Куксенкова Ю. О. Уточнення сутності економічної категорії “прибуток банку”/ Ю. О. Куксенкова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / ДВНЗ “УАБС НБУ”. – Суми, 2010. – № 29. – С. 14–19.
51. Ларіонова К. Л., Кузьміна О.С. Методичні підходи до формування механізму управління прибутком банку / Вісник Хмельницького національного університету, №4, Том 2, 2014 (216) с.230-235.
52. Ларіонова К. Л., Гаращук О. М. Теоретичні засади дослідження поняття та сутності кредитних ризиків банківської діяльності / К. Ларіонова, О. Гаращук // Наука й економіка. – 2009. – № 4 (16), Т. 1. – С. 74–85.
53. Лачкова, В. М. Система раннього попередження та реагування в управлінні ризиками підприємств роздрібної торгівлі [Текст] / В. М. Лачкова // Стратегічні напрямки розвитку підприємств харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції. Частина 2, Харків, 2008. С. 195-196.
54. Лачкова, В. М. Особливості управління ризиками підприємств роздрібної торгівлі [Текст] / В. М. Лачкова // Економіка : проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць, том 3, Дніпропетровський національний університет, 2008. С. 737 – 740
55. Лачкова, В. М. Концептуальні положення управління комерційними ризиками підприємств торгівлі [Текст] / В. М. Лачкова // Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції. Частина II, Харків, ХДУХТ, 2012. С.86-87
56. Лачкова, В. Н. Систематизація методів управління комерційними ризиками підприємств розничної торгівлі [Текст] / В. Н. Лачкова // *European Applied Sciences*, *January*, 2013, 1 (2) - pp. 45-50.
57. Лачкова, В. М. Оцінка впливу ризикоутворюючих чинників на комерційну діяльність підприємств роздрібної торгівлі [Текст] / В. М. Лачкова – // всеукраїнський науково-виробничий журнал "Інноваційна економіка", № 1, 2013, С.98-105
58. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: Підручник. - К.: КНТЕУ, 2005. – 824 с.
59. Методика оценки и сравнения качества кредитных портфелей банков [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.economy.bsu.by/index_RA.htm.

60. Мороз О.В. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах : [монографія] / О.В. Мороз. – Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2006. – 167 с.
61. Новашина Т.С., Карпунин В.И. Финансовый анализ. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2005. – 192 с.
62. Петраковська О. В. Визначення фінансових результатів діяльності банку в різних підсистемах обліку / О. В. Петраковська // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 129–134.
63. Потьомкіна О. В. Формування і управління прибутком банківської структури з використанням інструментарію контролінгу / О. В. Потьомкіна // Економічні науки. – 2012. – № 4. – С. 15–19. Лисянська О. О. Процедура контролю в системі управління прибутком / О. О. Лисянська // Вісник ХНТУСГ. – 2012. – № 4. – С. 20–28
64. Примостка Л. О. Роль банків у формуванні організованих заощаджень населення / Л. Примостка, В. Шевалдіна // Банківська справа. – 2013. – № 11. – С. 76-85.
65. Примостка Л. О. Сучасний стан та тенденції банківського кредитування / Л. Примостка // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2010. – Вип. 5. – С. 163-170.
66. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент в банку : навч. посібник / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2003. – 468 с.
67. Ребрик Ю.С. Особливості сучасних підходів до діагностики кризових явищ у банку / Ю.С. Ребрик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 12(139). – С. 117–122.
68. Ревич М. Я. Методи аналізу та розподілу банківського прибутку / М. Я. Ревич // Регіональна бізнес-економіка 5а управління. – 2013. – № 1. – С. 114–120.
69. Рибалка О. О. Підходи до управління прибутком банку / О.О. Рибалка // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11. – С. 161–165.
70. Рудик О.Р. Антикризова діагностика суб'єктів господарювання в економіці України / О.Р. Рудик // Наукові записки. Серія «Економіка». – Вип. 21. – С. 262–265. Русанова А. І. Особливості фінансового планування і прогнозування прибутку в комерційних банках України / А. І. Русанова // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2012. – № 2. – С. 20–25.
71. Савицкая Г.В. Анализ эффективности и рисков предпринимательской деятельности: методологические аспекты. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 272 с.
72. Сало І. В. Необхідність аналізу показників прибутку банку / І. В. Сало, О. О Лисянська // Економічні науки ISSN 23075740 Вісник Хмельницького національного університету, №4, Том 2, 2014 (216) 235 Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / ДВНЗ “УАБС НБУ”. – Суми, 2010. – № 29. – С. 6–13.
73. Самородов Б.В. Алгоритмізація процесу діагностики проблемних ситуацій банківської системи / Б.В. Самородов, М.І. Гойхман // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2014. – Вип. 2(29). – С. 161–172

74. Система банківського менеджменту : навчальний посібник / за ред. О. С. Любуня, В. І. Грушко. – К. : Фірма «ІНКОС», 2004. – 480 с.
75. Сокиринська І.Г., Журавльова Т.О. Фінансовий менеджмент у банку. Навчальний посібник / за ред. І.Г.Сокиринської, Т.О.Журавльової – Дніпропетровськ : Пороги, 2016. – 192 с.
76. Стадник В.В. Менеджмент : навч. посібник / Стадник В.В., Йохна М.А. – К. : Академвидав, 2003. – 464 с. 13. Ковшова М. В. Управление прибылью и доходами банка / М. В. Ковшова // Финансовая жизнь. – 2010. – № 1. – С. 55–58.
77. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент. Российская практика. – М., 1995.
78. Тарасевич Н. В. Фінансовий менеджмент у банках. Навчальний посібник для студентів V курсу всіх форм навчання спеціальності «Банківська справа» / Н. В. Тарасевич. – Одеса : ОДЕУ, ротапринт, 2008 р. – 182 с.
79. Торяник Ж. І. Роль іноземного капіталу у забезпеченні достатності ресурсного потенціалу банків / Ж. Торяник // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №3. – С. 182-189.
80. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / А. Єпіфанов, Т. Васильєва, С. Козьменко та ін. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 283 с.
81. Урусова З. П. Внутрішній аудит і контроль операцій комерційних банків України / З. П. Урусова // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 3. – С. 278–281.
82. Фатюха В., Самченко О. Удосконалення методів управління ліквідністю комерційного банку // Економічний аналіз. – 2011. В.8., Ч. 1. С. 413-415
83. Федосік І. М. Проблеми кредитно-інвестиційної діяльності банків України / І. Федосік, М. Масюк // Науково-теоретичний журнал «Наука й економіка». – 2010. – № 2 (18). – С.112-115.
84. Фінансовий словник-довідник / М. Дем'яненко, Ю. Лузан, П. Саблук, В. Скупий. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
85. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
86. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л.О. Примостка. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2012. – 338 с.
87. Фінансовий менеджмент в банку : навч. посіб / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : Університетська книга, 2007. – 317 с.
88. Шевлюк А.П. Фінансовий менеджмент на підприємстві. – Гомель, 2001.
89. Шморгун Н.П., Головка І.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2006. – 528 с.
90. Юрін Є. Г. Управління ліквідністю комерційного банку: <http://intkonf.org/k-e-n-yurin-e-g-upravlinnya-likvidnistyu-komertsynogo-banku/>
91. Юрій С. І. Фінанси : підручник / С. І. Юрій, В. М. Федосов ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
92. Ящук Є. А. Прибуток банківської діяльності як основа її стабільності / Є.А. Ящук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / ДВНЗ УАБС. – Суми, 2012. – № 36. – С. 319–327

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Асоціації українських банків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Навчальне видання

ЛАЧКОВА Вікторія Миколаївна
ЛАЧКОВА Людмила Іванівна
ШЕВЧУК Ірина Львівна

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У БАНКУ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

У авторській редакції

Відповідальний за випуск зав. кафедри фінансів,
аналізу та страхування ХДУХТ Крутова А.С.

План 2017 р., поз.114/Н.п.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Друк цифровий
Ум.друк. арк. 10,5. Тираж 150 прим. Зам.31-05

Видавництво та друк
ФОП Іванченко І.С.

Пр. Тракторобудівників,89-а/62, м. Харків, 61135
тел.: +38-093-52-99-657, +38-050-40-243-50

Свідоцтво про внесення суб`єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 4388 від 15.08.2012 р.

www.monograf.com.ua